

อกินัณฑ์การ

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการราชจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลก

สำนักนายกรัฐมนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏ

วันเดือนปี พ.ศ. ๑๕๘ ๒๕๕๘

เลขทะเบียน ๑๖๙๓๗๓๖๐

เลขเรียกหน้าสือ ๓ HD

๙๐

๒

๑๔๗๑

๒๕๕๙

โดย อัจฉรา ศรีพันธ์

มีนาคม ๒๕๕๕

สัญญาเลขที่ R2553C038

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลก

อัจฉรา ศรีพันธ์ คณบดีวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๑๖๓๙๓๖๐

สนับสนุนโดยกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร

ชื่อเรื่อง: การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลก

ผู้วิจัย: อัจฉรา ศรีพันธ์

คำสำคัญ: การจัดการความรู้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

แบบมีส่วนร่วม

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน 2) เพื่อพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) แบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) ศึกษาชุมชนเบื้องต้น 3) พัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัย 4) ศึกษากระบวนการจัดการความรู้จากชุมชนที่เป็นที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) "ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่มีหน้าที่รับผิดชอบศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สมาชิกศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และนักพัฒนา เป็นต้น ที่อยู่ในชุมชนที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง 2 ศูนย์การเรียนรู้ในเขต จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าган อำเภอวัดโบสถ์ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิราม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเครื่องมือตามการวิจัยหลัก 2 รูปแบบ "ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) คือแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบบันทึกการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม และประเด็นในการประชุมกลุ่ม 2) การพัฒนาตัวแบบในการจัดการความรู้ (KMM) "ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลจากการเล่าเรื่องประเดิมของการร่วมกันถ่ายทอดประสบการณ์ของการพัฒนา วิธีการใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล "ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักวิชาการ/ นักพัฒนาและผู้นำชุมชนที่อยู่ในชุมชน

การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม การวางแผนปฏิบัติการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม การปฏิบัติการและทดสอบประสิทธิภาพการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมจากเรื่องเล่าและชุมชนนักปฏิบัติ และตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเสา การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

1) การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ดำเนินการ อำเภอวัดโบสถ์ มีกระบวนการจัดการความรู้ตามตัวแบบของ Probst, Raub และ Romhardt (2002) และ Heisig (2001) คือ การกำหนดความรู้ การจัดหากาความรู้ การพัฒนาความรู้ใหม่ การถ่ายโอนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้มาใช้ ส่วนกระบวนการจัดการความรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการของแขม อำเภอพรหมพิราม มีกระบวนการจัดการความรู้ตามตัวแบบของ Tannenbaum และ Alliger (2000) และ P.N. Rastogi (2000) ดังนี้ การกำหนดความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การเข้าถึงความรู้ การซึมซับความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้

2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน คือ ผู้นำ การตระหนักในปัญหาของชุมชนของคนในชุมชน ทุนของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสื่อสารที่เป็นประชาธิปไตย ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งงบประมาณภายนอก

Title: Knowledge Management for Communities Empowerment Follow Sufficiently Economy Philosophy by Communities Learning Centers Based Learning in Phitsanulok Province

Author: Atchara Sriphan

Keywords: Knowledge Management, Sufficiently Economy Philosophy, Participatory Action Research (PAR)

ABSTRACT

This research aims to 1) study knowledge management process for communities empowerment follow Sufficiently Economy Philosophy by communities learning centers based learning in Phitsanulok Province, 2) develop knowledge management model for using two community learning centers as a learning base in Phitsanulok province. This Participatory Action Research (PAR) is divided into four parts; 1) review literature 2) study the community background 3) develop the research conceptual framework 4) study knowledge management and model of the community. To gather data, target groups were purposively selected from local leaders, developers and local administrators of the area. Data collection tools is divided into 2 parts follow keys research formats; 1) Participatory Action Research (PAR) include interviewing forms, observation forms, filed records of activities, supervising records and focus group forms 2) Knowledge Management Model (KMM) include forums, storytelling forms, and records of development experiences. Methods of data collection include relationship developing among researchers, developers, community leaders, participatory problem analyzing, participatory knowledge management action planning, knowledge collecting from storytelling and community of practices. Validity of the results was checked by

triangulation system, and then all the results were analyzed by using content and descriptive analysis. The findings are as follows:

1) Tha Ngam learning center at Amphur Wat Bot follows knowledge management process proposed by Probs, Raub and Romhardt (2002) and Heisig (2001) which consists of building blocks of identification, acquisition, development, transfer, storing, and utilization of knowledge. Nong Khaem learning center at Amphur Prom Pi-Ram, however, follows knowledge management process proposed by Tannembaum and Alliger (2000) and P.N. Rastogi (2000) which includes building blocks of identification, sharing, accessibility, and assimilation and application of knowledge.

2) Key factors of the success and failure of knowledge management of both Nong Khaem and Prom Pi-Ram learning centers in Phitsanulok are leaders, community capital, community participation, democratic communication and ability to seek for funding outside.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)

1. บทนำ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ต่อมากายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้รอดพ้นจากวิกฤติการณ์และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วตามกระแสโลกภัยตัน

จุดเริ่มต้นของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (Modernization) ซึ่งได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงต่อสังคมไทยทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีความสับขับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลทั้งในด้านบวกและด้านลบต่อการพัฒนาประเทศ

ผลของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยในด้านบวก ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัฒนธรรมและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น เป็นต้น แต่ผลในด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังไม่สามารถกระจายไปถึงคนในชุมชน หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้อย่างทั่วถึง ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาประเทศตามแนวทางดังกล่าวยังนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านลบตามมาอีกด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชุมชนได้ส่งผลให้ชุมชนเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน การพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในการสั่งสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การล้มสลายของรวมกลุ่มกันตามประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรในชุมชนและระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ภูมิปัญญาที่ถูกสั่งสมสืบทอดกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาของชุมชนถูกลืมเลือนและสูญหายไป เป็นต้น (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2554)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าชุมชนกำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ และจำเป็นต้องมีแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเอง และดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรีท่ามกลางการกระแสโลกภัยตันและทุนนิยมในโลกเสรี เช่น ในปัจจุบัน และปัจจัยเงื่อนไขพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและดำเนินชีวิตไปได้อย่างมี

ศักดิ์ศรีภัยให้คำน้าจและความมีอิสระในการกำหนดชีวิตของตนเอง คือ ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

ความพอเพียงในการดำรงชีวิตเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้ชุมชนไทยสามารถพึ่งตนเองดำเนินชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีอิสระในการกำหนดชีวิตของตนเอง และมีความสามารถในควบคุณและจัดการปัญหาต่างๆ ของชุมชนได้ด้วยตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นศักยภาพพื้นฐานที่คนไทยและสังคมไทยเคยมีอยู่แต่เดิม อย่างไรก็ตาม ศักยภาพต่างๆ เหล่านี้กำลังถูกลดทอนและท้าทาย ดังปรากฏขึ้นจากการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ วิกฤติสิ่งแวดล้อมและพลังงาน ความอ่อนแอของชุมชนสังคม ตลอดจนปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันล้วนแล้วแต่เป็นข้อพิสูจน์และยืนยัน ปรากฏการณ์นี้ได้เป็นอย่างดี จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสที่แนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตแก่ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่พสกนิกรชาวไทยด้วยสายพระเนตรที่ยาวไกลมากกว่า 25 ปี

ดังนั้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางในการดำรงอยู่และปฏิบัติในทางที่ควรจะเป็นที่มีพื้นฐานมาจากวิธีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยผ่านกระบวนการทัศน์กรรมมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพันจากวิกฤตการณ์ต่างๆ และการพัฒนาอย่างมั่นคงยั่งยืน โดยเป็นปรัชญาที่มีคุณลักษณะที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับตั้งแต่ปัจจุบันจนถึงชุมชนสังคม แห่งการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

ผลจากการปฏิบัติตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน สามารถยืนหยัดได้อย่างมั่นคงท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านเพื่อต่อสู้กับการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัยซึ่งเป็นการพัฒนากระแสหลัก (Main Stream Development) ที่ทรงอิทธิพลในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งจำเป็นต้องมีพื้นฐานมาจากกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน และการสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้นจำเป็นต้องสร้างชุมชนให้กลายเป็น “ชุมชนแห่งความรู้” โดยมุ่งท่องค์ความรู้ท้องถิ่น (Local Knowledge) เป็นหลักเนื่องจากองค์ความรู้ท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ผ่านวิถีชีวิตและการถ่ายทอดจากครุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัว ชุมชน สังคมมาหลายชั่วอายุคน จึงเป็นความรู้ที่มีชีวิตสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาสังคมได้อย่างแท้จริง เพราะเป็นความรู้ที่พึงพิงธรรมชาติ เคราะฟในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เคราะฟศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และมุ่งแสดงให้ความรู้เพื่อการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (Community Learning Center) เป็นเวทีกระบวนการทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่นเข้าสู่การเป็นชุมชนแห่งความรู้ (Knowledge

Community) เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าถึงองค์ความรู้ที่มีอยู่ภายในและภายนอกชุมชนในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การสาธารณสุข การเมือง สิ่งแวดล้อมและความมั่นคงของประเทศ ตลอดจนมีบทบาทในการพัฒนาให้ประชาชนมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสมต่อการพัฒนา ดังนั้น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนในระดับหนึ่ง ในฐานะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ในการสร้างอาชีพของชุมชนท้องถิ่น สร้างการรู้เท่าทันสถานการณ์ต่างๆ ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน ตลอดจนพัฒนาความสามารถในการติดตามข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (Life Long Learning) ของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น หากสามารถพัฒนาระบบการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลก็จะเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนเข้มแข็งได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากประชาชนในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม การมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว มิได้เป็นเครื่องซึ่งวัดความสำเร็จของกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริง เนื่องจากการสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้น จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ขับเคลื่อนโดยชุมชนเป็นสำคัญ ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นเพียงฐานในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชนเท่านั้น การสร้างชุมชนเข้มแข็งที่แท้จริงนั้นต้องสร้างให้ชุมชนขับเคลื่อนด้วย "ความรู้" ผ่านกระบวนการทางความรู้ (Knowledge Process) ที่เหมาะสมเพื่อนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่อไป ซึ่งกระบวนการทางความรู้ที่เหมาะสมก็คือ การจัดการความรู้ (Knowledge Management) นั่นเอง

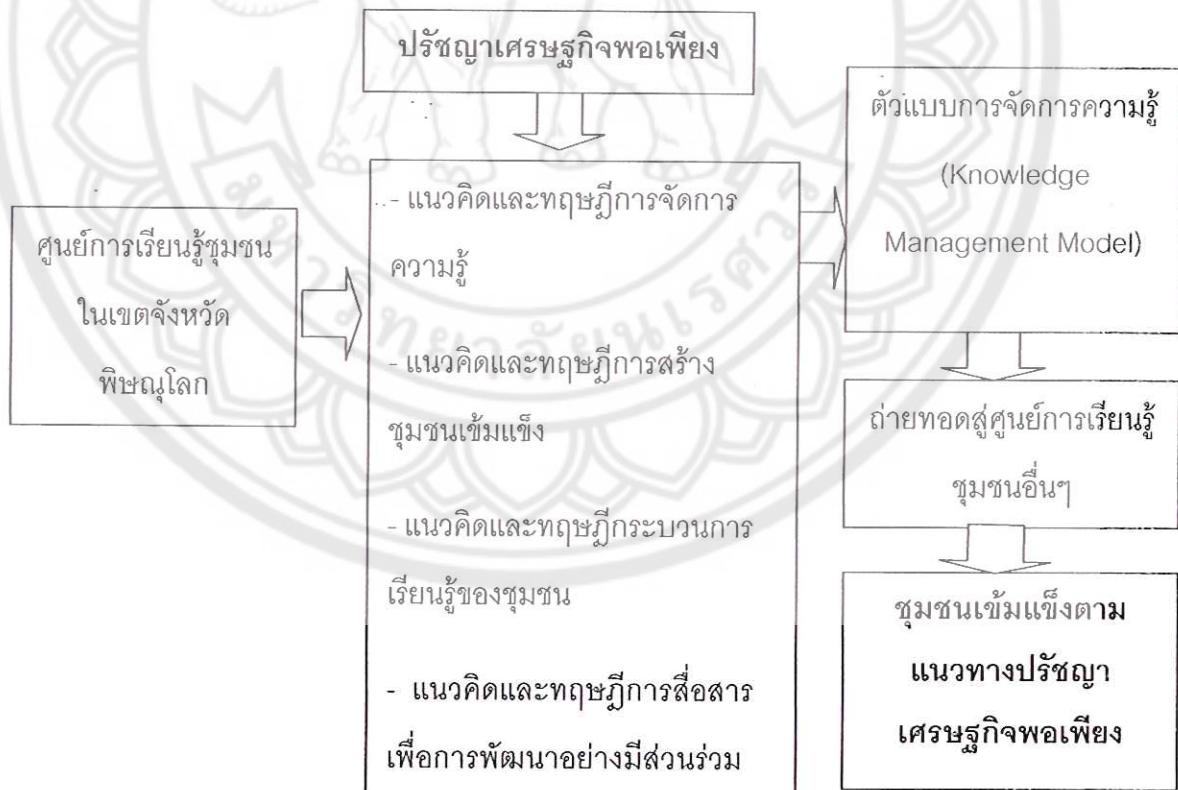
การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการสร้างพลังอำนาจทางความรู้ให้แก่ชุมชน ท้องถิ่นด้วยการสร้างชุดความรู้ของท้องถิ่นบนพื้นฐานของทุนต่างๆ ที่มีชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อนำชุดความรู้ที่ได้ไปพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเอง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัยเรื่องการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน โดยเลือกศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่างงาน อำเภอวัดโบสถ์และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพรหมพิราม เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ทั้งสองแห่งนี้เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกที่มีการนำกระบวนการจัดการความรู้เข้ามาใช้ในด้านการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชน โดยทั้งสองชุมชนนี้เป็นกรณีศึกษาที่ดีทั้งในด้านความสำเร็จและความล้มเหลวในการนำกระบวนการจัดการความรู้เข้ามาใช้ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนั้นทั้งสองชุมชนที่กล่าวมา

ข้างต้นยังเป็นชุมชนที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ และยังคงต้องการการพัฒนาในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องและยังยืนต่อไปเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่องการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลกนี้เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน และ 2) เพื่อพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

4. ขอบเขตของโครงการวิจัย

โครงการวิจัยนี้จะวิจัยกระบวนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในการทดลองจังหวัดพิษณุโลกในสองชุมชนที่เป็นตัวอย่างคือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองศูนย์ โดยการเลือกแบบเจาะจง ดังนี้

- 1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่างาม อำเภอวัดโบสถ์
- 2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิราม

5. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้มีการใช้เครื่องมือในการวิจัยหลัก 2 รูปแบบ ดังนี้

6.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Participatory Action Research) ประกอบด้วย

- 1) แบบสัมภาษณ์
- 2) แบบสังเกต
- 3) แบบบันทึกการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
- 4) ประเด็นในการประชุมกลุ่ม

6.2 เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาตัวแบบในการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) จะเป็นเครื่องมือ/กระบวนการ ดังนี้

- 1) แบบบันทึกข้อมูลจากการเล่าเรื่อง (Storytelling)
- 2) ประเด็นในการการร่วมกันถ่ายทอดประสบการณ์ของการพัฒนา

6.3 ขั้นตอนการดำเนินการ

- 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) ศึกษาชุมชนโดยการลงพื้นที่สำรวจชุมชนเบื้องต้น
- 3) พัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัย
- 4) ศึกษาระบวนการจัดการความรู้จากชุมชนที่เป็นที่ดังศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั่ง

2 แห่ง โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Participatory Action Research) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนซึ่งเป็นขั้นตอนที่ผสานผูกพันและความรู้ของชุมชนและการเรียนรู้ ปัญหาของชุมชนเข้าด้วยกัน (Community Organization vs Problem Base Learning) คือ

(1) ระยะก่อนทำการวิจัย (Pre – Research Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับชุมชน การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน การเผยแพร่แนวคิด PAR แก่ชุมชน

(2) ระยะของการวางแผนการวิจัยร่วมกับชุมชน (Research Planning Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน การฝึกอบรมทีมวิจัย ทั้งใน การวิเคราะห์ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในกระบวนการ PAR และกำหนดแนวทางแก้ไข การออกแบบการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอข้อมูลต่อทีประชุมของ ชุมชน

(3) ระยะของการวิจัย(Research Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การใช้ กระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจ พοเพียง

(4) ระยะการพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model Development Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การอบรมทีมงานพัฒนาตัวแบบการจัดการ ความรู้ท้องถิ่น การปฏิบัติการและทดสอบประสิทธิภาพจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม การกำหนด โครงการหรือกิจกรรม การศึกษาความเป็นไปได้ของ การปฏิบัติตามตัวแบบการจัดการความรู้ การ

แสดงทางบประมาณและหน่วยงานที่สนับสนุน การติดตามและประเมินผลตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้

4.1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.2 การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนระหว่างนักวิชาการ/นักพัฒนาและผู้นำของกลุ่มที่อยู่ในชุมชน

4.3 การศึกษาชุมชนโดยการลงพื้นที่สำรวจชุมชนเบื้องต้น

4.4 การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วมกับผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

จำนวน 20 คน

4.5 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชนจำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้นำที่มีบทบาทในการตัดสินใจดำเนินการและมีบทบาทในการต่อรองผลประโยชน์กับบุคคล องค์กรภายนอกชุมชนของกลุ่มเพื่อการพัฒนาอาชีพต่างๆ ที่เข้ามาใช้การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้เป็นฐานในการเรียนรู้

4.6 การบันทึกเรื่องเล่าจากผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

4.7 การประชุมกลุ่ม (Focus Group) ผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชนจำนวน 20 คน

4.8 การปฏิบัติการและทดสอบประสิทธิภาพการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชนจำนวน 20 คน

4.9 การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมกับผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชนจำนวน 20 คน ด้วยวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเรื่องเล่าชุมชน (Story Telling)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและวิเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเหลี่ยม (Data Triangulation) และการตรวจสอบสามเหลี่ยมวิธีการทราบข้อมูล หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วสรุปเชิงพรรณนา และเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาเป็นตัวแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานศูนย์ฯ เป็นฐานตามที่ได้ระบุไว้

6. ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

6.1 ผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

6.1.1 ผลที่ได้จากการศึกษากระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกโดยศึกษาเฉพาะศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าทาง อำเภอวัดโบสถ์ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพรหมพิราม พบว่า

1) ปัญหาที่ประชาชนในชุมชนทั้งสองแห่งร่วมกันเรียนรู้ คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากประชาชนในทั้งสองชุมชนต่างตั้งกลุ่มเพื่อการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นกลุ่มการเรียนรู้หลักของชุมชน

2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าทาง อำเภอวัดโบสถ์ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลหนองแขม อำเภอพรหมพิราม กำลังนับบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

3) การดำเนินการกลุ่มเรียนรู้ภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าทาง อำเภอวัดโบสถ์ เป็นกลุ่มการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นกิจกรรมการเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งทางด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยพิจารณาจากอาชีพหลักของคนใน

ชุมชนซึ่งเป็นทุนของชุมชน (Community Capital) ทั้งในด้านภูมิประเทศ ภูมิปัญญา พืชพันธุ์ พื้นเมืองที่เพาะปลูก ความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนเป็นอันดับแรก เพื่อนำมาต่อยอด แหล่งน้ำของชุมชนไปเป็นฐานในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจต่อไป โดยกิจกรรม การเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งทางด้านการประกอบอาชีพ เกษตรกรของศูนย์การเรียนรู้นี้ ประกอบด้วย การก่อตั้งโรงสีและลานตากข้าวชุมชน การปลูกข้าว และพืชผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงโคชุน การฝึกอบรมเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีสมาชิก หัวหน้ากลุ่ม 100 คน และมีการเสนอโครงการต่อหน่วยงานภายนอกเพื่อขอการสนับสนุน งบประมาณในการดำเนินงานของกลุ่ม ตลอดจนการหาตลาดให้แก่สินค้าเกษตรของกลุ่มนี้ผ่านผลการ ดำเนินการที่ผ่านมาประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีสมาชิกเพิ่มขึ้นตามลำดับ ผู้นำกลุ่มการเรียนรู้ ได้รับรางวัลต่างๆ ทางด้านการพัฒนาเกษตรกรรมการเรียนรู้กิจกรรมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มากมาย และได้รับเลือกเป็นศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบ

การดำเนินการกลุ่มการเรียนรู้ภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการของเขม จำເກອ พรหมพิราม แบ่งกลุ่มการเรียนรู้เป็น 2 ประเภท คือ (1) กลุ่มการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นทั้งกิจกรรมการ เรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในด้าน เศรษฐกิจ ประกอบด้วย โรงเรียนแก้จนที่มีกิจกรรมการผลิตแช่มพู น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า ปุ๋ย ซีร์วภาพ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้าเหล่านี้ และ (2) กลุ่มการเรียนรู้และการดำเนินการด้าน แหล่งการเงินชุมชน ประกอบด้วย การดำเนินการด้านแหล่งการเงินชุมชนจะดำเนินกิจกรรมการ เรียนรู้ในรูปของการตั้งกลุ่มคอมทรัพย์ชุมชนและวิสาหกิจชุมชน

ผลการดำเนินการของทั้งสองกลุ่มการเรียนรู้นี้ พบว่า กลุ่มการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นทั้ง กิจกรรมการเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ในด้านเศรษฐกิจยังไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ประสบความสำเร็จมากนัก สมาชิก มีจำนวนลดลง เพราะไม่มีกิจกรรมการผลิตและผลผลิตใหม่ออกสู่ตลาด การดำเนินกิจกรรมการ เรียนรู้และกิจกรรมการผลิตเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชนทำให้ขาด งบประมาณสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ตลอดจนยังไม่สามารถพัฒนาการผลิตสินค้า ต่างๆ ให้เป็นสินค้านวัตกรรมที่สามารถนำไปใช้ได้จริง เป็นกิจกรรมการ

ผลิตเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเท่านั้น ในส่วนของผลการดำเนินการของกลุ่มการเรียนรู้และการดำเนินการด้านแหล่งการเงินชุมชนในรูปของกลุ่momทวพย์ชุมชนและร้านค้าชุมชน พบว่า ผลการดำเนินงานประสบความสำเร็จเนื่องจากมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องยาวนานนับสิบปี มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น มียอดเงินสะสมของกลุ่มเพิ่มมากขึ้นทุกปี มีความสามารถในการห่วงดูครอบครัวที่สูงกว่า หัวใจจากสมาชิก และสามารถปั้นผลตอบแทนให้แก่สมาชิกได้ร้อยละ 7 ต่อปีซึ่งเป็นอัตราที่สูงกว่า ดอกเบี้ยธนาคาร

4) ด้านการความสัมพันธ์ของกลุ่มการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์ การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่ง พบร้า สมาชิกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลทำงาน อำเภอวัดโบสถ์ มีการจัดการประชุมอย่างสม่ำเสมอทุกเดือน นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมการพบปะกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกันอย่างต่อเนื่องตลอดมา ในส่วนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพรหมพิราม พบร้า สมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นทั้งกิจกรรมการเรียนรู้และการดำเนินการเพื่อการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจมีการจัดประชุมและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ สร้างสมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้และดำเนินการด้านแหล่งการเงินชุมชนในรูปของกลุ่momทวพย์ชุมชนและร้านค้าชุมชนมีการจัดการประชุมอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนั้นยังมีการพบปะกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการอย่างสม่ำเสมอโดยการเวียนเข้ามาพูดคุยกันในร้านค้าชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่momทวพย์ชุมชนอีกด้วย

5) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลทำงาน อำเภอวัดโบสถ์ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลหนองแขม อำเภอพรหมพิราม มีการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ กระบวนการจัดการความรู้ ทั้งสองแห่ง โดยกระบวนการจัดการความรู้ของศูนย์การเรียนรู้ทั้งสองแห่งนี้มีทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ดังนี้

ลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ประกอบด้วย

(1) ปัญหาที่เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการจัดการความรู้เป็นปัญหาที่มาจาก การวิเคราะห์ของชุมชน กล่าวคือ เป็นปัญหาที่ออกมารากภัยในชุมชนนั้นเอง

(2) ปัญหาที่เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการจัดการความรู้เป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่งกำลังบทบาทเป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ ชุมชนทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(3) กลไกที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความรู้ที่สำคัญของ ศูนย์การเรียนรู้ทั้งสองแห่งคือ ผู้นำกลุ่มการเรียนรู้ที่รับผิดชอบดูแลศูนย์การเรียนรู้

(4) กลุ่มการเรียนรู้ภายในศูนย์การเรียนรู้ทั้งสองแห่งใช้กิจกรรมการถ่ายโอน ความรู้ (Knowledge Transfer) ทั้งจากแหล่งความรู้ภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน เช่น ความรู้ในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้ในเรื่องเกษตรริมแม่น้ำ ความรู้ในการผลิตสินค้าของชุมชน ความรู้เรื่องการเยี่ยนโครงการ ความรู้ในเรื่องการตลาด เป็นต้น

(5) กลุ่มการเรียนรู้ภายในศูนย์การเรียนรู้ทั้งสองแห่งมีการใช้ความรู้ (Knowledge Use) เพื่อพัฒนาศักยภาพในการเสนอโครงการเพื่อของบประมาณสนับสนุนจาก ภายนอก การผลิตสินค้าของชุมชน การ พัฒนาตลาด การพัฒนาธุรกิจ เป็นต้น

(6) กลุ่มการเรียนรู้ภายในศูนย์การเรียนรู้ทั้งสองแห่งใช้การสื่อสารแบบมีส่วน ร่วม (Participatory Communication) เพื่อสื่อสารความรู้ต่างๆ ในกระบวนการจัดการความรู้

ลักษณะที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย

(1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าจาม อำเภอวัดโบสถ์มุ่งเน้นกระบวนการถ่าย โอนความรู้จากภายนอกเข้ามาเสริมศักยภาพในการผลิตของชุมชน โดยพิจารณาจากทุนต่างๆ ที่ เป็นฐานในการผลิตของชุมชนเป็นสำคัญ ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแซม อำเภอ พرحمพิรามมุ่งเน้นกระบวนการถ่ายโอนความรู้จากภายนอกเพื่อเข้ามาสร้างนวัตกรรมการผลิตของ ชุมชน โดยความรู้ที่ได้รับการถ่ายโอนมาจากภายนอกนั้นเป็นความรู้เพื่อพัฒนาการสร้างผลิตภัณฑ์ ใหม่ของชุมชนมากกว่าการนำความรู้มาต่อยอดฐานการผลิตเดิม

(2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าม อำเภอวัดโบสถ์มีการแยกการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นกลุ่มอย่างๆ แต่ยังคงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่องจากกิจกรรมการประชุม ระดมความคิดเห็นต่างๆ ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพระรามพิรามมีการแยกการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มอย่างออกเด็ดขาดไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

5) กระบวนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าม อำเภอวัดโบสถ์ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพระรามพิราม มีดังนี้

กระบวนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าม อำเภอวัดโบสถ์มีกระบวนการจัดการความรู้ของ Probst, Raub และ Romhardt (2002) และ Heisig (2001) ดังนี้

(1) การกำหนดความรู้ (Knowledge Identification) โดยการประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของชุมชนและหัวข้อการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นโดยการใช้ความรู้

(2) การจัดหาความรู้ (Knowledge Acquisition) โดยการใช้กิจกรรมการแลกเปลี่ยนความรู้จากทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การฝึกอบรมศึกษาดูงานชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) เป็นต้น

(3) การพัฒนาต่อยอดความรู้ใหม่ (Knowledge Development) โดยการนำความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาคัดเลือกเพื่อแยกชุดความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับชุมชนตำบลท่ามอกรด แล้วนำชุดความรู้เหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอดเป็นความรู้ใหม่บนพื้นฐานของบริบทและทุนต่างๆ ของชุมชนท่ามต่อไป

(4) การถ่ายโอนความรู้ (Knowledge Transfer) โดยการถ่ายโอนชุดความรู้ที่พัฒนาขึ้นมาใช้ในกระบวนการผลิตสินค้าการเกษตรของชุมชนเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของลูกค้าในตลาดปัจจุบัน หรือ อาจเรียกว่า การแปลงชุดความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้ เช่น การนำความรู้เกี่ยวกับการทำนาข้าวปลอดสารพิช การปลูกพืชปลอดสารพิชไปทดลองใช้ในแปลงสาธิตเพื่อการผลิตข้าวปลอดสารพิช พืชผักปลอดสารพิช เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของตลาดซึ่งต้องการบริโภคข้าวและพืชผักปลอดสารพิช (Green Products) ในปัจจุบันและเป็นการนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ยังมีการถ่ายโอนชุดความรู้เหล่านี้ไปยังชุมชนและหน่วยงานอื่นในเครือข่ายอีกด้วย

(5) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storing) โดยการนำชุดความรู้ที่ผ่านการแปลงไปสู่การปฏิบัติและบันทึกผลการทดลองใช้ความรู้นั้นในเชิงทักษะและประสบการณ์ต่างๆ มาจัดเก็บเป็นชุดความรู้เพื่อการใช้ในกระบวนการผลิตสินค้าการเกษตรของชุมชนต่อไป

(6) การนำความรู้มาใช้ (Knowledge Utilization) โดยการนำชุดความรู้ที่จัดเก็บไว้มาใช้ในกระบวนการผลิตสินค้าการเกษตรของชุมชน

กระบวนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิราม มีกระบวนการสอดคล้องกับกระบวนการจัดการความรู้ของ Tannenbaum และ Alliger (2000) และ P.N. Rastogi (2000) ดังนี้

(1) การกำหนดความรู้ (Knowledge Identification) โดยการประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของชุมชนที่ต้องการและหาวิธีการแก้ไขโดยการใช้ความรู้

(2) การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) โดยเน้นการแลกเปลี่ยนความรู้จากภายนอกชุมชนผ่านกิจกรรมการฝึกอบรม การฝึกปฏิบัติ การศึกษาดูงาน เป็นหลักมากกว่าการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในชุมชน

(3) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Accessibility) โดยการสร้างระบบในการเข้าถึงความรู้ที่ชุมชนได้รับจากการแลกเปลี่ยนความรู้จากทั้งภายในและภายนอกชุมชนโดยการจดบันทึกในวุปเอกสารที่สามารถค้นหาความรู้ที่ต้องการ โดยเฉพาะกลุ่มคอมทรัพย์ชุมชนตำบลหนองแวงจะมีการจัดเก็บข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบเพื่อ方便การเข้าถึงความรู้ที่ต้องการ

(4) การซึมซับความรู้ (Knowledge Assimilation) โดยการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติจากชุดความรู้ที่ต้องการเพื่อนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ เช่น กิจกรรมการผลิต กิจกรรมการบริหารจัดการกองทุน เป็นต้น

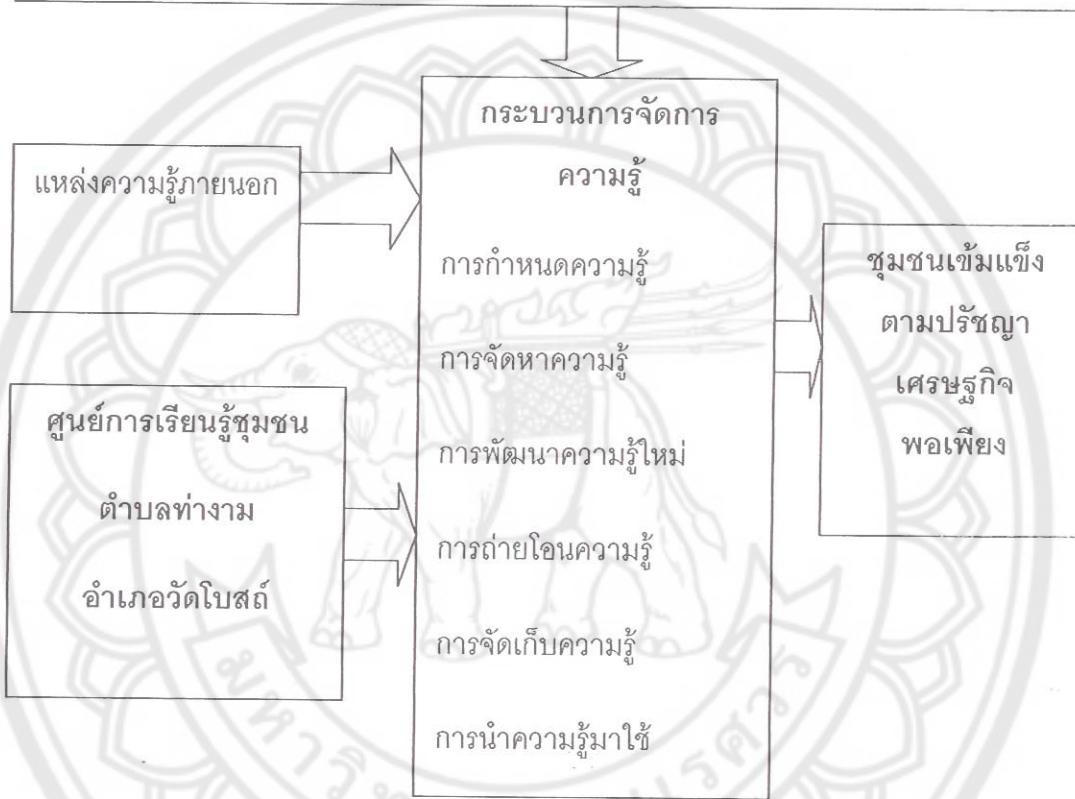
(5) การประยุกต์ใช้ความรู้ (Knowledge Application) โดยการนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติมาประยุกต์ใช้ในการจัดการและการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ของชุมชน

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ในกระบวนการจัดการความรู้ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นกิจกรรมที่เกิดจากการริเริ่ม การประสานงาน และการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้ง 2 แห่ง จึงอาจกล่าวได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้ง 2 แห่งเป็นฐานในการเรียนรู้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง

5.1.2 ตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่างาง อำเภอวัดโบสถ์ มีดังนี้

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ/ล้มเหลวของการจัดการความรู้

ภาวะผู้นำ ความตระหนักในปัญหาของคนในชุมชน ทุนของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน การสื่อสารแบบประชาธิปไตย ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งงบประมาณของศูนย์ฯ และกลุ่มการเรียนรู้ต่างๆ

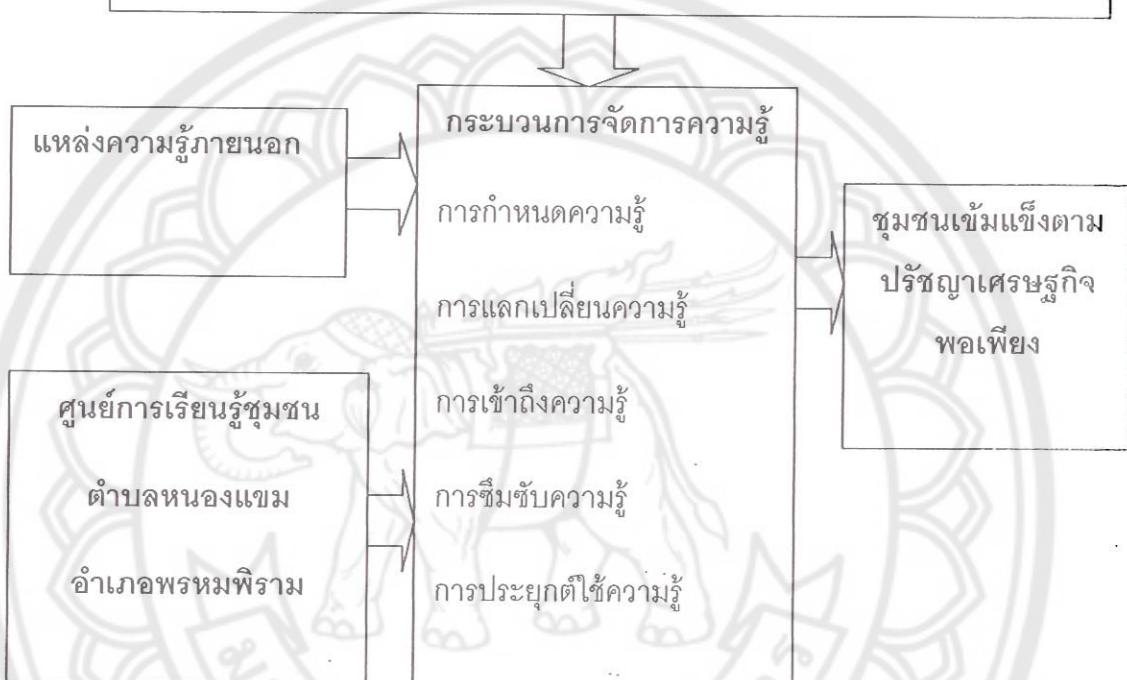

ตัวแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ
อำเภอวัดโบสถ์

ตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ
ตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิราม มีดังนี้

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ/ล้มเหลวของการจัดการความรู้

ภาวะผู้นำ ความต่อเนื่องของการดำเนินการ ตำแหน่งผู้นำชุมชน ความตระหนักในปัญหาทุนของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน การตื่อสารแบบประชาธิปไตย ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งงบประมาณของศูนย์ฯ และกลุ่มการเรียนรู้ต่างๆ

ตัวแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการของแขม จำเกอ พรมพิราม

7. การอภิปรายผล

จากการศึกษาการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการของแขม จำเกอวัด ใบสต๊อก และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการของแขม จำเกอพรมพิรามพบว่า ทั้งสองศูนย์การเรียนรู้มี การนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้เป็นกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งทางเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีความตระหนักร่วมกันว่าความรู้เป็นทรัพยากรากฐานผลิตที่สำคัญในโลกปัจจุบัน

ในด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน คือ ผู้นำ การตระหนักในปัญหาของชุมชนของคนในชุมชน ทุนของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสื่อสารที่เป็นประชาธิปไตย ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งงบประมาณภายนอก ซึ่งทุกปัจจัยเป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อความความสำเร็จของกระบวนการจัดการความรู้ในชุมชนทั้งสิ้น แต่ผู้นำเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมากที่สุด

การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานจะเกิดขึ้นและดำเนินอยู่ได้อย่างยั่งยืนขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรและทุนต่างๆ เช่น ความตระหนักในปัญหาของคนในชุมชน ความรู้และภูมิปัญญา ความเชื่อ ภูมิประเทศภูมิอาชีวศึกษาของชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยภายในเป็นสำคัญ จากล่าสุดได้ว่าปัจจัยภายในเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสองศูนย์ที่พบว่า หากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้ผู้นำที่เชื่อมั่นในการนำความรู้มาใช้ในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ และนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการสร้างความรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ สามารถให้ความตระหนักในความรู้และเชื่อมั่นในการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานของความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ชุมชนนั้น ก็จะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้และเป็นชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน ตลอดคล้องกับงานวิจัยของศูนย์ฯ หลักของและคณ (2543) ที่ศึกษาเรื่อง การเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของ อบต. หนองปลา姊妹 อำเภอ น้ำเงา บ้านโย่ จังหวัดลำพูน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนร่วมกับ อบต. และเพื่อพัฒนาแนวทางหรือกลไกที่เหมาะสมในการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนเริ่มสร้างประสิทธิภาพ การบริหารงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของ อบต. หนองปลา姊妹งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) แล้วพบว่า 1) การสร้าง

โอกาสให้ชุมชนและ อบต. “ได้มีส่วนร่วมกันในการศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน การวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ ตำบล และในการศึกษาเรียนรู้เพื่อการพัฒนาต่างๆ ด้วยอาศัยเทคนิคและกระบวนการยกย่อง 2) จากการที่ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ และเข้ามาส่วนร่วมในการทำงานกับ อบต. ดังกล่าว สามารถส่งเสริมให้ประสิทธิภาพการบริหารงานของ อบต. ดีขึ้นได้จริงโดยเป็นการช่วยให้ อบต. มีแผนพัฒนาตำบล ประจำปี 2543 ที่ชัดเจนขึ้นและครอบคลุมปัญหาความต้องการของ ชุมชนในทุกด้าน 3) จากการดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ตามโครงการวิจัยนี้ มีแนวโน้มที่ สามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

งานวิจัยของจำงาน จันทร์คอม (2544) เรื่อง รูปแบบการแก้ปัญหาที่ต้นของชุมชนบ้านสาม ขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางที่ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ของชุมชนซึ่งผลการวิจัยก็พบว่า ชุมชนเห็นความจำเป็นที่จะต้องสรุปกระบวนการการทำงานรูปแบบ ของการประกอบอาชีพการรวมกลุ่ม การทำกิจกรรมกลุ่มอาชีพ เช่น แกะสลัก การย้อมผ้า เกษตร อินทรีย์ การเลี้ยงสัตว์เพื่อต่อยอดกับองค์กรภายนอก ซึ่งเวทีเหล่านี้จำเป็นจะต้องทำอย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบ

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยอีกกลุ่มนึงซึ่งเป็นกลุ่มของงานวิจัยที่มุ่งใช้การจัดการความรู้เพื่อ สร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรและทุนต่างๆ เช่น ความตระหนักในปัญหาของคนในชุมชน ความรู้และภูมิ ปัญญา ความเชื่อ ภูมิประเทศ ภูมิภาคของชุมชน เป็นต้น และการมีส่วนรวมของชุมชนซึ่งเป็น ปัจจัยภายในเป็นสำคัญ อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยภายในเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการ ความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การนำกระบวนการ จัดการความรู้มาใช้ในการสร้างความรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ สมาชิกในกลุ่ม มีความตระหนักในความรู้และเชื่อมั่นในการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานของความรู้ เช่นเดียวกับผู้นำ ชุมชนนั้นก็จะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้และเป็นชุมชนที่เข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ซึ่ง ปรากฏอยู่ในโครงการวิจัยชุดแรกนัดใจคนเล็กๆ สุความพอเพียงอันยั่งยืน ของสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (2552) งานวิจัยเรื่องต้มโขม เรียนรู้: กระบวนการ เรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็ง ของเทพธิดา บัวเฉิง (2552) งานวิจัยเพื่อถอดบทเรียนในการจัดการ

ความรู้ภาคประชาชน ของศุภวัลย์ พลายน้อย (2549) งานวิจัยเรื่อง หนึ่งหนึ่งให้มีกิน: การจัดการความรู้แก้ไขความยากจนของชาวสวน ใจชื่น (2549)

6. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าทาง อำเภอวัดโบสถ์ มีกระบวนการที่สอดคล้องกับกระบวนการจัดการความรู้ของ Probst, Raub และ Romhardt (2002) และ Heisig (2001) คือ การกำหนดความรู้ การจัดหาความรู้ การพัฒนาต่อยอดความรู้ใหม่ การถ่ายโอนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้มาใช้ ส่วนกระบวนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิรามสอดคล้องกับกระบวนการจัดการความรู้ของ Tannembaum และ Alliger (2000) และ P.N. Rastogi (2000) ดังนี้ การกำหนดความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การเข้าถึงความรู้ การซึมซับความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้

กระบวนการจัดการความรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่งสามารถนำมาพัฒนาเป็นตัวแบบการจัดการความรู้ดังรูปประกอบที่ 2 และรูปประกอบที่ 3 โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ หรือล้มเหลวของการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน คือ ผู้นำศูนย์การเรียนรู้ การตระหนักรู้ในปัญหาของชุมชนของคนในชุมชน ทุนของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสื่อสารที่เป็นประชาธิปไตย ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งงบประมาณภายนอก

นอกจากนั้นกระบวนการจัดการความรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่งมีความแตกต่าง กันอย่างชัดเจนในขั้นตอนการพัฒนาต่อยอดความรู้ใหม่โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าทาง

อำเภอวัดโบสถ์มีการนำความรู้จากภายนอกมาพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ของชุมชนและนำความรู้นั้นไปพัฒนากิจกรรมการผลิตสินค้าชุมชนซึ่งนำไปสู่การผลิตสินค้าเกษตรที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดมากขึ้น จึงเกิดความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มการเรียนรู้ต่างๆ ที่อยู่ภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่งนี้ สวนศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพระรามพิราม ไม่มีข้อตอนการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ใหม่จึงเป็นเพียงการแตกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในและภายนอกชุมชนเท่านั้น จากนั้นจึงนำความรู้เหล่านั้นมาใช้ในกิจกรรมการผลิตสินค้าของชุมชนซึ่งเป็นการรับความรู้มาแล้วนำไปใช้โดยไม่มีการปรับปรุงยูกต์ ต่อยอดความรู้จากภายนอกมากกว่าความรู้ภายในห้องถิน จึงไม่เกิดนวัตกรรมการผลิต และไม่สามารถผลิตสินค้าออกสู่ตลาดได้ เพราะสินค้าชุมชนที่ผลิตได้ไม่มีศักยภาพในการแข่งขันในตลาดปัจจุบัน จึงเป็นได้เพียงแค่สินค้าเพื่อการบริโภคที่ลดรายจ่ายครัวเรือนในชุมชนเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ตัวแบบการจัดการความรู้ในการจัดการความรู้ของห้องสองศูนย์การเรียนรู้ชุมชนยังมีความคล้ายคลึงกันในส่วนของเป้าหมายในการจัดการความรู้ แนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน แหล่งความรู้จากภายนอกและภายนอกชุมชน ฐานของทรัพยากรต่างๆ ในชุมชน และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกระบวนการจัดการความรู้ เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ห้องสองศูนย์นี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ใกล้เคียงกัน มีบริบททางด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ผู้คน วัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน แต่มีความแตกต่างกันเฉพาะในส่วนของกระบวนการจัดการความรู้ดังที่กล่าวมาข้างต้นเท่านั้น

6.2 ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งต่อไปควรวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

6.2.1 การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในมิติอื่นๆ เช่น มิติทางสังคม มิติทางการศึกษา และมิติทางการศึกษา เป็นต้น

6.2.2 การสืบทอดภูมิปัญญาห้องถินเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

- 6.2.3 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 6.2.4 การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตสินค้าชุมชน
- 6.2.5 การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ก
สารบัญ	ก
สารบัญตาราง	ก
สารบัญแผนภาพ	ก
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาของปัจจุหา	1
คำถ้ามการวิจัย	11
วัตถุประสงค์การวิจัย	11
ข้อตกลงเบื้องต้น	11
ข้อบเขตของงานวิจัย	11
นิยามศัพท์เฉพาะ	12
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	15
กรอบแนวคิดในการวิจัย	15
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	17
แนวคิดและทฤษฎีการจัดการความรู้	17
แนวคิดและทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	28
แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน	44
แนวคิดและทฤษฎีชุมชนเข้มแข็ง	48
แนวคิดและทฤษฎีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	54
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	56
แนวคิดและทฤษฎีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	59
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	64
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	70
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	70

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	71
การเก็บรวมรวมข้อมูล	72
การวิเคราะห์ข้อมูล	73
บทที่ 4 บริบทของชุมชนพื้นที่วิจัย	76
ชุมชนท่องเที่ยว ตำบลท่างาม อำเภอวัดโบสถ์	76
ชุมชนหนองแขม ตำบลหนองแขม อำเภอพระมหาพิราม	85
บทที่ 5 ผลการวิจัย	88
ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน	88
ผลการพัฒนาตัวแบบการจัดการความมั่นคง	126
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	136
สรุปผลการวิจัย	136
อภิปรายผล	137
ข้อจำกัดในการวิจัย	139
ข้อเสนอแนะ	140
บรรณานุกรม	141
ภาคผนวก	148
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	149
ภาคผนวก ข บทความที่เผยแพร่ในงานประชุมวิชาการระดับชาติ	158

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 ความหมายของการจัดการความรู้	19
2 กระบวนการจัดการความรู้	23
3 เปรียบเทียบแบบจำลองการสืบสานเพื่อการพัฒนา	46
4 ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	60
5 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดพิษณุโลก	70
6 จำนวนประชากรตำบลท่าган	79
7 แสดงกลุ่มอาชีพของคนในตำบลท่าган	80
8 กลุ่มของแพทย์ตำบลท่าган	81
9 กลุ่มกองทุนหมู่บ้านตำบลท่าган	82
10 ชุมชนในชุมชนท่าган	83
11 ผลการคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน	88
12 ผลการวิจัยในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่วิจัย	93
13 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทาง ด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน	102
14 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทาง ด้านสังคมและองค์กรชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมี	111
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน	
15 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทาง ด้านวัฒนธรรมและการเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมี	116
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน	
16 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทาง ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมี	120
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน	
17 การอบรมทีมงานพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ในชุมชนท้องถิ่น	127
18 การปฏิบัติการและทดลองประสบการณ์การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม	128

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพ	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย	16
2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	58
3 แผนที่ตำบลท่าганم	77
4 ตัวแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลท่าганม อำเภอวัดโบสถ์	134
5 ตัวแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตาม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองเขม อำเภอพวนพิราม	135

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาของปัญหา

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้พระราชดำรัสซึ่งแนะนำแก่พสกนิกรชาวไทยมายาวนานกว่า 30 ปี โดยได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่ต้องอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการทำงานซึ่งวิถีเพื่อป้องกันตนเองและสังคมให้รอดพ้นจากวิกฤติและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกอาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 6)

จุดเริ่มต้นของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกิดจากการใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (Modernization) ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงต่อสังคมไทยในทุกด้านทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม และยังเป็นกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงที่มีความสับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบทั้งในด้านบวกและด้านลบต่อการพัฒนาประเทศ (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2550: 2)

ผลของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยในด้านบวก ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัฒนธรรมและสาธารณูปโภคต่างๆ ระบบการสื่อสารที่ทันสมัย การขยายเชิงปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น เป็นต้น แต่ผลในด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังไม่สามารถกระจายไปถึงคนในชุมชนท้องถิ่น หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้อย่างทั่วถึง ยิ่งไปกว่านั้นการพัฒนาประเทศตามแนวทางดังกล่าวยังนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดผลกระทบมาอีกด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชุมชนท้องถิ่นได้ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน อีกทั้งยังต้องพึ่งพิงตลาดและฟอค้าคามกลางในการสั่งสินค้าทุนเข้ามา เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การล้มละลายของการรวมกลุ่มกันตามประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาที่ถูกสั่งสมสืบทอดกันมาเพื่อใช้แก่ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นถูกลืมเลือนและสูญหายไป เป็นต้น (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2550:2)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชุมชนท้องถิ่นกำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญและจำเป็นต้องมีแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเอง และดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรีท่ามกลางกระแสโลกภัยตันที่เขียวกรากในโลกแห่งทุนนิยมเสรีเจอกเข่นในปัจจุบัน ซึ่งปัจจัยเงื่อนไขพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง และดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้อำนาจและความมีอิสระในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง คือ ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต เป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเอง และดำเนินชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้อำนาจและความมีอิสระในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ซึ่งนำไปสู่การมีความสามารถในการควบคุมและจัดการเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับการสนองตอบต่อความต้องการต่างๆ ตลอดจนสามารถจัดการปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นศักยภาพพื้นฐานที่คนไทยและสังคมไทยเคยมีอยู่แต่เดิม (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2550:3) อย่างไรก็ตาม ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นเหล่านี้กำลังถูกลดลงและท้อแทยวิบากภูมิ เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์จากวิกฤติเศรษฐกิจ วิกฤติสิ่งแวดล้อมและพลังงาน ความอ่อนแอของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ล้วนแล้วแต่เป็นข้อพิสูจน์ที่ยืนยัน วิบากภาระที่ได้เป็นอย่างดี จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสซึ่งแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่พสกนิกรชาวไทยด้วยส่ายพระเนตรที่ยาวไกลมากกว่า 30 ปี

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามและดำรงอยู่ในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยผ่านกระบวนการทัศน์กรรมมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพันจากวิกฤติต่างๆ และการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเป็นปรัชญาที่มีคุณลักษณะที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับตั้งแต่บ้านเรือนไปจนถึงชุมชน สังคม และประเทศชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 13; มูลนิธิชัยพัฒนา, 2550:7) เมื่อการพัฒนาไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมทั้งความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันภายในเด่นที่ดีพอสมควรเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันต่อการกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงใดๆ ทั้งภายในและจากภายนอก ซึ่งต้องอาศัยความรอบรู้และหลักวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกขั้นตอน และในขณะเดียวกันก็ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของประชาชนในชาติให้มีสำนึกในคุณธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต ให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้เกิดความสมดุล

และพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2550:7)

ผลจากการปฏิบัติตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาหลักที่ปรากฏชัดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาประเทศอย่าง เป็นรูปธรรมเพื่อต่อสู่กับการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยซึ่งเป็นการพัฒนาการและสังคม (Main Stream Development) ที่ทรงอิทธิพลในปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2549: น-อ)

การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระยะแรกพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 นั้น ได้มีการ ประยุกต์ใช้และมีผลอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงที่ประเทศไทยเริ่มมีวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 และ เป็นแนวทางปฏิบัติอันสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนประเทศไทยให้พ้นจากภาวะวิกฤติ ทั้งวิกฤติ เศรษฐกิจโลกที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย รวมถึงวิกฤติที่เกิดขึ้นภายในประเทศ ทั้งวิกฤติ เศรษฐกิจ วิกฤติการเมือง และวิกฤตทางสังคม การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมา เป็นแนวปฏิบัติ ได้ส่งผลให้ประเทศไทยเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันสูงขึ้นในหลายด้าน ขณะที่บางเรื่องอยู่ ในระหว่างการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและประชาชนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง รูนแรงในเบื้องต้นแต่สามารถฟื้นตัวได้เร็วขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ, 2554: ๊)

ความก้าวหน้าในการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติของทุกภาคส่วน เพื่อมุ่งหวังให้เกิดภูมิคุ้มกันแก่ต้นเอง ครอบครัว องค์กร สังคมและประเทศมีหลายประการในส่วน ภาครัฐ ได้น้อมนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารประเทศในหลายระดับ ทั้งเป็นหลักการบริหาร เศรษฐกิจในระดับมหภาค การกำหนดนโยบายภาครัฐที่ยั่งยืน การกำหนดกลยุทธ์และการ ดำเนินการตามนโยบายที่เหมาะสม ตลอดระยะเวลากว่า 10 ปีที่ผ่านมาประเทศไทยได้ดำเนิน นโยบายเศรษฐกิจมหภาคอย่างรัดกุมมากขึ้น บนพื้นฐานการของรัฐบาลในการใช้จ่ายงบประมาณของรัฐบาล คลัง โดยกำหนดกรอบการคลังที่ยั่งยืนเพื่อเป็นกฎเกณฑ์ในการใช้จ่ายงบประมาณของรัฐบาล ประกอบด้วย 1) การรักษาสัดส่วนหนี้สาธารณะต่อผลตัวณที่มาร่วมในประเทศในระดับที่ไม่เกิน ร้อยละ 50 2) การกำหนดสัดส่วนรายจ่ายการลงทุนของรัฐบาลไม่ต่ำกว่าร้อยละ 25 ของ งบประมาณโดยรวม และ 3) การกำหนดภาระหนี้รัฐบาลไม่ให้เกินร้อยละ 15 ของงบประมาณรวม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554: ๊-ค)

ขณะเดียวกัน การวางแผนและการดำเนินการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ของรัฐในบางโครงการได้เริ่มดำเนินการบนพื้นฐานการวิเคราะห์อย่างรอบคอบทั้งในศักยภาพด้านการเงิน ความพร้อมในการดำเนินการและความจำเป็นตามความต้องการของประชาชน ให้ความสำคัญกับความสมดุลในเชิงปริมาณและคุณภาพของการลงทุน การกระจายการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานของประเทศระหว่างเมืองและชนบท และศักยภาพที่แท้จริงของประเทศ รวมทั้งมีระบบการบริหารความเสี่ยงอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น แผนการลงทุนภายใต้แผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง 2555 เป็นตัวอย่างของการออกแบบการลงทุนให้มีการกระจายอย่างเหมาะสมทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ครอบคลุมทุกสาขาโดยเฉพาะสาขาวิชาการพัฒนาชุมชนที่มุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ทุมน สาขาวิชาการศึกษาและการเรียนรู้ที่มุ่งยกระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาทั้งระบบในเขตชนบทและเมือง สาขาวิชาการณ์สุขที่เน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพและคุณภาพของระบบบริการ ในภาพรวมจึงเป็นการลงทุนที่สนับสนุนการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการจ้างงานในระยะสั้น ควบคู่กับการวางแผนการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพของระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการทางสังคมที่จะพัฒนาคุณภาพทุนมนุษย์ของประเทศไทย ผลที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมในระยะเริ่มต้น พบว่าภาคเศรษฐกิจพื้นตัวจากภาวะวิกฤติและมีการขยายตัวในระดับที่เพียงพอต่อการจ้างงาน และอัตราการว่างงานของประเทศลดลงค่อนข้างรวดเร็ว ในระยะยาวจะเพิ่มผลิตภาพการผลิตจากการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ การพัฒนาทุนมนุษย์ และการกระจายความเริ่มต้นสู่ภูมิภาคและท่องถิน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554: ๑)

นอกจากนี้ ส่วนราชการต่างๆ ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติภายในส่วนราชการ ทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการใช้จ่ายงบประมาณ มีการตรวจสอบที่รัดกุม การดำเนินโครงการและการกำหนดกลยุทธ์ที่มุ่งประโยชน์สุคุณของประชาชนที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น รวมทั้งการยกระดับธรรมาภิบาลภาครัฐ กำหนดเป็นกฎระเบียบด้านจริยธรรมเพื่อถือปฏิบัติอย่างชัดเจน สะท้อนถึงการปรับตัวของภาครัฐในการดำเนินนโยบายสาธารณะเพื่อประโยชน์สุคุณของประชาชนบนพื้นฐานของความรู้คุณธรรม รวมทั้งออกแบบนโยบายภาครัฐที่ยึดทางสายกลางและสอดคล้องกับมิติการพัฒนาที่เป็นองค์รวม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554: ๑)

บทเรียนจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจและการเงินในปี 2540 นำไปสู่การปรับโครงสร้างของภาคการเงินทั้งระบบภายใต้แผนแม่บทภาคการเงินในระยะที่ 1 และ 2 เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพของระบบการเงินให้สถาบันการเงินทำหน้าที่เป็นตัวกลางทางการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพมาก

ขึ้น มีความสามารถในการแข่งขันและสามารถให้บริการกับลูกค้าทั้งภาครัฐและธุรกิจได้อย่างทั่วถึง และมีความมั่นคงในภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ประชาชนและธุรกิจมีต้นทุนทางการเงินที่ลดลง รวมทั้งปรับแก้กฎหมายธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อให้สามารถดำเนินการได้ตามมาตรฐานสากลของธนาคารกลางในการดูแลให้ระบบการเงิน ระบบสถาบันการเงิน และระบบการชำระเงินมีเสถียรภาพและประสิทธิภาพ และมีกระบวนการตัดสินใจด้วยความโปร่งใส รอบคอบ ผลงานให้ภาคการเงินของประเทศไทยมีความเข้มแข็ง สถาบันการเงินมีระบบบริหารความเสี่ยงที่รัดกุม มีการลงทุนในตลาดการเงินระหว่างประเทศในสัดส่วนที่พอประมาณ และสมเหตุสมผล ในช่วงที่โลกเผชิญกับภาวะวิกฤตการเงินปี 2551-2552 ระบบสถาบันการเงินไทยทั้งระบบถือครองศินทรัพย์ต่างประเทศเพียงร้อยละ 8 ภาคการเงินจึงมีภูมิคุ้มกันที่ดีกว่าในอดีต ผลกระทบจากการเงินโลกต่อภาคการเงินจึงอยู่ในวงจำกัด และเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ภาคเศรษฐกิจไม่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านสภาพคล่องทางการเงินและสามารถพื้นตัวผ่านพันช่วงวิกฤติได้ค่อนข้างเร็ว (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554: ๑-๑)

ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลต่อทิศทางการพัฒนาประเทศไทยในระยะแผนพัฒนาฯฉบับที่ 11 สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยยังต้องเผชิญภัยสาระสำคัญที่ต้องเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศไทยที่ผันผวน ซับซ้อนและคาดการณ์ผลผลกระทบได้ยาก แม้ว่าในภาพรวมสังคมไทยมีภูมิคุ้มกันเพิ่มขึ้น และมีภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่งแตกต่างกันไปทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน และสังคม แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคต ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลงานให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับความเสี่ยงในหลายมิติ โดยเฉพาะความเสี่ยงจากการบริหารภาครัฐที่อ่อนแอ โครงสร้างเศรษฐกิจที่ไม่สามารถรองรับการเติบโตอย่างยั่งยืน ทั้งความเสี่ยงจากความเสื่อมถอยของค่านิยมที่ดีงามในสังคมไทย ความเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความเสี่ยงด้านความมั่นคงของประเทศไทย จึงจำเป็นต้องใช้ภูมิคุ้มกันที่มีอยู่พร้อมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันใหม่ในประเทศไทยให้เข้มแข็งขึ้นภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเสริมสร้างทุนที่มีอยู่ของประเทศไทยให้เข้มแข็ง ทั้งทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม เพื่อเตรียมพร้อมให้ประเทศไทยสามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554: ๖)

การพัฒนาประเทศไทยในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จึงมีแนวคิดที่มีความต่อเนื่องจากแนวคิดของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8-10 โดยยังคงยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คุณเป็น

ศูนย์กลางของการพัฒนา” รวมทั้ง “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติ และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับ เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปบนทางสายกลาง เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยมีการวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัฒนธรรมกับความต้องการของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับเมือง เตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในออกและภายนอกประเทศ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ “ความรอบรู้” ในการพัฒนาด้านต่างๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอน และตลอดคลังกับวิธีชีวิตของสังคมไทย รวมทั้งเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกรักใน “คุณธรรม” จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “ความเพียร” จะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจจุบัน ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554: ฉบ)

การกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จึงต้องเร่งสร้างภูมิคุ้มกันเพิ่มขึ้นในมิติการพัฒนาด้านต่างๆ เพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยงที่สังคมไทยต้องเผชิญ และเสริมรากฐานของประเทศไทยด้านต่างๆ ให้เข้มแข็ง ควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน โดยมีแนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันในประเด็นต่างๆ ที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554: ช-ช)

1. การพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันดังต่อไปนี้

1. การสร้างความเป็นธรรมในสังคม ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทยสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานในการสร้างอาชีพและรายได้ที่มั่นคง สามารถเข้าถึง

- 1.1 การสร้างความเป็นธรรมในสังคม ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทยสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานในการสร้างอาชีพและรายได้ที่มั่นคง สามารถเข้าถึง

กระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาคและสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ภายใต้ระบบบริหารจัดการภาครัฐที่โปร่งใส ยึดประโยชน์ส่วนรวมและเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในกระบวนการพัฒนาประเทศ

1.2 การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัย ให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญาที่รอบรู้ และมีจิตใจที่สาบานในคุณธรรม จริยธรรม มีความเพียร มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ควบคู่กับการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคมและสถาบันทางสังคมให้เข้มแข็งและเอื้อต่อการพัฒนาคน

2. การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่ทิศทางการเติบโตในรูปแบบใหม่ ที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง เพื่อลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก โดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ประกอบการในภาคการผลิตและบริการ โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ผู้ประกอบการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และผู้ประกอบการในภาคเกษตร ให้ใช้ภูมิปัญญา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับสู่การผลิตและการให้บริการบนฐานความรู้ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนให้มีการเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคต่างๆ บนพื้นฐานการพึ่งพาซึ่งกันและกัน รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ประกอบด้วย

2.1 การสร้างความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน เพื่อให้ภาคเกษตรเป็นฐานการผลิตอาหารและพลังงานที่มีความมั่นคง โดยการเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพการผลิตภาคเกษตร การสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ให้แก่เกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ขณะเดียวกัน ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานชีวภาพทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และประเทศ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้ภาคเกษตรสามารถพึ่งตนเองและเชื่อมกับปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ได้อย่างมั่นคง

2.2 การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจบนฐานความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และภูมิปัญญา ภายใต้ปัจจัยสนับสนุนที่เอื้ออำนวยและระบบการแข่งขันที่เป็นธรรม มุ่งปรับโครงสร้างการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสาขาวิชาการที่มีศักยภาพ พัฒนาภาคอุตสาหกรรมสู่อุตสาหกรรมฐานความรู้ เชิงสร้างสรรค์ และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ ควบคู่ไปกับการปฏิรูป

กฎหมายและกฎ ระเบียบต่างๆ และบริหารจัดการเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เป็นฐานเศรษฐกิจของประเทศไทยที่เข้มแข็งและขยายตัวอย่างมีคุณภาพ

2.3 การสร้างความเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และสังคมให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศกับความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาคต่างๆ บนพื้นฐานของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน และมีภูมิคุ้มกันต่อระบบที่เปลี่ยนแปลงจากภายนอกให้ความสำคัญกับการพัฒนาความร่วมมือแบบทันสมัยในการพัฒนาที่ยั่งยืนและยึดผลประโยชน์ร่วมกันทั้งในระดับอนุภูมิภาคและภูมิภาค สร้างปฏิสัมพันธ์ในความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างสร้างสรรค์ เตรียมความพร้อมของประเทศไทยในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคีการพัฒนาภายในประเทศตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่น ให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง

3. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอต่อการรักษาสมดุลของระบบ生 ที่เป็นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแล รักษาและใช้ประโยชน์ การป้องกันภัยธรรมชาติ การพัฒนาและขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่การเป็นเศรษฐกิจและสังคมคาร์บอนต่ำและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ สร้างภูมิคุ้มกันด้านการค้าจากเงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อมและเพิ่มบทบาทของไทยในเวทีประชาคมโลกเพื่อให้สังคมมีภูมิคุ้มกัน สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตให้คนไทยในสังคมไทย

โดยสรุป การพัฒนาประเทศไทยในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่างๆ ให้แก่ ปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศไทย โดยใช้แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศไทยสู่ความยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 พร้อมทั้งขยายการนำทุนของประเทศไทยที่มีศักยภาพจาก 3 ทุน ทั้งทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็น 6 ทุน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกาญภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะการสร้างฐานทางปัญญาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนและสังคมไทย เป็นสังคมที่มีคุณภาพ ก้าวสู่สังคมและเศรษฐกิจสีเขียวที่มีแบบแผนการผลิตและบริโภคอย่างยั่งยืน และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยนำความรู้และจุดแข็งของอัตลักษณ์ไทยมาปรับโครงสร้างเศรษฐกิจบนฐานนวัตกรรมที่เข้มแข็ง เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจในภูมิภาคอย่างรู้เท่าทัน สร้างความยั่งยืนของภาคเกษตรและความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน รวมทั้งการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างระบบธรรมาภิบาลและความสมานฉันท์ในทุกภาคส่วนและทุกระดับ เป็นฐานการพัฒนาประเทศที่มั่นคงและสมดุล มุ่งสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขและเป็นธรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554: ๙)

จากการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในแผนพัฒนาประเทศฉบับต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ด้วยการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น การสร้างระบบบริการสังคมที่มีประสิทธิภาพ การสร้างกลไกภาครัฐที่มีความโปร่งใสเสมอภาคและเป็นธรรม มีความรู้ในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดจนมีการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา ซึ่งกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวคือ “การสร้างชุมชนเข้มแข็ง” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2553: ออนไลน์)

อย่างไรก็ตาม การสร้างชุมชนเข้มแข็งจำเป็นต้องสร้างชุมชนให้กลายเป็น “ชุมชนแห่งความรู้” โดยมุ่งท่องค์ความรู้ท้องถิ่น (Local Knowledge) เพราะองค์ความรู้ท้องถิ่นเกิดจากการเรียนรู้จากวิถีชีวิตผ่านการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น และสังคมหลายชั้น อายุคน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าความรู้ท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีชีวิต และสามารถนำมาใช้แก้ปัญหา สังคมได้อย่างแท้จริง เพราะเป็นความรู้ที่พึงพิงธรรมชาติ เคราะห์ในภูมิภาคที่ของชุมชน เคราะห์ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และมุ่งแสวงหาความรู้เพื่อการพึ่งพิงตนเอง โดยไม่แต่ละชุมชนจะมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (Community Learning Center) เป็นศูนย์กลางในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นเวทกรรมทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนชุมชน ท้องถิ่นเข้าสู่สังคมความรู้ (Knowledge Based Society) เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนและนอกชุมชนได้เข้าถึงคนในชุมชนท้องถิ่นในระดับฐาน ฐานในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งความรู้ด้านเศรษฐกิจ สังคม การสาธารณสุข การเมือง สิ่งแวดล้อมและความมั่นคงของประเทศ การพัฒนาให้ประชาชนมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสมต่อการพัฒนา จึงเป็นการทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง กล่าวคือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่คนในชุมชนท้องถิ่นสามารถสร้างอาชีพให้กับตนเองได้ รู้เท่าทันสถานการณ์ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีความสามารถในการติดตามข้อมูลข่าวสารอย่าง

ต่อเนื่องตลอดชีวิต (Life Long Learning) และหากระบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้มีพลังมาก พอกจะส่งผลให้คนในชุมชนท่องถินสามารถพึงตนเองได้อย่างแท้จริง

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้นับเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ทั้งโลกของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โลกของสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โลกของจิตวิญญาณในความเป็นมนุษย์ ศูนย์การเรียนชุมชนจึงเป็นแหล่งการเรียนรู้อีกแหล่งหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนความหลากหลายของการได้มาซึ่งความรู้ ดังนั้น หากชุมชนได้รวมพลังสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้ครบถ้วนตามมาตรฐาน จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับคนในชุมชนท่องถินที่จะมาแสวงหาความรู้ต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้เป็นของคนในชุมชน เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นแหล่งบริการข้อมูลข่าวสาร เป็นสถานที่ให้บริการแนะแนวการศึกษาและอาชีพ เป็นต้น กล่าวคือศูนย์การเรียนชุมชนจึงเปรียบเสมือนสถานีเติมปั๊มน้ำให้กับคนในชุมชนในรูปแบบของการศึกษากระบวนการและ การศึกษาตามอัธยาศัย

อย่างไรก็ตามการมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว วิธีการสอนเครื่องชี้วัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งของคนในชุมชนนั้นๆ แต่อย่างใด แต่การสร้างชุมชนเข้มแข็งจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ขับเคลื่อนโดยอาศัยศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเป็นฐานในการสร้างกระบวนการเรียนรู้

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมนั้นต้องอาศัยกระบวนการทางความรู้ (Knowledge Process) ที่เหมาะสม และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในระดับชุมชนท่องถินได้ ซึ่งก็คือ การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ไม่ซับซ้อน และมุ่งเน้นการกำหนดทิศทางความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การสร้างสินทรัพย์ความรู้บนพื้นฐานของชุมชนท่องถินเอง

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการสร้างพลังอำนาจทางความรู้ให้แก่ชุมชน ท่องถินด้วยการสร้างชุดความรู้ของท่องถินบนพื้นฐานของทุนด่างๆ ที่มีในชุมชนเป็นหลัก เพื่อนำชุดความรู้ที่ได้ไปพัฒนาชุมชนเอง ด้วยเหตุนี้ผู้จัดจึงสนใจที่จะทำวิจัยเรื่องการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน โดยเลือกศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าган อำเภอวัดโบสถ์ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิราม เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ทั้งสองแห่งนี้เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกที่มีการนำกระบวนการจัดการความรู้เข้ามาใช้ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชน นอกจากนั้นทั้งสองชุมชนที่กล่าวมาข้างต้นยังเป็นชุมชนที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนา

เศรษฐกิจชุมชนโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้และยังคงต้องการพัฒนาในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องและยังยืนต่อไปเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริง

2. คำาณการวิจัย

2.1 กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานเป็นอย่างไร

2.2 ตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานเป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

3.1 เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

3.2 เพื่อพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

4. ข้อดกลางเบื้องต้น

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่พัฒนาโครงร่างการวิจัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2553 และเก็บรวบรวมข้อมูลมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นประชากรในการวิจัยจึงอ้างอิงประชากรที่ปรากฏจากข้อมูลทุติยภูมิที่สำรวจโดยสถาบันองค์กรพัฒนาชุมชน (องค์กรมหาชน) ในปี 2553

5. ขอบเขตของงานวิจัย

โครงการวิจัยฯจะวิจัยกระบวนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลก 2 ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทนี้ทั้งสองศูนย์ โดยการเลือกแบบเจาะจง ดังนี้ (สลิลทิพย์ เชียงทอง และอินธิรา วิทยสมบูรณ์, 2552)

5.1 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่างาม อำเภอวัดโบสถ์

5.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิราม

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 การจัดการความรู้ หมายถึง หมายถึง กระบวนการในการแสวงหา รวบรวม จัดระบบ เพยแพร่ และเปลี่ยนความรู้ และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น ด้านการ ตัดสินใจ ด้านการวางแผนนโยบาย ด้านการเพิ่มสมรรถนะในการแข่งขัน เป็นต้น

6.2 ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ รวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชนนำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายใต้ชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนเหล่านี้ว่า กลุ่ม ชุมชน ท้องถิ่น บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายหรืออื่นๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกัน เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเชื่อถือต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคมด้วย โดยทั่วไปแล้วชุมชน เข้มแข็งจะมีองค์ประกอบต่างๆ ตามที่คณะกรรมการอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไข ปัญหาวิกฤติภายในได้คุณภาพตามที่กำหนดไว้ดังนี้

- 1) บุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม
- 2) มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเก้าอี้รักษาอันดับด้วยประโยชน์สาธารณะและของ สมาชิก
- 3) มีจิตสำนักของการพึ่งตนเอง รักษาเชื่อถือต่ออันดับต่อกัน และมีความรักท้องถิ่น รัก ชุมชน
- 4) มีอิสรภาพในการร่วมมือ ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ
- 5) มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
- 6) มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
- 7) มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- 8) มีการจัดการบริหารก่อสร้างที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
- 9) มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกัน ตลอดไป

นอกจากนั้นสมาชิกของชุมชนเข้มแข็งยังมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญ ดังนี้

- 1) สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมันในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
- 2) สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน

3) มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องตามเป้าหมายของชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งมวลเข้ามามีส่วนร่วม โปร่งใส และพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ

4) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชนกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชน ผ่านกระบวนการชุมชน

5) สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน

6) มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุกๆ ด้านของชุมชนที่มุ่งการพึ่งตนเองเพื่อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกคนและมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

7) การพึงความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุดไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

8) มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่นๆ ห้องถิน ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการ และอื่นๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

6.3 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางในการดำรงอยู่และปฏิบัติตามในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยผ่านกระบวนการทัศน์ภารมของโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพันจากวิกฤติต่างๆ และการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยเป็นปรัชญาที่มีคุณลักษณะที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับตั้งแต่ปัจเจกจนถึงชุมชนสังคม เน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน จากคำนิยามความพอเพียงข้างต้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่าความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ดังนี้

1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบี้ยนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ เป็นต้น

2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น อย่างรอบคอบ

3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและ การเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

นอกจากคุณลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังประกอบด้วย เงื่อนไขที่ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความมั่นใจในปัจจุบัน

2) เงื่อนไขความธรรม ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความชื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความพากเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

6.4 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมายถึง แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนที่มีไว้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชนและเป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนา แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง อันนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งและสุขภาวะในชุมชนได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงเป็นฐานในการพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชน โดยทั่วไปศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จะประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

- 1) ต้องมีสถานที่ซึ่งสามารถใช้จัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย สะดวกในการมาใช้บริการยืดหยุ่น การใช้ห้องเรียนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสำคัญ
- 2) มีคณะกรรมการเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่น มีจิตสำนึกรักษาและ
- 3) มีบุคลากรทำหน้าที่จัดกระบวนการศึกษาทางองค์ความรู้ ให้บริการและเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้อื่นๆ
- 4) มีสื่ออุปกรณ์ที่หลากหลายครบถ้วนให้บริการความรู้ได้ในทุกรูปแบบและทันสมัย

- 5) มีข้อมูลสำหรับการให้บริการแนะแนวต่างๆ อย่างครบถ้วนสมบูรณ์
- 6) มีเจ้าภาพสำหรับจัดกิจกรรมให้เกิดการเคลื่อนไหวมีชีวิตชีวา
- 7) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาสาสมัครประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเชื่อมโยงองค์ความรู้ต่างๆ อย่างสมดุล

6.5 ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การรวมกันของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันทั้งความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่และความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นหน่วยพื้นฐานของการพึ่งพาและการจัดการตนเอง มีการเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนทางสังคม และหน่วยจิตวิทยาวัฒนธรรมอันเป็นคุณค่าที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตน (Identity) ของชุมชน โดยเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ ศิทธิ และคำน้ำใจในการจัดการชุมชน โดยในงานวิจัยนี้จะหมายถึง ชุมชนท้องถิ่นในเขต

ตำบลท่าган อำเภอวัดโบสถ์ และชุมชนห้องถินในเขตตำบลหนองแวง อำเภอพวนมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 7.1 ได้ตัวแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปัจจัยเศรษฐกิจ พοเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานไปเผยแพร่ในวารสารและการประชุมทางวิชาการ ต่างๆ
- 7.2 ได้แนวทางในการพัฒนาระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนโดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

8. ครอบแนวคิดในการวิจัย

โครงการวิจัยนี้มีครอบแนวคิดในการวิจัย คือ การศึกษาระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) ของชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปัจจัยเศรษฐกิจพοเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อนระบบวนการจัดการความรู้ และนำผลที่ศึกษาจากแต่ละชุมชนมาไว้เคราะห์ ผังเคราะห์และสร้างเป็นตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) ซึ่งมีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

- 8.1 แนวคิดและทฤษฎีการจัดการความรู้
- 8.2 แนวคิดและทฤษฎีการสร้างชุมชนเข้มแข็ง
- 8.3 ปัจจัยเศรษฐกิจพοเพียง
- 8.4 แนวคิดและทฤษฎีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายเป็นแผนภาพ ความสัมพันธ์ได้ดังนี้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย

1. แนวคิดและทฤษฎีการจัดการความรู้
2. แนวคิดและทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
3. แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน
4. แนวคิดและทฤษฎีชุมชนเข้มแข็ง
5. แนวคิดและทฤษฎีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
6. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
7. แนวคิดและทฤษฎีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีการจัดการความรู้

1.1 ความหมายของความรู้

ในสังคมแห่งความรู้ (Knowledge Society) ความรู้ถือว่าเป็นทรัพยากรหลักในการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจผ่านกระบวนการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ซึ่งถือว่าความรู้เป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการผลิตที่แตกต่างจากปัจจัยการผลิตอื่นๆ เนื่องจากความรู้มิได้ยึดติดกับสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง หากแต่ความรู้สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ตลอดเวลา ดังนั้นความรู้จึงเป็นสิ่งที่ต้องเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมักจะล้ำสมัยไปในเวลา ไม่นานนัก ความได้เปรียบนั่นเองความรู้จะมีอยู่ไม่นานนัก ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องเรียนรู้หรือแล้วหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

อย่างไรก็ตามคำว่า "ความรู้" ก็มีผู้ให้คำจำกัดความไว้หลากหลาย ดังนี้

Sveiby (1997) ได้ให้ความหมายว่า ความรู้ คือ ความสามารถในการปฏิบัติ

Nonaka and Takeuchi (1995) ได้ให้ความหมายว่า ความรู้ คือ ความจริงที่ถูกพิสูจน์ว่าสามารถเพิ่มประสิทธิผลในการปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

น้ำทิพย์ วิภาวน (2547) "ได้ให้ความหมายว่า ความรู้ เป็นผลที่ได้จากการเรียนรู้ เกิดจาก ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ เป็นความสามารถในการระลึกนึกออกในสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้ว ความรู้ที่ แต่ละบุคคลมีคือความรู้รอบตัวและความรู้ทางวิชาการในแต่ละสาขาอาชีพ ความรู้ที่องค์กร ต้องการใช้ในการพัฒนาองค์กรให้ดียิ่งขึ้นคือความรู้ใหม่ การพัฒนาคนในองค์กรจึงจำเป็นต้อง สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการเรียนรู้เพิ่มเติมเสมอ"

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) "ได้ให้ความหมายว่า ความรู้ เป็นสิ่งที่สั่งสม มาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้าหรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติ"

กล่าวโดยสรุป ความรู้ คือ ครอบคลุมของการประสบปะสาประหง่านสถานการณ์ ค่านิยม ความรู้ในบริบท และความรู้อย่างชัดเจน ซึ่งโดยทั่วไปความรู้จะอยู่ใกล้ชิดกับกิจกรรมมากกว่า ข้อมูลและสารสนเทศ ทำให้เกิดความตระหนักรถึงความสำคัญของความรู้

ในการวิจัยเชื่อง การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลกนี้ จะมุ่งศึกษาความรู้ที่ เกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญ

1.2 ประเภทของความรู้ ได้แบ่งความรู้ออกเป็น 3 ประเภท คือ (Choo, 2006)

1) ความรู้โดยนัย หรือความรู้ที่ฝังลึก (Tacit หรือ Implicit Knowledge) คือ ความรู้อันเกิดจากประสบการณ์ การศึกษา การสอน การฝึกอบรม ความเชื่อ เจตคติของแต่ละ บุคคลผ่านกับสติปัญญาและประสบการณ์

2) ความรู้ที่ปราศจาก หรือความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) คือ ความรู้ที่ "ได้รับการถ่ายทอดด้วยภาษาในรูปของลักษณะต่างๆ เช่น หนังสือ บทความ เอกสาร สื่อโสตทัศน์ ต่างๆ"

3) ความรู้ที่เกิดจากวัฒนธรรม (Culture Knowledge) คือ ความรู้ที่เกิดจาก ความเชื่อศรัทธา ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่อนุกลัมของตัวความรู้ และสภาพแวดล้อมขององค์กรนำไปสู่การ พัฒนาความเชื่อร่วมกัน

1.3 ระดับของความรู้

ความรู้แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้ (วิจารณ์ พานิช, 2547)

ระดับที่ 1: Know-What (รู้ว่าคืออะไร) เป็นความรู้เชิงทฤษฎีล้วนๆ เปรียบ เสมือนความรู้ของผู้ดูบวิญญาณมาใหม่ๆ เมื่อนำความรู้เหล่านี้ไปใช้งาน ก็อาจจะใช้ได้ผลหรือใช้ ไม่ได้ผล

ระดับที่ 2: Know-How (รู้วิธีการ) เป็นความรู้ที่มีทั้งเชิงทฤษฎี และเชิงบริบท เปรียบเสมือนความรู้ของผู้จบปริญญาตรีและมีประสบการณ์การทำงานฝ่ายมาหลายหนึ่ง เช่น 2-3 ปีก็จะมีความรู้ในลักษณะที่รู้จักปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือบริบท

ระดับที่ 3: Know-Why (รู้เหตุผล) เป็นความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผลได้ว่า ทำไมความรู้นั้นๆ จึงใช้ได้ผลในบริบทหนึ่ง แต่ใช้ไม่ได้ผลในอีกบริบทหนึ่ง

ระดับที่ 4: Care-Why (ใส่ใจกับเหตุผล) เป็นความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ ซึ่งจะเป็นแรงขับดันมาจากภัยในอิจิตใจ ให้ต้องกระทำสิ่งนั้นๆ เมื่อเผชิญสถานการณ์

กล่าวโดยสรุป ความรู้ที่กล่าวถึงในงานวิจัยนี้ จะครอบคลุมทั้งความรู้ที่เป็นความรู้ โดยเนย์ ความรู้ที่ปรากฏ ความรู้ที่เกิดจากวัฒนธรรม และเป็นความรู้ที่ลึกซึ้งตั้งแต่ระดับที่ 2 (รู้วิธีการ) เป็นต้นไปที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนตามปัจจัยเศรษฐกิจพอเพียง

1.4 ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management หรือ KM) เป็นประเดิมที่มีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน โดยมีผู้ให้ความหมายของ การจัดการความรู้ ไว้อย่างมากมาย ดังนี้

ตารางที่ 1 ความหมายของการจัดการความรู้

ผู้ให้ความหมาย	ความหมายของการจัดการความรู้
Sveiby (1997)	ศิลปะในการสร้างคุณค่าจากสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้
Wiig (1997)	ระบบที่ชัดเจนและรอบคอบในการสร้าง การให้รางวัล และการนำความรู้ไปใช้ เพื่อให้องค์กรได้รับผลตอบแทนสูงสุดจากสินทรัพย์ความรู้ขององค์กร
Davenport & Prusak (1998)	ความพยายามอย่างเป็นระบบที่จะสร้าง รวบรวม เผยแพร่ และใช้ความรู้
O'Dell & Grayson (1998)	การได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อบุคคลที่เหมาะสม ณ เวลาที่ถูกต้อง และช่วยให้บุคคลได้แลกเปลี่ยนและใช้สารสนเทศร่วมกันในการปฏิบัติงาน โดยมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กร
Sarvary (1999)	เป็นกระบวนการธุรกิจที่องค์กรใช้การสร้าง รวบรวมความรู้ ประกอบด้วย 3 กระบวนการคือ 1) การเรียนรู้ขององค์กร 2) การผลิตความรู้ 3) การเผยแพร่ความรู้

ตารางที่ 1 ความหมายของการจัดการความรู้ (ต่อ)

ผู้ให้ความหมาย	ความหมายของการจัดการความรู้
Boyelt and Boyelt (2001)	<p>1) การรวมรวม การจัดระบบ การจัดเก็บ และการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้ โดยมีเทคโนโลยีด้านข้อมูลและด้านคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือในการจัดการ</p> <p>2) การจัดการความรู้หมายถึงการจัดการความรู้เกี่ยวกับการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) การแบ่งปันความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่ให้การจัดการความรู้สำเร็จ ดังนั้นวัฒนธรรมในองค์กรที่เอื้อต่อการแบ่งปันความรู้จะมีความสำคัญ</p> <p>3) การจัดการความรู้ต้องอาศัยผู้ที่มีความสามารถในการตีความและการประยุกต์ใช้ความรู้ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำทางในองค์กร รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาสำหรับช่วยแนะนำวิธีการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ ดังนั้นกิจกรรมในการพัฒนาคน การดึงดูดคนเก่ง การติดตามความก้าวหน้า และการรักษาคนมีความรู้ความสามารถไว้ในองค์กรจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้</p> <p>4) การจัดการความรู้เป็นสิ่งที่เพิ่มประสิทธิผลและความสำเร็จขององค์กร</p>
การจัดการองค์ความรู้ (2544)	<p>1) การจัดการความรู้เป็นความสามารถหรือกระบวนการในองค์กรที่จะเพิ่มหรือพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์กรโดยอาศัยความรู้</p> <p>2) การจัดการความรู้เป็นกระบวนการหรือระบบในการสร้างความรู้ที่ถูกต้อง สำหรับบุคคลที่เหมาะสม ในเวลาที่เหมาะสม และช่วยให้มีการแบ่งปันความรู้ ความเหมาะสม เพื่อช่วยให้องค์กรพัฒนาและปรับปรุงความสามารถในการดำเนินงาน เป้าหมายหลักของการจัดการความรู้คือการใช้ประโยชน์จากความรู้มาเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานขององค์กรเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันขององค์กร</p>
วิจารณ์ พานิช (2545)	การรวมรวม จัดระบบ จัดเก็บ และการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างความรู้ การแบ่งปันความรู้ การตีความ และประยุกต์ใช้ความรู้ และการประเมินความรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร

ตารางที่ 1 ความหมายของการจัดการความรู้ (ต่อ)

ผู้ให้ความหมาย	ความหมายของการจัดการความรู้
ประเวศ วงศ์สี (2545)	การจัดการให้รับรู้ความเป็นจริง สร้างความรู้ สังเคราะห์ความรู้ให้เหมาะสมกับ การใช้งาน นำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติ เรียนรู้และสร้างความรู้จากการปฏิบัติ เอกผลการประเมินมาสู่การเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อยกระดับปัญญาของผู้ที่ เกี่ยวข้องทั้งหมด เอาปัญญาภาระดับกับลับไปใช้ในการปฏิบัติอีก
บดินทร์ วิจารณ์ (2002)	การยกระดับความรู้ในองค์กร โดยมีจุดมุ่งหมายในการสร้างทุนให้แก่สินทรัพย์ ทางปัญญา
สมชาย นำประเสริฐ ชัย (2546)	การจัดการสารสนเทศและความรู้ที่นับว่าเป็นสิ่งสำคัญหรือทรัพย์สินที่เป็น นามธรรม (Intangible Asset) ท่องค์กรต้องการใช้เป็นส่วนสำคัญสำหรับสร้าง ความแตกต่างให้กับองค์กรมีเบรียบเทียบกับคู่แข่งผ่านกระบวนการจัดการ ความรู้เพื่อพัฒนาให้องค์กรมีความได้เบรียบในการแข่งขัน

โดยสรุป การจัดการความรู้หมายถึง กระบวนการในการแสวงหา รวบรวม จัดระบบ เพยแพร์ และเปลี่ยนความรู้ และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น ด้านการตัดสินใจ ด้าน การวางแผนนโยบาย ด้านการเพิ่มสมรรถนะในการแข่งขัน เป็นต้น นอกจากนี้การจัดการความรู้ยัง เป็นการวัดความสามารถขององค์กรให้คงอยู่คู่องค์กรตลอดไป

การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ เพราะเมื่อ ความรู้ทั้งหลายขององค์กรทั้งความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ความรู้ที่เป็นวัฒนธรรมองค์กร (Culture Knowledge) ถูกจัดระบบและอยู่ใน รูปแบบที่สามารถเข้าถึงได้ มีการแบ่งปันความรู้ ส่งเสริมให้ใช้ความรู้ในการปฏิบัติงาน แล้วยอม เสือต่อบรรยากาศในการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ และเกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามมา

เนื่องจาก การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่ขับขันและกว้างขวางจึง ครอบคลุมประเด็น ดังต่อไปนี้

การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อสร้างเป็น ความรู้ เทคโนโลยีด้านข้อมูลและด้านคอมพิวเตอร์ เป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้

การแบ่งปันความรู้ ถ้าไม่มีการแบ่งปันความรู้ ความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่ประสบผลสำเร็จ พฤติกรรมภายในองค์กรเกี่ยวกับวัฒนธรรม พลวัต และวิธีปฏิบัติมีผลต่อการแบ่งปันความรู้ ประเด็นด้านวัฒนธรรมและสังคม มีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการความรู้

การเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร การจัดการความรู้เกิดขึ้น เพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยสร้างความมีชีวิตชีวาและความสำเร็จให้แก่องค์กร การประเมินด้านทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) และผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้ในการจัดการความรู้ เป็นดัชนีชี้ว่าองค์กรมีการจัดการความรู้ที่ได้ผลหรือไม่

นอกจากนั้นการจัดการความรู้ยังต้องการผู้ทรงความรู้ความสามารถในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำทางความรู้ในองค์กร รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่ง สำหรับแนะนำวิธีประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ ดังนั้นกิจกรรมที่เกี่ยวกับคน ได้แก่ การพัฒนาคน การติดตามความก้าวหน้าของคน และการดึงคนมีความรู้ ความสามารถไว้ในองค์กรถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้

กล่าวโดยสรุป การจัดการความรู้คือ กระบวนการที่เน้นการรวบรวมความรู้จากประสบการณ์ของตนเองและประสบการณ์ของผู้อื่น เพื่อการประยุกต์ใช้ความรู้ที่จะตอบสนองพันธกิจขององค์กร ซึ่งการจัดการความรู้จะสำเร็จได้ จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างคน องค์กร และเทคโนโลยีในการแสวงหา จัดเก็บและประยุกต์ใช้ความรู้สำหรับการเรียนรู้ การแก้ปัญหาและการตัดสินใจ

1.4 กระบวนการจัดการความรู้

นักวิชาการแบ่งขั้นตอนของการจัดการความรู้แตกต่างกันมาหลาย ดังนี้ (Holsapple & Joshi, 2001)

ตารางที่ 2 กระบวนการจัดการความรู้

นักวิชาการ	กระบวนการจัดการความรู้
Alavi (1997)	<ol style="list-style-type: none"> 1) การแสวงหาความรู้ (การสร้างความรู้และการพัฒนาเนื้อหา) 2) การสร้างดัชนี 3) การกลั่นกรอง 4) การเชื่อมโยงเกี่ยวกับการจัดระบบ จัดประเภท การรวม การเชื่อมโยงแหล่งความรู้ภายในและภายนอก 5) การเผยแพร่โดยการรวมและจัดส่งความสั่งความรู้ผ่านเว็บเพจ 6) การประยุกต์ใช้ความรู้

ตารางที่ 2 กระบวนการจัดการความรู้ (ต่อ)

นักวิชาการ	กระบวนการจัดการความรู้
Arthur Anderson & APOC (1996)	1) แบ่งปัน 2) การสร้าง 3) การกำหนด 4) การรวบรวม 5) การเปลี่ยนแปลง 6) การจัดระบบ 7) การประยุกต์
Choo (1996)	1) การทำความเข้าใจกับความรู้ (Sense Making) รวมถึงการตีความหมายความรู้ 2) การสร้างความรู้ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงความรู้ 3) การตัดสินใจ รวมถึงการประมวลสารสนเทศ
Laudon & Laudon (2002)	1) การสร้างความรู้ 2) การประมวลและใช้รหัสความรู้ (Capture Codify Knowledge) 3) การแบ่งปันความรู้ (Share Knowledge) 4) การเผยแพร่ความรู้ (Distribute Knowledge)
Nonaka (1996)	1) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม(เปลี่ยนความรู้แบบไม่ชัดเจ้งเป็นความรู้แบบไม่ชัดเจ้ง) 2) การปรับเปลี่ยนสู่ภายใน(เปลี่ยนความรู้แบบชัดเจ้งเป็นความรู้แบบไม่ชัดเจ้ง) 3) การผสมผสาน (เปลี่ยนความรู้แบบชัดเจ้งเป็นความรู้แบบชัดเจ้ง) 4) การปรับเปลี่ยนสู่ภายนอก(เปลี่ยนความรู้แบบไม่ชัดเจ้งเป็นความรู้แบบชัดเจ้ง)
Szulanski (1996)	1) การริเริ่ม 2) การนำไปปฏิบัติ (การถ่ายโอนความรู้) 3) การใช้ความรู้ที่ได้รับการถ่ายโอนมา 4) การบูรณาการความรู้ (การนำความรู้มาสู่ภายในองค์กร)
Turban et al. (2004)	1) การสร้างความรู้ 2) การกำหนดและรวบรวมความรู้ 3) การนำความรู้ไปปฏิบัติ 4) การจัดเก็บความรู้ 5) การจัดการความรู้ 6) การเผยแพร่

ตารางที่ 2 กระบวนการจัดการความรู้ (ต่อ)

นักวิชาการ	กระบวนการจัดการความรู้
Van der Spek & Spijkervet (1997)	1) การพัฒนา 2) การเผยแพร่ 3) การผสมผสาน 4) การเก็บไว้
Wiig (1993)	1) การสร้าง 2) การแสดงอย่างเปิดเผย 3) การใช้ 4) การถ่ายโอน
Tannenbaum & Alliger (2000)	1) การแบ่งปันความรู้ 2) การเข้าถึงความรู้ 3) การซึมซับความรู้ 4) การประยุกต์ใช้ความรู้
Rastogi (2000)	1) การกำหนดความรู้ 2) การทำแผนที่ความรู้ 3) การจับความรู้ 4) การแสวงหาความรู้ 5) การจัดเก็บความรู้ 6) การแบ่งปันความรู้ 7) การประยุกต์ใช้ความรู้ 8) การสร้างความรู้
Probst, Raub & Romhardt (2002)	1) การกำหนดความรู้ 2) การแสวงหาความรู้ 3) การพัฒนาความรู้ 4) การเผยแพร่ความรู้ 5) การใช้ความรู้ 6) การรักษาความรู้
Heisig (2001)	1) การสร้างความรู้ 2) การจัดเก็บความรู้ 3) การเผยแพร่ความรู้ 4) การประยุกต์ใช้ความรู้

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) ที่สำคัญได้ 7 ขั้นตอนดังนี้

1) **การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification)** เป็นการพิจารณาว่าจะทำอย่างไรให่องค์กรบรรลุเป้าหมาย โดยจะคัดเลือกกว่าจะใช้เครื่องมืออะไร และขณะนี้ชุมชนท้องถิ่นมีความรู้อะไรบ้าง อยู่ในรูปแบบใด อยู่ที่ใด โดยอาจจะพิจารณาว่าองค์กรมีวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ เป้าหมายคืออะไร โดยในการศึกษานี้เป็นการระบุความรู้ที่มีในชุมชนท้องถิ่นพื้นที่จังหวัด โดยรวมทั้งแหล่งที่เป็นบุคคล สถานที่ เอกสาร และแหล่งอื่นๆ

2) **การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)** ซึ่งสามารถทำได้หลายทาง เช่น การสร้างความรู้ใหม่ แสวงหาความรู้จากภายนอก รักษาความรู้เก่า จำกัดความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว โดยในการศึกษานี้จะใช้กระบวนการการสร้างองค์ความรู้ที่มีอยู่ในทุกๆ แหล่ง แล้วองค์ความรู้จากภายนอก

3) **การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)** เป็นการวางแผนสร้าง ความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้อย่างเป็นระบบเพื่อการเรียกใช้งานได้อย่างรวดเร็ว และถูกต้องในอนาคต โดยในการวิจัยนี้จะมุ่งเน้นการนำความรู้ในชุมชนท้องถิ่นและความรู้จาก

๑
๒๐
๒
๐๔๙๗๕
๖๘๘

๑๖๘๓๙๓๖๐

๑๕ ก.ย. ๒๕๕๘

ภายนอกมาเผยแพร่และจัดให้เป็นระบบ นอกจากนั้นในการจัดเก็บความรู้ของชุมชนท้องถิ่นอาจจัดเก็บในรูปของสินค้าห้องถิน สินค้าทางวัฒนธรรม เป็นต้น

4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) เช่น การปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน ใช้ภาษาเดียวกัน และปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์และเหมาะสม

5) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้เข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวกโดยการใช้ช่องทางการสื่อสารต่างๆ

6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) ทำได้หลายวิธีการซึ่งจะแบ่งได้สองกรณีได้แก่ ความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) อาจจะจัดทำเป็นเอกสารฐานความรู้ และเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ หรือ ความรู้โดยมัย (Tacit Knowledge) จัดทำเป็นระบบ ที่มีข้อมูลงาน กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระบบพัฒนา สร้างเปลี่ยนงาน การยืมตัว และเวทีการแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น

7) การเรียนรู้ (Learning) ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่น การเรียนรู้จากสร้างองค์ความรู้ การนำความรู้ไปใช้ให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ และนำความรู้ที่ได้ไปหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ตามทฤษฎี

1.5 กลไกการจัดการความรู้ (Knowledge Management Mechanism)

ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการจัดการความรู้โดยเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลให้กระบวนการ วิธีการและเทคนิคต่างๆ ในการจัดการความรู้สามารถทำงานอย่างประสานกันเป็นระบบ คือ กลไกการจัดการความรู้ที่ช่วยในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างหลายฝ่ายที่ร่วมทำงานและร่วมเรียนรู้ ในที่นี้จะประกอบด้วย 2 ส่วน คือ กลไกการจัดการความรู้และภาคีความร่วมมือ (ปาริชาติ วัลย์เสถียร, 2549)

1) ประเภทและลักษณะกลไกการจัดการความรู้ ประกอบด้วย

กลไกภายในชุมชน ได้แก่ คน กิจกรรม องค์กร เครือข่าย ซึ่งเป็นคนในท้องที่อยู่อาศัยในชุมชน อาทิ เยาวชน แغانนำ ผู้รู้ ครูกูมิปัญญา ประชาชนหมูบ้าน กลุ่มองค์กรชาวบ้าน ต่างๆ องค์กรบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

กลไกภายนอกชุมชน ได้แก่ สถาบันการศึกษา นักวิชาการ นักจัดการความรู้ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก เป็นต้น

2) ระดับของกลไก

กลไกส่วนกลาง ประกอบด้วย

(1) คณะกรรมการอำนวยการ หน้าที่กำกับพิธีทางการทำงาน ให้คำแนะนำปรึกษา

(2) ฝ่ายสนับสนุนเครือข่าย

(3) ฝ่ายวิชาการ

กลไกระดับภาค ประกอบด้วย

(1) สำนักงานอำนวยการ/ประธานงานโครงการ

(2) โครงการ/ คณะกรรมการต่างๆ

กลไกระดับพื้นที่

(1) สถาบันการเรียนรู้ต่างๆ ของชุมชน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล บ้าน วัด โรงเรียน สถานีอนามัย เป็นต้น

3) โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของกลไกการจัดการความรู้

กลไกการจัดการความรู้มีหลายรูปแบบตามสภาพเงื่อนไข หรือบทบาทความจำเป็นของแต่ละองค์กรหรือชุมชน กล่าวคือ มีทั้งกลไกส่วนกลาง กลไกระดับภาค และกลไกระดับองค์กร พื้นที่และมีโครงสร้างแบบทางการและไม่เป็นทางการ

โครงสร้างแบบทางการ มีการกำหนดตำแหน่งและจำนวนขั้ดเจน ซึ่งหน่วยการจัดการความรู้ที่มีโครงสร้างแบบนี้จะมีลักษณะเป็นกลุ่ม/องค์กรที่มีสถานะเป็นห้องนิธิบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล เช่น มูลนิธิองค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนาภาคอีสาน จังหวัดขอนแก่น กลุ่มองค์กรชาวบ้านบ้านส้มโคง จังหวัดร้อยเอ็ด วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำวัง เป็นต้น

โครงสร้างแบบไม่เป็นทางการ เป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างแบบหลวมๆ หรือไม่มีโครงสร้างขั้ดเจน เช่น เครือข่ายชาวบ้าน 99 ครัวเรือน จังหวัดนครพนม กลุ่มพันธมิตรกับเชิง จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น

โครงสร้างการจัดการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายกัน คือ เป็นโครงสร้างที่ไม่ซับซ้อน มีจำนวนคณะกรรมการไม่มากนัก

บทบาทหน้าที่ โดยทั่วไปแล้วการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานของกลไกการจัดการเรียนรู้ ส่วนใหญ่จะแบ่งบทบาทหน้าที่ตามความถนัด ความชำนาญ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล แต่ละองค์กร มีความยืดหยุ่นในกระบวนการทำงานและมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีหลักการสำคัญที่สุดคือ การจัดความสัมพันธ์ในแนวราบ ทั้งในโครงสร้างส่วนกลาง ระดับภาค และระดับองค์กรหรือพื้นที่ ทั้งภายในและระหว่างโครงสร้างแต่ละระดับ

4) ระบบการทำงาน

(1) หลักคิดในการทำงาน

- มีการปรับตัวทั้งทางความคิดและการปฏิบัติเพื่อเชื่อมประสานการทำงานเป็นทีม

- ยึดพื้นที่เป็นรูปรวมเป็นหลักในการขับเคลื่อนงาน

- ใช้หลักประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาค

- ผสมผสานองค์ความรู้ที่หลากหลาย

(2) กระบวนการหรือขั้นตอนหลักๆ ในการทำงาน ประกอบด้วย การวางแผนและซึ่งเจนทำความเข้าใจแก่คณะทำงาน มีการประสานงานกันและทำงานร่วมกัน มีการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเพื่อหนุนเสริมหรือปรับปรุงให้ดีขึ้น และมีการสรุปหรือบททวนการทำงานเพื่อบรรลุปูจังและเตรียมงานต่อไป

(3) กระจายงานกับการมีส่วนร่วม

(4) พัฒนาขีดความสามารถในการปฏิบัติงานด้วย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะ ความรู้ ความสามารถ การไปศึกษาดูงาน การฝึกปฏิบัติจริง เป็นต้น

5) การประสานงาน

(1) ประสานงานอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการต่อเนื่อง สม่ำเสมอ

(2) ประสานงานโดยวิธีการที่หลากหลาย เช่น ติดต่อประสานงานด้วยตนเอง ติดต่อผ่านระบบเครือข่าย ผ่านบ้าน ผ่านหัวหน้ากลุ่ม/คุ้มต่างๆ ผ่านกิจกรรมกลุ่ม จัดเวทีประชุม/ เวทีประชุม ผ่านระบบเครือข่าย เป็นต้น

ภาคีความร่วมมือ

(1) ประเภทและลักษณะของภาคี

ภาคีภายในชุมชน ได้แก่ วัด บุคคล กลุ่มองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ในชุมชน เป็นต้น ภาคีภายนอกชุมชน ได้แก่ องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและเครือข่าย สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ที่อยู่นอกชุมชน

(2) การจัดการความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการจัดการความรู้

การบริหารภาคี โดยอาศัยหลักการ ดังนี้

- มีความสัมพันธ์ในแนวราบ

- มีการเรียนรู้ร่วมกัน

- กรณีส่วนร่วม

ช่องทางการสนับสนุน/ปัจจัยหนุนเสริมการทำงาน

- การสนับสนุนทางวิชาการ
- การสนับสนุนด้านงบประมาณ
- การสนับสนุนเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี
- การเข้มข้นวิถีด้านการประสานงาน
- การติดตามงาน
- การสรุปบทเรียนระหว่างกัน

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นกลไกที่สนับสนุนกระบวนการจัดการความรู้ที่ส่งผลให้เกิดการเสริมสร้างความคิด/จิตสำนึก ความรู้และทักษะในการเข้าใจและตระหนักในความสำคัญของ การเรียนรู้และการจัดการความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการ การสื่อสารประสานงานทั้งภายในและภายนอก มีความคิดเชิงระบบและบูรณาการมากขึ้น โดยผ่านกระบวนการต่อยอด กิจกรรมชุมชน สร้างศูนย์การเรียนรู้หรือต้นแบบในการขยายผลสู่ชุมชนอื่นๆ การสร้างเวทีพูดปะ พูดคุย และเกิดกระบวนการจัดการความรู้ที่เป็นระบบมากขึ้น

2. แนวคิดและทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า กระบวนการจัดการความรู้ที่สำคัญและนักวิชาการ ทางด้านการจัดการความรู้ทั่วไปให้ความสนใจ คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เนื่องจากเป็นกระบวนการมีผล กระทบต่อความสำเร็จของการจัดการความรู้อย่างแท้จริงการเรียนรู้

2.1 ความหมายของการเรียนรู้

การเรียนรู้ เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของคน การพัฒนาคนและชุมชนท่องถิ่น เพื่อการเรียนรู้ทำให้บุคคลเกิดความรู้ ความเข้าใจ เพิ่มพูนทักษะความสามารถในด้านต่างๆ มี เจตคติที่ดีต่อตนเอง บุคคลอื่น ชุมชน สังคมและประเทศชาติ มีบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่ เหมาะสมในการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม การศึกษาเกี่ยวกับเครื่องข่ายการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการพัฒนาชุมชนนี้ จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ เครื่องข่าย เครื่องข่ายการเรียนรู้และเครื่องข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน (สนธยา พลศรี, 2550:

1)

อย่างไรก็ตามนักการศึกษาและนักกิจวิทยาหลายท่านได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ (Learning) ไว้หลายความหมาย ดังนี้

การเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ประสบการณ์เป็นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้หรือ พฤติกรรมอย่างถาวร (Wolfolk, 1998: 204)

การเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลทั้งศักยภาพและกลไกการกระทำ (Domjan, 1996: 6)

การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือความสามารถให้เป็นไปตามที่กำหนดอย่างคงทันถ้วน ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติหรือจากประสบการณ์ในรูปแบบอื่นๆ (Lahey, 2001: 196)

การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวร เนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงชั่วคราวที่เป็นผลมาจากการจูงใจ การเห็นอย่างล้า วุฒิภาวะ โรคภัยไข้เจ็บหรือฤทธิ์ยาต่างๆ (Coon, 1994: 261)

การเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับประสบการณ์และการฝึกอบรมจนทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนไปอย่างถาวร ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเนื่องจากสาเหตุอื่น เช่น วุฒิภาวะ หรือพฤติกรรมที่เกิดจากการตอบสนองของระบบประสาทอัตโนมัติ และไม่รวมถึงพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงชั่วคราวภายใต้อิทธิพลของฤทธิ์ยาบางอย่าง เช่น แอลกอฮอล์หรือยาเสพติด เป็นต้น (สุณีย์ ธิดากร, 2542: 124)

การเรียนรู้ เป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการประสบการณ์ที่บุคคลได้รับมา ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น โดยการเรียนรู้ทำให้เกิดประสบการณ์และประสบการณ์ทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต (น้ำทิพย์ วิภาวน, 2547: 6)

จากการความหมายของการเรียนรู้ที่กล่าวมาแล้วมาจากการสรุปได้ว่า การเรียนรู้ หมายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ เจตคติและพฤติกรรมของบุคคลอย่างถาวรตามที่ต้องการ อันเป็นผลจากประสบการณ์ คุณภาพของสมองและกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล ไม่ใช่เกิดจากสาเหตุอื่นๆ เช่น วุฒิภาวะ ความเจ็บป่วย พฤติกรรมที่เกิดจากการตอบสนองของระบบประสาท อัตโนมัติและฤทธิ์ของยาบางประเภท เช่น ยาเสพติด ยานอนหลับ แอลกอฮอล์ เป็นต้น (สนธยา พลศรี, 2550: 2)

2.2 สาเหตุของการเกิดการเรียนรู้

การเรียนรู้ของคนเกิดจากสาเหตุที่สำคัญหลายประการดังต่อไปนี้ (สนธยา พลศรี, 2550: 4-5)

1) คุณภาพของสมอง สมองของคนประกอบด้วยเซลล์เป็นจำนวนมากมาก ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับความจำและความคิดหรือเริ่มสร้างสรรค์มีความพร้อมที่จะเรียนรู้และมีความสามารถในการเรียนรู้มาตั้งแต่แรกเกิด จึงทำให้คนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและตลอดเวลา

2) คุณภาพของอวัยวะในการเรียนรู้ คนมีอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้กับสมองได้ อวัยวะที่สำคัญคือระบบประสาทสมผัส

และอวัยวะสัมผัสที่รับความรู้สึกและแปลความหมายจากสมอง คือ ตา หู จมูก ลิ้น ร่างกายและจิตใจ ทำให้คนมีกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเกิดการเรียนรู้ได้ง่าย

3) แรงจูงใจ คนมีความต้องการเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งความต้องการทางกายและความต้องการทางจิตใจ เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและสังคมให้ดีขึ้นอยู่ตลอดเวลา เมื่อมีสมองและอวัยวะในการเรียนรู้ที่มีคุณภาพด้วยแล้วจึงผลักดันให้คนเกิดการเรียนรู้ได้ง่าย

4) ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติหรือธรรมชาติเป็นผู้สอนหรือเป็นผู้ให้ความรู้ เช่น เมื่อฝนตกหนักจะทำให้เกิดน้ำท่วมแต่เดตทำให้อาการร้อน ลมพัดทำให้อาการร้อนลดลง การคุกคุกของภูเขาไฟแสดงว่าภูเขาไฟกำลังจะระเบิด เป็นต้น

5) สิ่งแวดล้อมทางสังคม คนมีลักษณะเป็นสัตว์สังคมที่มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดการเรียนรู้จากบุคคล กลุ่มคน ตื่อสารมวลชนและการสื่อสารประเทก่อน ๆ ตลอดจนปรากฏการณ์ต่างๆ ทั้งปรากฏการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครองทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ง่ายและอย่างกว้างขวาง

6) การจัดการเรียนการสอน เป็นการเรียนรู้ที่จัดขึ้นโดยบุคคลและองค์กรที่รับผิดชอบ เพื่อให้สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ โดยมีรูปแบบวิธีการผู้รับผิดชอบ หลักสูตร เนื้อหาสาระ การวัดผลและประเมินผลที่ແเนื่องในตัวเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญของมนุษย์ในปัจจุบัน

2.3 กระบวนการเรียนรู้

การเรียนรู้ของคนมีลักษณะเป็นกระบวนการ (Learning Process) คือ เกิดขึ้นเป็นขั้นตอนตามลำดับ ซึ่งนักจิตวิทยาหลายท่านได้เสนอลำดับขั้นของการเรียนรู้เอาไว้ซึ่งมีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

Klausmeier และ Goodwin (1966) ได้จำแนกและจัดลำดับขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ของคนไว้ 5 ขั้นตอน คือ (Klausmerier and Goodwin , 1966 อ้างถึงในเวลา ประเสริฐสังข์, 2542)

ขั้นที่ 1 ผู้เรียนได้รับการจูงใจ ให้กำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้อย่างชัดเจน

ขั้นที่ 2 ผู้เรียนพิจารณาสถานการณ์ต่างๆ ที่จะช่วยให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

ขั้นที่ 3 ผู้เรียนพิจารณาประเมินผลจากการกระทำ ซึ่งถ้าหากการกระทำนั้นทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้ ผู้เรียนก็จะนำเอกสารกระทำนั้น มาใช้อีก (Confirm Response) หรือล้มเลิก

ปฏิเสธการกระทำนั้น (Reject Response) ถ้าหากผู้เรียนพิจารณาเห็นว่าการกระทำนั้นไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

ขั้นที่ 4 ผู้เรียนรับรู้ในผลที่ได้ ซึ่งการรับรู้นี้ก็จะแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ รับรู้ด้วยความพอใจเมื่อบรรลุตามจุดมุ่งหมาย และรับรู้ด้วยความผิดหวังเมื่อการกระทำล้มเหลว

ขั้นที่ 5 สรุปผลของการเรียนรู้ แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ สรุปว่าการกระทำนั้นนำไปสู่ผลลัพธ์ใด ตามจุดมุ่งหมาย ควรนำไปใช้ในครั้งต่อไปอีก และสรุปว่าเกิดความล้มเหลวต้องแก้ไขปรับปรุงการกระทำนั้นดียังไง

นอกจากนั้น Woodruff (1989) ได้เสนอว่ากระบวนการเรียนรู้มี 6 ลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การเกิดแรงจูงใจ เป็นขั้นที่ผู้เรียนมีความสนใจต่อสิ่งเว้าหรือสถานการณ์กระตุ้นแรงจูงใจเป็นเบื้องต้นต่อการเรียนรู้ เพราะจะกระตุ้นให้บุคคลໄວ่ต่อการรับรู้กระตือรือร้นต่อการตอบสนอง

ขั้นที่ 2 กำหนดเป้าหมาย เป็นขั้นที่ผู้เรียนกำหนดเป้าหมายที่จะตอบสนองความต้องการตามทิศทางและระดับของแรงจูงใจที่จะถูกกระตุ้นในขั้นที่ 1 ซึ่งระดับความสำคัญของเป้าหมายจะขึ้นอยู่กับสภาวะความต้องการ กล่าวคือ ถ้าหากมีความต้องการมาก มีแรงจูงใจสูง เป้าหมายนั้นก็จะมีความสำคัญ

ขั้นที่ 3 การเกิดความตึงเครียด เมื่อผู้เรียนกำหนดเป้าหมายไว้แล้วก็จะพยายามแสดงพฤติกรรมเพื่อสนองความต้องการตามเป้าหมายที่กำหนด แต่เมื่อไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ เพราะมีอุปสรรคปัญหาข้อขัดข้อง ก็ก่อให้เกิดความตึงเครียดขึ้น ระดับของความตึงเครียดนี้ขึ้นอยู่กับระดับของแรงจูงใจ กล่าวคือ ถ้าหากมีความต้องการมาก ระดับแรงจูงใจสูง ความตึงเครียดที่จะเกิดขึ้นก็จะมากตาม ถ้าหากมีความต้องการน้อย แรงจูงใจต่ำ ระดับความตึงเครียดก็จะน้อยตามด้วย เต่ความตึงเครียดจะกระตุ้นให้บุคคลพยายามแก้ปัญหาเพื่อบรรลุเป้าหมายให้ได้

ขั้นที่ 4 การเลือกตอบสนองที่เหมาะสม ใน การแก้ปัญหาเพื่อเข้าชันต่ออุปสรรคต่าง ๆ นั้น ผู้เรียนจะเลือกตอบสนองด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นการเดาสุ่มแบบลองผิดลองถูก การพิจารณาด้วยเหตุผล เป็นต้น การเลือกพฤติกรรมตอบสนองนี้จะขึ้นอยู่กับศักยภาพ ภาระใช้ความคิดและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ

ขั้นที่ 5 การแก้ไขปรับปรุงการตอบสนองให้เหมาะสม ในขั้นการเลือกตอบสนองที่เหมาะสมจากขั้นตอนที่ 4 นั้น ผู้เรียนได้ทราบวิธีการตอบสนองเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย อาจมีหลายวิธี บางวิธีแก้ปัญหาได้เร็ว บางวิธีแก้ปัญหาได้ช้า ดังนั้นในขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะต้องพยายามปรับปรุงและทดลองหลาย ๆ ครั้งจนได้วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้องสมบูรณ์

ขั้นที่ 6 การงดเว้นการตอบสนองที่ไม่เหมาะสม ภายหลังจากการปรับปรุงการตอบสนองได้เหมาะสมในขั้นตอนที่ 5 แล้ว ผู้เรียนสามารถแยกแยะได้ว่าการตอบสนองแบบใดใช้ได้ แบบใดใช้ไม่ได้ ผู้เรียนจะเลือกแนวทางการตอบสนองที่ดีมีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาได้ปฏิบัติและลงเรียน วิธีการตอบสนองที่ไม่เหมาะสมออกไป ซึ่งลักษณะเช่นนี้เรียกว่าผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ขึ้นแล้ว

เจลา ประเสริฐสังข์ (2542: 186-187) สรุปไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้มี 5 ลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การจูงใจ ใน การเรียนรู้ผู้เรียนต้องได้รับการจูงใจเพื่อกระตุ้นให้เกิดความต้องการ หรือเกิดแรงจูงใจเป็นอันดับแรก ผู้สอนต้องพยายามกระตุ้นเร่งร้าวให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญ เกิดความสนใจและต้องการที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจกับเรื่องนั้นๆ ในขั้นตอนนี้อาจใช้สื่อหรือสิ่งเร้าต่างๆ เป็นแรงจูงใจด้วยก็ได้

ขั้นที่ 2 การรับรู้สถานการณ์ เป็นขั้นที่ผู้เรียนพยายามทำความเข้าใจกับสิ่งเร้าหรือ สถานการณ์ ต้องใช้กระบวนการความคิด จัดระบบความคิดเพื่อจำแนกแยกแยะสิ่งเร้าให้สะอาดกต่อ การเปลี่ยนแปลงและรับรู้ ในขั้นนี้ผู้เรียนที่มีประสบการณ์มาก มีความสามารถทางสมองอยู่คุ้มคิดและรับรู้สถานการณ์ได้ถูกต้อง แปลความหมายสิ่งเร้าได้ถูกต้อง กำหนดพิธิทางตอบสนองได้เหมาะสมและรวดเร็วกว่าผู้เรียนที่ด้อยประสบการณ์และความสามารถสมองต่ำ

ขั้นที่ 3 การตอบสนอง เป็นขั้นที่ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมเพื่อแก้ปัญหาด้วยการทดลองหรือ กระทำขึ้น เพื่อตรวจสอบความคิดที่กำหนดให้ในขั้นที่ 2 ว่าถูกต้องหรือสามารถแก้ไขปัญหาได้ หรือไม่ ในขั้นตอนนี้ผู้เรียนอาจแสดงการตอบสนองหลาย ๆ แบบเพื่อเปรียบเทียบประเมิน พฤติกรรมตอบสนองที่เหมาะสมต่อไป

ขั้นที่ 4 การประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนต้องนำผลการตอบสนอง จากขั้นที่ 3 มาประเมินเปรียบเทียบว่า การตอบสนองใดที่แก้ปัญหาได้ดีที่สุดหรือต้องปรับปรุงแก้ไข เพิ่มเติมและเนื้อหาแก้ไขปรับปรุงแล้วก็นำไปทดลองใหม่ จนทำให้ได้ถึงวิธีการตอบสนองที่เป็นแนวทาง แก้ปัญหาได้ถูกต้องเหมาะสมที่สุด ส่วนวิธีการที่ไม่สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ หรือแก้ได้ไม่เหมาะสมก็จะงดเว้นวิธีการตอบสนองนั้นไป

ขั้นที่ 5 การสรุปผลและเรียนรู้ เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ผู้เรียนสรุปวิธีการแก้ปัญหาที่ผ่านการ ตรวจสอบและแก้ไขปรับปรุงจนถูกต้องเหมาะสมแล้วนำไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่ง แสดงว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์แล้วนั่นเอง

น้ำทิพย์ วิภาวน (2547: 6-7) แบ่งกระบวนการออกเป็น 6 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การเกิดความรู้ (Knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ซึ่งสามารถวัดได้ เช่น การวัดจากความจำ ความสามารถในการปฏิบัติ เป็นต้น

ขั้นที่ 2 การเกิดความเข้าใจ (Comprehension) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนสามารถแปลความหมาย หรืออธิบายความหมายของสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้วจนเกิดเป็นความเข้าใจ

ขั้นที่ 3 การนำไปใช้ (Application) เป็นการที่ผู้เรียนสามารถนำความรู้และความเข้าใจไปใช้ได้หรือนำไปปฏิบัติงานได้อย่างดี

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นการที่ผู้เรียนมีความสามารถวิเคราะห์หรือจำแนก แยกแยะความรู้เป็นหมวดหมู่ได้

ขั้นที่ 5 การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นการที่ผู้เรียนมีความสามารถในการนำความรู้ต่างๆ มาสังเคราะห์หรือบูรณาการ (Integrate) ทำให้เกิดองค์รวมของความรู้ขึ้นได้

ขั้นที่ 6 การประเมินผล (Evaluation) เป็นการที่ผู้เรียนมีความสามารถในการตัดสินหรือ ประเมินถึงที่เรียนรู้ได้ว่าถูกต้อง ดีงามและเหมาะสมสมหรือไม่

กล่าวโดยสรุป จากกระบวนการของการเรียนรู้ที่กล่าวมาแล้วอาจจะแบ่งกระบวนการเรียนรู้ออกได้ 6 ขั้นตอน ดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2550: 12)

ขั้นที่ 1 การจูงใจด้วยสิ่งเร้า (Stimulus) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนได้รับการกระตุ้นเร่งร้าว ให้รับการสัมผัส (Sensation) ทำให้เกิดความสนใจและต้องการที่จะเรียนรู้

ขั้นที่ 2 การกำหนดความรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนกำหนดได้ว่าผลของการเรียนรู้ในขั้น สุดท้ายของตนคืออะไร มีขอบเขตเพียงใด ซึ่งจะมีผลสำคัญต่อเนื้อหาสาระที่จะเรียนรู้และระยะที่ ใช้ในการเรียนรู้

ขั้นที่ 3 การรับรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนแปลความหมายและรับรู้ในสิ่งที่เรียน ผ่านประสาท สมผัสด้วยการพยายามทำความเข้าใจ การใช้กระบวนการความคิด การจัดระบบความคิด การวิเคราะห์ การรับรู้จะเกิดขึ้นได้ดีเมื่อผู้เรียนมีประสบการณ์ในเรื่องที่จะเรียนรู้มาแล้ว มี ความสามารถทางสมอง และมีสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้

ขั้นที่ 4 การทดลองนำไปใช้ เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนได้ทดลองหรือกระทำข้าม เพื่อตรวจสอบ ความถูกต้องของสิ่งที่รับรู้ในขั้นตอนที่ 3 ว่าสามารถนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสมสมหรือไม่

ขั้นที่ 5 การเกิดความคิดรวบยอด (Conception) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนนำผลจากการทดลองในขั้นที่ 4 มาประเมินเบรียบเทียบ สิ่งใดที่แก้ปัญหาได้ดีที่สุด ทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้มาก

ที่สุดก็จะยอมรับมาใช้ สิ่งใดที่ยังไม่เหมาะสมก็นำไปปรับปรุงแก้ไข สิ่งใดที่เห็นว่าไม่สมควรนำมาใช้ ก็จะล้มเลิกไปไม่นำมาใช้อีก

ขั้นที่ 6 การเรียนรู้ เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ผู้เรียนสรุปว่าสิ่งที่เรียนรู้นั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เหมาะสม และนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นการบรรลุดุามุ่งหมายและประสบความสำเร็จ ใน การเรียนรู้

2.4 ลักษณะของการเรียนรู้

การเรียนรู้มีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้ (สนธยา พลศรี, 2550: 16-18)

1) มีลักษณะเป็นกระบวนการ (Process) คือการเรียนรู้เกิดขึ้นเป็นขั้นตอนหลาย ขั้นตอนที่ต่อเนื่องกันตามลำดับไป เนื่องจากขั้นตอนเดียวหรือขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งเท่านั้น

2) การเรียนรู้มีความหมายครอบคลุมถึงการรับรู้ (Perception) การเข้าใจ (Comprehension) และการปรับเปลี่ยน (Transformation) เช่น การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การปรับเปลี่ยนวิธีคิด (Conceptualization) การปรับเปลี่ยนระบบค่านิยม (Values) เป็นต้น

3) การเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) เจตคติ(Attitude) และพฤติกรรมต่าง ๆ (Behaviors) ของบุคคล

4) การเกิดการเรียนรู้เป็นผลจากประสบการณ์ (Experiences) และกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล (Learning Process) กล่าวคือ ประสบการณ์และกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในครั้งก่อนจะเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ในครั้งนี้ ประสบการณ์และกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในครั้งนี้จะเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ในครั้งต่อไป ไม่ใช่เป็นผลของการเจริญเติบโตของร่างกาย ความเจ็บป่วย ความอ่อนเพลีย ถูกข้อของยาและสารเสพติดต่างๆ

5) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งในทิศทางที่ต้อง กว่าเดิมหรือถอดถอนจากเดิมก็ได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงบางส่วนหรือทั้งหมดก็ได้

6) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นผลจากการเรียนรู้เป็นแบบถาวรหือค่อนข้างถาวร ไม่ใช่เกิดขึ้นเพียงครั้งคราวแล้วไม่เกิดพฤติกรรมนั้นอีก

7) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นผลจากการเรียนรู้ต้องใช้เวลา คือ ไม่เกิดขึ้นในทันทีทันใด แต่จะเกิดขึ้นอย่างช้าๆ แบบค่อยเป็นค่อยไป

8) ประสบการณ์ที่มีผลต่อการเรียนรู้ เป็นทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม ประสบการณ์ตรงคือประสบการณ์ที่บุคคลได้รับด้วยตนเองหรือฝึกฝนด้วยตนเอง สำรวจ ประสบการณ์อ้อมเป็นประสบการณ์ที่บุคคลไม่ได้รับด้วยตนเอง แต่รับผ่านจากบุคคลหรือสิ่งต่างๆ เช่น ครูหรือผู้สอน เอกสารตำรา สื่อต่างๆ สื่อสารมวลชน เป็นต้น

9) การเรียนรู้ไม่ใช่ช่วงมิภาระ (Maturation) แต่ต้องอาศัยช่วงมิภาระ กล่าวคือ บุคคลจะมีการพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาในแต่ละวัยที่เป็นไปตามธรรมชาติไม่ใช่การเรียนรู้ เช่น การคืน การคลาน การยืน การเดิน การวิ่ง เป็นต้น แต่บุคคลที่มีความสามารถในการเรียนรู้นั้นจำเป็นต้องอาศัยช่วงมิภาระที่เพียงพอด้วย

10) การเรียนรู้เกิดขึ้นโดยไม่เลือกสถานที่และเวลา โดยเหตุบังเอิญหรือการใจ เดี๋ยวขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เหมาะสม และความพร้อมในการเรียนรู้ของบุคคลเป็นสำคัญ

11) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้โดยมีผู้สอนหรือไม่ต้องมีผู้สอนก็ได้ คือเกิดจากการสอนของบุคคลอื่นหรือจากการธรรมชาติก็ได้

12) บุคคลมีระยะเวลาของการเรียนรู้ในเรื่องเดียวกันไม่เท่ากัน บางคนใช้เวลาน้อย ส่วนบางคนใช้เวลามาก เนื่องจากความแตกต่างระหว่างบุคคล ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

13) การเกิดการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของบุคคล วิธีการเรียนรู้ และความพร้อมของแต่ละบุคคล

14) การเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดชีวิตของบุคคล เพราะมีความรู้อีกมากที่บุคคลยังไม่รู้และ มีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต

15) ผลของการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเรียนรู้ของบุคคล ซึ่งแตกต่าง กันออกไป บุคคลแต่ละคนจึงเกิดการเรียนรู้ในเรื่องเดียวกันที่ไม่เท่าเทียมกัน

16) การเรียนรู้ไม่สามารถสังเกตหรือมองเห็นการเกิดการเรียนรู้ได้โดยตรง แต่จะรู้ "ได้จากพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออกมาก" ซึ่งสามารถรู้ได้ด้วยการสังเกตและการใช้เครื่องมือ ตรวจสอบ เช่น ความสามารถในการทำงานสิ่งของย่าง เป็นต้น

17) การเรียนรู้จะประสบผลสำเร็จเมื่อผู้เรียนมีความมุ่งหมาย ความต้องการ ความ สนใจ ในการเรียนและเป็นผู้เรียนด้วยตนเอง

18) การเสริมแรง (Reinforcement) เป็นสิ่งกระตุ้นหรือจูงใจที่สำคัญให้บุคคลเกิดความ ต้องการที่จะเรียนรู้

19) การเรียนรู้ที่แท้จริง จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหรือ "ได้รับในสิ่งที่ต้องการแล้ว"

20) การเรียนรู้ช่วยในการปรับตัวของบุคคล ทำให้บุคคลรู้จักปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ และดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้

จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้มีลักษณะหลายประการ การจะเสริมสร้างความรู้ให้กับบุคคลจึง ต้องให้ความสำคัญต่อลักษณะของการเรียนรู้ดังกล่าว และนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างเสริม ความรู้ให้กับบุคคลด้วย จึงจะทำให้การเรียนรู้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ

2.5 ระดับของการเรียนรู้

การจัดระดับการเรียนรู้ของมนุษย์สามารถจัดแบ่งโดยใช้หลักเกณฑ์ หลักเกณฑ์ที่นิยมคือการแบ่งตัวบุคคลที่เรียนรู้และการแบ่งตามลำดับขั้นของการเรียนรู้ ดังนี้

2.5.1 การแบ่งตามจำนวนบุคคลที่เรียนรู้

การแบ่งตามจำนวนบุคคลที่เรียนรู้ เป็นการแบ่งระดับของการเรียนรู้ตามลักษณะของบุคคลที่เรียนรู้ แบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ การเรียนรู้ระดับบุคคล การเรียนรู้ระดับกลุ่ม และการเรียนรู้ระดับองค์กร (สนธยา พลศรี, 2550: 19)

1) การเรียนรู้ระดับบุคคล (Individual Learning) เป็นการเรียนรู้ของบุคคลเพียงคนเดียว ไม่ได้เรียนรู้ไปพร้อมกัน กับบุคคลอื่น

2) การเรียนรู้ระดับกลุ่ม (Group Learning) เป็นการเรียนรู้พร้อมกันหลายคน แบ่งตามจำนวนของผู้ที่เข้าร่วมเรียนรู้ เป็นกลุ่มขนาดเล็ก กลุ่มขนาดกลาง และกลุ่มขนาดใหญ่

3) การเรียนรู้ระดับองค์กร (Organization Learning) เป็นการเรียนรู้ในกลุ่มคนขนาดใหญ่ที่มีลักษณะเป็นองค์กร เช่น หน่วยงานของราชการ บริษัท ห้างร้านของเอกชน เป็นต้น

2.5.2 การแบ่งตามลำดับขั้นของการเรียนรู้

การแบ่งระดับการเรียนรู้ตามลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้ เป็นการแบ่งตามลำดับขั้นตอนในการเรียนรู้ของผู้เรียน แบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือระดับการใช้ภาษา ระดับรู้และระดับเรียนรู้ (วรรณี ลิมอักษร, 2541: 52)

1) ระดับการใช้ภาษา เป็นระดับการเรียนรู้ขั้นต่ำที่สุด ซึ่งการเรียนรู้อาจจะยังไม่เกิดขึ้นก็ได้ ตัวอย่างเช่น เด็กเล็กสามารถพูดตามผู้อื่นได้ แต่ยังไม่เกิดความเข้าใจและยังไม่ได้ปฏิบัติ แต่เป็นการพูดแบบแก้ไขกันกวนทอง เป็นต้น

2) ระดับรู้ เป็นระดับการเรียนรู้ที่บุคคลมีความเข้าใจเกิดขึ้น แต่ยังไม่ได้ปฏิบัติ หรือปฏิบัติเป็นครั้งคราว หรือยังปฏิบัติไม่ครบกระบวนการ ตัวอย่างเช่น รู้ว่าคนที่มีสุขภาพดี มีรูปร่างได้สัดส่วนมีผิวพรรณเปล่งปลั่ง ต้องรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ออกกำลังการสม่ำเสมอ พากผ่อนให้เพียงพอ แต่ไม่ได้ปฏิบัติตาม ยังคงรับประทานอาหารแบบตามใจ ไม่ยอมอดอาหาร เพื่อให้รูปร่างดีและไม่ค่อยออกกำลังกายเลย เป็นต้น ดังนั้น เมื่อบุคคลเกิดความรู้เพียงอย่างเดียว จึงยังไม่เป็นการเรียนรู้ในระดับสูงสุด จดได้ว่าเป็นลักษณะของ ความรู้ที่รวมหัวเอาไว้ไม่รอด นั่นเอง

3) ระดับเรียนรู้ เป็นระดับการเรียนรู้ที่บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ได้มีการปฏิบัติจริง ๆ ตามความรู้ ความเข้าใจในระดับที่ 2 และอย่างสม่ำเสมอ จัดว่าเป็นการเรียนรู้ในระดับสูงที่สุดและเป็นเป้าหมายของการเรียนรู้ทุกฉบับ

2.6 รูปแบบของการเรียนรู้

โคล์บ (Colb) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบของการเรียนรู้และเสนอว่าสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 รูปแบบ คือ การเรียนรู้แบบนักทฤษฎี นักวิเคราะห์ นักปฏิบัติและนักกิจกรรม ดังนี้ (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, 2543)

1) การเรียนรู้แบบนักทฤษฎี เป็นการเรียนรู้ในลักษณะของแนวความคิดและทฤษฎีซึ่งเป็นนามธรรม ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อสิ่งที่เรียนนั้นเป็นส่วนของระบบ รูปแบบ แนวคิดหรือทฤษฎี จะเข้ามายิงสิ่งที่เรียนรู้ให้สัมพันธ์กับทฤษฎีอย่างเป็นระบบ ไม่นิยมที่จะให้บุคคลตัดสินลงความเห็นและเพชญูกับความคิดที่หลากหลาย เมื่อเพชญูกับปัญหา กิจกรรมที่จะให้บุคคลตัดสินลงความเห็นและเพชญูกับความคิดที่หลากหลาย เมื่อต้นของสามารถสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งที่เรียนรู้กับรูปแบบแนวคิดทฤษฎีได้

2) การเรียนรู้แบบนักวิเคราะห์ เป็นการเรียนรู้ในลักษณะของการทบทวน สังเกต ไตรตรองอย่างรอบคอบ ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อมีโอกาสสมรรถนะเวลาในการทบทวนไตรตรองต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จะเก็บข้อมูลทั้งจากข้อมูลปฐมภูมิและจากผู้อื่น จะพิจารณาอย่างถ่องแท้ ก่อนจะสรุป มีความระมัดระวังในการสรุปหรือยึดหยุ่นเวลาลงความเห็นให้ออกไปให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ ชอบสังเกตผู้อื่น พึงผู้อื่นก่อนที่จะสนับสนุนหรือเสริมความคิด ถ้าต้องการแสดงความคิดเห็นหรือลงมือปฏิบัติ จะต้องมีข้อมูลทั้งระดับกว้างและระดับลึกหรือจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อมีเวลาคิดทบทวนและไม่ต้องตัดสินใจอย่างรวดเร็ว

3) การเรียนรู้แบบนักปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นการวางแผนและลงมือทดลอง ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหา กับปัญหา หรือโอกาสในการทำงาน ชอบแสดงความคิดใหม่ๆ และทดลองเพื่อตรวจสอบว่าปฏิบัติจริงได้หรือไม่ ชอบอภิปรายและเสวนาวิธีการที่หลากหลาย ชอบแก้ปัญหาที่แท้จริงในสถานการณ์จริงและมีความพึงพอใจมากถ้าหากจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อสามารถเห็นผลประโยชน์และวัตถุประสงค์ของสิ่งที่กำลังเรียนแก้ปัญหาได้สำเร็จหรือทำงานได้ผล โดยสรุปคือผู้เรียน

4) การเรียนรู้แบบนักกิจกรรม เป็นการเรียนรู้ในลักษณะที่ผู้เรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทำให้รับรู้ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมและเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว ชอบประสบการณ์ใหม่ๆ ที่ท้าทาย ใจกว้าง ไม่เข้มงวด มีความกระตือรือร้น โดยเฉพาะกิจกรรมที่ใช้ระยะเวลาเช่นผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีที่สุด เมื่อเป็นผู้ลงมือทำกิจกรรมและได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างรวดเร็ว สนุกสนานกับประสบการณ์ใหม่ๆ

2.7 ประเภทของการเรียนรู้

นักการศึกษาได้แบ่งประเภทของการเรียนรู้โดยใช้หลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไป หลักเกณฑ์ที่สำคัญคือการแบ่งตามเนื้อหาสาระของสิ่งที่เรียนรู้ การแบ่งตามลำดับความยากง่าย ของสิ่งที่เรียนรู้ การแบ่งตามวิธีการเรียนรู้ และการแบ่งตามแหล่งที่มาของความรู้ในองค์กร

2.7.1 การแบ่งตามเนื้อหาสาระของสิ่งที่เรียนรู้

การแบ่งประเภทของการเรียนรู้ตามเนื้อหาสาระของสิ่งที่เรียนรู้ แบ่งออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้ (วรรณี ลิมอักษร, 2541: 54-55)

1) การเรียนรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือคำศัพด์เฉพาะ ๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อการเข้าใจข้อเท็จจริง หรือคำอธิบายที่มีอยู่ในสถานการณ์ต่างๆ ของสังคม เพื่อบุคคลจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้อง เช่น การเรียนรู้เพื่อการปฏิบัติตามเครื่องหมายจราจร เรียนรู้คำอธิบายวิธีการใช้ยาตามคำสั่งของแพทย์ เรียนรู้ถึงอันตรายของโวคเอดส์ ตลอดจนวิธีปฏิบัติตามอย่างถูกต้องเพื่อไม่ให้ติดเชื้อเอดส์ หรือเรียนรู้ขั้นตอนการเตรียมดินสำหรับปลูกพืช เป็นต้น

2) การเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกรรูการคิด เป็นการเรียนรู้ในสาขาวิชาต่างๆ เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้นมา เช่น การเรียนวิชาภาษาอังกฤษ การเรียนวิชาคอมพิวเตอร์ การเรียนวิชาการโรงแรม เป็นต้น

3) การเรียนรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความเชื่อที่เป็นพื้นฐาน เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อที่ได้รับการสั่งสอนมาจากครอบครัว สังคม ประเพณีและวัฒนธรรม เช่น อดีตเรื่องผ้า การเรียนรู้ในเรื่องการเมืองการปกครอง เชื้อชาติ หรืออาหารการกิน เป็นต้น

4) การเรียนรู้เกี่ยวกับเจตคติ เป็นการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความซื่นชุม ชอบพอ รังเกียจ สิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่เป็นมนุษย์ ตัวร์ สิ่งของ หรือสถานการณ์ต่างๆ ก็ได้ เจตคติอาจเกิดขึ้นได้จากประสบการณ์ตรงของบุคคลหรือได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลใกล้ชิด เช่น ปิดมารดา เพื่อน ผู้ที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน หรือจากสื่อมวลชน เป็นต้น เจตคติที่เกิดขึ้นแล้วนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่ต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก ทั้งนี้เพราะบุคคลส่วนใหญ่มักยึดมั่นเจตคติเดิมของตนเองเอาไว้มากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงเจตคติไปจากเดิม

5) การเรียนรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านการสูงใจ เป็นการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการชอบหรือไม่ชอบสิ่งต่าง ๆ เช่น ชอบดูภาพยนตร์สารคดีที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ไม่ชอบการเดินทางด้วยเครื่องบิน หรือไม่ชอบพฤติกรรมของนักการเมืองบางคน เป็นต้น

6) การเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะในการควบคุมล้ามเนื้อร่างกาย เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับภาษา ตัวเลขหรือการเรียนรู้การใช้กล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายในระยะเริ่มต้นของการเรียนรู้ความมีผู้ช่วยหรือผู้เขียนช่วยควบคุมอย่างใกล้ชิดเพื่อป้องกัน

ไม่ให้เกิดการเรียนรู้ที่ไม่ถูกต้องขึ้น แต่หลังจากนั้นก็เป็นหน้าที่ของผู้เรียนโดยตรงในการฝึกฝนตนเองอย่างสม่ำเสมอจนเกิดทักษะหรือความชำนาญ

2.7.2 การแบ่งตามลำดับความยากง่ายของสิ่งที่เรียนรู้

การแบ่งประเภทของการเรียนรู้ตามลำดับความยากง่ายของสิ่งที่เรียนรู้ เป็นการแบ่งประเภทของการเรียนรู้จากความรู้ที่เป็นพื้นฐานไม่ยุ่งยากไปสู่การเรียนรู้ที่ยากและ слับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ซึ่ง Gagna (1966) ได้แบ่งออกเป็น 8 ประเภท ดังนี้ (Gagna, 1966 อ้างถึงใน เฉลา ประเสริฐสังข์, 2542)

1) การเรียนรู้เครื่องหมายหรือสัญญาณ (Signal Learning) เป็นการเรียนรู้ต่อเครื่องหมายต่างๆ ซึ่งเป็นรากฐานของการเรียนรู้แบบอื่นๆ ด้วย

2) การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Stimulus Response Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนพยายามเลือกแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้สิ่งเร้าหนึ่งแล้วเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองนั้นขึ้น

3) การเรียนรู้ทักษะ (Skill Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เป็นการตอบสนองสิ่งเร้าด้วยการใช้กลไกของกล้ามเนื้อ เช่น การเรียนรู้ที่จะใช้ทักษะกล้ามเนื้อแขนและขาสัมพันธ์กันในการฝึกเล่นยิมนาสติก เป็นต้น

4) การเรียนรู้การเชื่อมโยงถ้อยคำ (Verbal Association) เป็นการเรียนรู้ใน การใช้ถ้อยคำเชื่อมโยงสิ่งเร้าต่างๆ เข้าด้วยกัน

5) การเรียนรู้เพื่อจำแนกความแตกต่าง (Discrimination Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนพยายามจำแนกความแตกต่างของสิ่งเร้าจนสามารถแยกแยะสิ่งเร้าออกเป็นหมวดหมู่เป็นประเภทต่างๆ ได้

6) การเรียนรู้แนวคิด (Concept Learning) หมายถึง การเรียนรู้ที่ผู้เรียนพยายามสร้างลักษณะร่วมหรือสรุปความเหมือนกันของสิ่งเร้าต่างๆ จนเกิดแนวคิดหรือความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งเร้านั้นๆ แล้วสามารถรวมกลุ่มหรือแยกกลุ่มสิ่งเร้าได้อย่างถูกต้อง เช่น สามารถที่จะระบุได้ว่าสุนัขพันธุ์ต่างๆ ทั้งสุนัขพันธุ์ไทยแท้และพันธุ์อื่นๆ ที่ต่างกันนี้รูปร่าง ขนาด ลักษณะที่แตกต่างกันนั้นต่างกันเป็นสุนัข

7) การเรียนรู้หลักการ (Principle Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนนำเอาสิ่งเร้าหลายอย่างมาสร้างความสัมพันธ์กัน จนได้กฎเกณฑ์หรือหลักการบางอย่าง เช่น นำเอาความยากและความกว้างของรูปเลี่ยมมาสัมพันธ์กันได้เป็นกฎเกณฑ์การหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยม เป็นต้น

8) การเรียนรู้การแก้ปัญหา (Problems Learning) การเรียนรู้แบบนี้ผู้เรียนต้องใช้ความคิดที่เป็นระบบเพื่อแยกแยะสิ่งเร้า หากความสัมพันธ์ของสิ่งเร้า ทั้งวิเคราะห์ความคิดและสังเคราะห์ความคิด เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาใหม่ๆ

2.7.3 การแบ่งตามวิธีการเรียนรู้

การแบ่งตามวิธีการเรียนรู้ เป็นการแบ่งตามวิธีในการเรียนรู้ของบุคคล แบ่งออกเป็น 5 ประเภทดังนี้ (พรธิดา วิเชียรปัญญา, 2547: 118-121)

1) การเรียนรู้โดยการจำ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการรวมหรือเก็บเนื้อหาสารจากสิ่งที่ต้องการจะเรียนให้ได้มากที่สุด เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับกฎ ระเบียบและแนวปฏิบัติต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดແเนื่องตามด้วยตัว

2) การเรียนรู้โดยการเลียนแบบ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการที่ผู้เรียนพยายามลอกเลียนหรือกระทำตามต้นแบบที่เห็นว่าดี มีประโยชน์ เช่น ลูกน้องเลียนแบบเจ้านาย ลูกเลียนแบบพ่อแม่ ลูกศิษย์เลียนแบบครูอาจารย์ เป็นต้น

3) การเรียนรู้โดยการหยั่งรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเล็กน้อย หรือสถานการณ์อยู่ต่าง ๆ ทำให้มองเห็นสถานการณ์รวมหรือภาพรวมทั้งหมด ซึ่งมีกระบวนการ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรกผู้เรียนมองเห็นหรือมีปฏิกริยาส่วนรวมของสถานการณ์ทั้งหมด ขั้นตอนที่ 2 คือผู้เรียนแยกแยะส่วนรวมเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของส่วนย่อยนั้น ๆ และขั้นตอนที่ 3 คือ ผู้เรียนเกิดความเข้าใจสถานการณ์นั้นอย่างชัดเจนหรือเกิดการหยั่งรู้ (Insight)

4) การเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนพยายามใช้ทางเลือกหลาย ๆ ทางเพื่อแก้ปัญหาหรือวิถี kutakarun ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ใช้กฎเกณฑ์หรือเหตุผลอะไรประกอบการเลือกในลักษณะของการเดี่ยง ถ้ายังไม่ถูกต้องก็เปลี่ยนวิธีไปเรื่อย ๆ

5) การเรียนรู้โดยการสร้างมโนทัศน์ (Concept) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมองเห็นลักษณะรวมของสิ่งที่เรียนก่อน ต่อจากนั้นจึงพิจารณาลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้นต่อไป

การเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบุคคลนี้ ไม่ได้แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด แต่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะหรือการเรียนรู้เกี่ยวกับเจตคติต้องอาศัยการเรียนรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือคำชี้แจงต่าง ๆ มาเป็นพื้นฐานเบื้องตนของการเรียนรู้ เป็นต้น

2.7.4 การแบ่งตามแหล่งที่มาของความรู้ในองค์การ

การแบ่งประเภทของการเรียนรู้ตามแหล่งที่มาของความรู้ในองค์การ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มความรู้ดังนี้ (นิสдар์ก เวชยานนท์, 2541: 1)

กลุ่มที่ 1 การเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ การคาดคะเนและผลของการสะท้อนกลับ มี 3 ประเภท ดังนี้

1) การเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในอดีต (Adaptive Learning) และผลของการสะท้อนกลับ (Reflection) ของความคิดและความรู้ ซึ่งการเรียนรู้ของมนุษย์จะเกิดจากการคิด การลงมือกระทำและการสะท้อนกลับ ทำให้เกิดความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น

2) การเรียนรู้จากการคาดคะเน (Anticipatory Learning) เป็นกระบวนการหาความรู้จากการคาดคะเนว่าความรู้อะไรจะเป็นสิ่งที่ต้องการในอนาคต (Vision Action – Reflection Approach)

3) ความรู้ที่เกิดจากผลของการสะท้อนกลับ (Generative Learning) เป็นความรู้ที่เกิดจากผลของการสะท้อนกลับ นำไปสู่การวิเคราะห์ และเกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ (Creativity)

กลุ่มที่ 2 การเรียนรู้ในกรอบขององค์กรเดิม การเปลี่ยนแปลงกรอบแนวความคิดเดิมขององค์กรและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์การให้ดีขึ้น มี 3 ประเภท ดังนี้

1) การเรียนรู้ในกรอบขององค์กรเดิม (Single – Loop Learning) เป็นการเรียนรู้ที่อยู่ในกรอบขององค์กรเดิมที่เกี่ยวกับงานประจำ กฎ ระเบียบขององค์กรความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจะแก้ไขโดยใช้แนวความคิดเดิมขององค์กร จัดเป็นการเรียนรู้ในระดับต่ำที่สุด

2) การเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงกรอบแนวคิดเดิมขององค์กร (Double - Loop Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ยึดติดอยู่กับกรอบแนวคิดเดิมขององค์กร แต่เป็นการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากกรอบแนวคิดเดิม

3) การเรียนรู้ที่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์การให้ดีขึ้น (Deutero Learning) เป็นการเรียนรู้ที่จะช่วยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์การให้ดีขึ้น โดยเปลี่ยนแปลงแนวความคิดเดิมตามที่องค์การต้องการให้เกิดขึ้น

กลุ่มที่ 3 การเรียนรู้ที่เกิดจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในองค์กร และสามารถในองค์กรร่วมมือกันและระหว่างความรู้เพื่อแก้ไขและพัฒนาองค์กร (Action Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงความคิดเดิมหรือการเปลี่ยนแปลงโดยใช้แนวคิดใหม่

2.8 ปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการเรียนรู้ของบุคคล

บุคคลมีความสามารถในการเรียนรู้ไม่เท่าเทียมกัน เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคบางประการดังนี้

- 1) ความบกพร่องทางกายหรือการมีร่างกายไม่เหมาะสมกับการเรียนรู้ เช่น ความผิดปกติของอวัยวะรับสัมผัส ความพิการของอวัยวะต่างๆ การขาดภูมิต้านทานทำให้สูชภาพไม่แข็งแรง เป็นต้น ทำให้การเรียนรู้ด้อยประสิทธิภาพ
- 2) ความบกพร่องทางอารมณ์หรือการที่สภาพทางอารมณ์ไม่เหมาะสม เช่น เป็นคนไม่苟且 อารมณ์ไม่มั่นคง หลุดหึงด่าย "ไม่มีสมารถหรือสามารถสั่น ขาดความจัดทางอารมณ์ ขาดวุฒิภาวะทางอารมณ์ เป็นต้น ทำให้การเรียนรู้ขาดประสิทธิภาพ
- 3) ความบกพร่องทางสมองและสติปัญญาหรือการมีเชาว์ทางปัญญาต่ำ ทำให้ไม่มีความสามารถในการเรียนรู้ตามกระบวนการเรียนรู้
- 4) การขาดเจตคติที่ต้องการเรียนรู้ เช่น การไม่เห็นความสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้ จึงไม่สนใจและไม่ตั้งใจเรียน ทำให้การเรียนไม่ประสบความสำเร็จ
- 5) สถานการณ์ในระหว่างการเรียนรู้ไม่เหมาะสม เช่น ความหิว อาการร้อนจัด หรือหน้าวัด ฝนตกหนัก น้ำท่วม แผ่นดินไหว เกิดสิ่งคราบ มีเสียงดังรบกวน แสงสว่างไม่เพียงพอ เป็นต้น ทำให้ผู้เรียนขาดสมาธิ ขาดความตั้งใจที่จะเรียนรู้
- 6) วิธีการในเรียนรู้ไม่เหมาะสมกับผู้เรียน เช่น ผู้เรียนบางคนจะเรียนรู้ได้ถ้ามีคนสอนแต่ต้องเรียนรู้โดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง บางคนไม่ถนัดในการเรียนรู้ด้วยการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองแต่ต้องเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น เป็นต้น ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นช้าและไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร
- 7) เนื้อหาสาระในการเรียนรู้ไม่เหมาะสมกับผู้เรียน เช่น ยกเกินไปที่จะเรียนรู้ผู้เรียนเคยเรียนในเรื่องนั้นและมีความรู้ในเรื่องนั้นอยู่ก่อนแล้ว เป็นต้น จึงไม่ให้ความสำคัญและไม่สนใจที่จะเรียนรู้อย่างจริงจัง
- 8) กระบวนการเรียนรู้บกพร่อง ทำให้การลำดับขั้นของการเรียนรู้ไม่เป็นไปตามลำดับและขาดความต่อเนื่อง จึงทำให้ผู้เรียนไม่สามารถเรียนรู้ได้
- 9) ขาดการถ่ายโยงการเรียนรู้ หรือผู้เรียนไม่สามารถเข้ามายิงความรู้หรือประสบการณ์เดิมกับสิ่งที่กำลังเรียนรู้ได้ ทำให้การเรียนรู้ไม่มีประสิทธิภาพ
- 10) สภาพแวดล้อมของผู้เรียนไม่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ เช่น ผู้เรียนมีฐานะยากจน มีปัญหาครอบครัวหรือปัญหาส่วนตัว มีเพื่อนไม่ดี มีภาระหนักมาก เป็นต้น ทำให้ไม่สามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่

2.9 กระบวนการเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน

การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนมีลักษณะเป็นกระบวนการซึ่งมีลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชนท้องถิ่นแต่เชื่อมโยงสัมพันธ์และสนับสนุนเกื้อกูลกันและกันรวมกันเป็นพลังขับเคลื่อนการ

เรียนรู้ร่วมกันของชุมชนไปสู่ความสำเร็จ โดยกระบวนการที่สำคัญ 5 กระบวนการได้แก่ (สนธยา พลศรี, 2550:161-189)

2.9.1 กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participation Development) เป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ คือ การมีส่วนร่วมตั้งแต่การศึกษาชุมชนเพื่อค้นหาปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชน การกำหนดวัตถุประสงค์นโยบายของแผนและโครงการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การปฏิบัติงานตามโครงการ การติดตามประเมินผล การบททวนปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา โดยโครงการพัฒนานั้นต้องสอดคล้องและเหมาะสมกับวิธีหรือวัฒนธรรมของคนในชุมชน

2.9.2 กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participation Learning) เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่มุ่งเปลี่ยนแปลงบุคคลในด้านจิตสำนึก อุดมการณ์ เจตคติ ความตระหนัก ความรู้และทักษะเพื่อนำไปสู่การรวมพลังหรือศักยภาพเป็นกลุ่ม เป็นขบวนการในระดับต่างๆ จากชุมชนไปสู่เครือข่ายประชาชนที่เข้มแข็งต่อไป

2.9.3 กระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) เป็นเรื่องการเรียนรู้ด้วยการกระทำ (Learning by Doing) ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ดึงความสามารถของผู้เรียนออกมายในรูปของการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ผู้เรียนรู้จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น กระตุ้นให้ผู้เรียนแก้ปัญหามากขึ้นและยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมในการเรียนการสอน ซึ่งผู้เรียนจะได้พัฒนาการเรียนรู้โดยการแก้ปัญหา และการเรียนรู้โดยการแก้ปัญหา

2.9.4 กระบวนการเรียนรู้ด้วยการได้ปฏิบัติจริง (Action Learning) เป็นกระบวนการที่คนกลุ่มนั่นร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เป็นปัญหาของสมาชิกในกลุ่มร่วมกัน โดยเน้นการเรียนรู้ร่วมกันให้เข้าใจองค์ประกอบและค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นร่วมกันตามสภาพความเป็นจริงที่ก่อให้เกิดปัญหานั้น จัดการการสังเกตผลที่เกิดขึ้น การตั้งคำถามและการสะท้อนกลับจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งได้ทั้งชั้นสรุปแนวคิดรวบยอด ทักษะการเรียนรู้และผลสำเร็จของการแก้ไขปัญหานั้นไปพร้อมๆ กัน เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้จำกัดเป็นตารางการเรียนหรือการฝึกอบรมไว้ล่วงหน้า แต่มีลักษณะเป็นการเผชิญกับปัญหาและหาโอกาสแก้ไขร่วมกัน โดยสิ่งที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ คือ การร่วมกันทำงานและกิจกรรมต่างๆ กับคนซึ่งมีความสนใจในสิ่งเดียวกัน

2.9.5 การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกรุ่ม (Group Process) เป็นกระบวนการที่สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้รู้จักตนเอง เรียนรู้ในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนจะเกิดขึ้นด้วยการให้ผู้เรียนเรียนรู้และปฏิบัติตามร่วมกันเป็นกลุ่มนั่นเอง

อย่างไรก็ตามในงานวิจัยนี้ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ซึ่งเป็นกระบวนการความรู้ที่ครอบคลุมกระบวนการเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนทุกรูปแบบที่กล่าวมาข้างต้น และเป็นวิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิৎชีวของคนในชุมชนสังคม อันก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยคนในชุมชน และเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

3. แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

การสื่อสารแบบการมีส่วนร่วม (Participatory Communication) เป็นแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดการสื่อสาร ดังนั้นในการที่จะทำความเข้าใจการสื่อสารแบบการมีส่วนร่วมได้นั้นจำเป็นต้องทำความเข้าใจทั้งแนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดการสื่อสารในที่นี้จะยึดความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมตาม คำนิยามของสหประชาชาติ (1983) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วม (Participation) คือ กิจกรรมที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกชั้นตอนของการดำเนินโครงการ โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นวางแผนซึ่งประชาชนจะต้องระบุปัญหาและความต้องการ ขั้นปฏิบัติกา ขั้นประเมินผล ตลอดจนขั้นบำรุงรักษา ในส่วนของคำว่า การสื่อสาร (Communication) นั้นมีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ในที่นี้จะขอสรุปว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการที่สามารถเปลี่ยนข่าวสาร เกิดขึ้นโดยการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ส่งสารผ่านสื่อหรือช่องทางต่าง ๆ ไปยังผู้รับสารเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง

3.1 แนวคิดการสื่อสารแบบการมีส่วนร่วม (Participatory Communication)

แนวคิดการสื่อสารแบบการมีส่วนร่วม (Participatory Communication) มีสาระสำคัญดังปรากฏในประชุมขององค์กรยูเนสโก ณ กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย ปี ค.ศ. 1977 ได้กำหนดสาระสำคัญของแนวความคิดเรื่องการสื่อสารแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ 3 ประการ ดังนี้ (Servaes and et al., 1996: 18)

- 1) การเข้าถึงสื่อ (Access) หมายถึง สิทธิในการเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชน รวมทั้งสิทธิในการเลือกรับรายการหรือมีส่วนร่วมในการเข้าไปจัดทำรายการในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตน อีกทั้งต้องมีช่องทางให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อรายการต่างๆ นอกเหนือจากนั้น กาญจนฯ แก้วเทพ (2543: 144) ได้กล่าวถึงการเข้าถึงสื่อ (Accessibility) ที่สามารถจำแนกได้เป็นหลายมิติ ดังนี้

(1) การเข้าถึงในด้านกายภาพ (Physical Accessibility) เช่น ชาวบ้านไม่มีโอกาสได้พบปะกับเจ้าหน้าที่ เพราะระยะทางห่างไกลหรือไม่มีโอกาสได้รับเอกสารสิ่งพิมพ์ซึ่งแจกไปไม่ถึง เป็นต้น

(2) การเข้าถึงในด้านเศรษฐกิจ (Economic Accessibility) ซึ่งต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน เช่น หนังสือพิมพ์ที่จะเข้าไปถึงหมู่บ้าน แต่ถ้าชาวบ้านไม่มีเงินที่จะซื้อ หมายความว่าได้ เป็นต้น

(3) การเข้าถึงทางด้านวัฒนธรรม – สังคม (Social – Culture Accessibility) ได้แก่ เครื่องกีดขวางด้านวัฒนธรรม – สังคมที่ปิดกั้นโอกาสในการเข้าถึงประชาชนที่เห็นได้ชัดที่สุด คือ ช่องว่างทางภาษา ช่องว่างทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2) การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วม ในระบบการสื่อสารในทุกระดับ นั่นคือ ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนทั้งในกระบวนการภารกิจ กระบวนการจัดการ และการวางแผนระบบการสื่อสารต่างๆ ในชุมชน

3) การจัดการด้วยตนเอง (Self – Management) หมายถึง กระบวนการจัดการ ตัดสินใจของประชาชนในชุมชนที่มีอำนาจและสิทธิในการตัดสินใจ ตั้งแต่เริ่มคิด กำหนดโดย自己 การวางแผน การลงทุน การกำหนดและจัดสรรงบประมาณ เป็นต้น ซึ่งการจัดการด้วยตนเอง เป็นการมีส่วนร่วมที่สำคัญยิ่งกว่าสิ่งใด ญูเนสโกลย์มองว่าการจัดการด้วยตนเองจะช่วยให้การทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ส่วนการเข้าถึงสื่อและการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร มีความเป็นไปได้มากและสามารถทำได้ยากกว่า

นอกจากนั้นแล้วที่สำคัญที่ทำให้ กระบวนการจัดการสื่อสารแบบการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาสังคม ได้แก่ ปรัชญาและแนวคิดด้านประชาธิปไตย ในการสื่อสารระหว่างสมาชิกในสังคมที่มีการคำนึงถึงสิทธิการเท่าเทียมกันของบุคคล สิทธิและสิ่งของบุคคลในการแสดงความคิดเห็น โอกาสในการรับรู้ และการเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การมีจิตสำนึกในเชิงประโยชน์ของสาธารณะ เช่น ประโยชน์ส่วนตน การตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตน การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และการปฏิบัติตามแนวทางที่ได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกส่วนใหญ่ โดยเชื่อกันว่า ปรัชญาการสื่อสารเชิงประชาธิปไตยจะนำไปสู่การเพิ่มพลังให้กับสมาชิกในสังคมโดยการกระตุ้นให้ประชาชนนั้นสืกเป็นเจ้าของกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ได้ร่วมกันกำหนด ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการอาชีวศึกษาและตรวจสอบโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (ประชาติ สถาปัตยน์ สถาบัน, 2542: 23)

การสื่อสารแบบการมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดหนึ่งที่สำคัญในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาอื่นๆ ดังนี้

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบแบบจำลองการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Tufte and Mefalopoulas, 2009: 8)

การสื่อสารเพื่อการพัฒนา	แบบจำลองการแพร่กระจายสาร (การสื่อสารทางเดียว)	แบบจำลองทักษะชีวิต	แบบจำลองการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (การสื่อสารสองทาง)
นิยามปัญหา	ขาดข้อมูลข่าวสาร	ขาดข้อมูลข่าวสารและทักษะ	ขาดการมีส่วนร่วมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
ความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม	วัฒนธรรมเป็นอุปสรรคของการพัฒนา	วัฒนธรรมเป็นศูนย์รวมของ การพัฒนา	วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต
ความคิดเกี่ยวกับกลไกที่สร้างการเปลี่ยนแปลง	ปัจจัยภายนอกเป็นกลไกการเปลี่ยนแปลง	ปัจจัยภายนอกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เป็นกลไกการเปลี่ยนแปลง	ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายนอกร่วมกัน เป็นกลไกการเปลี่ยนแปลง
ความคิดเกี่ยวกับการศึกษา	การสอน	ทักษะชีวิต การเรียนรู้	การเรียนรู้อย่างอิสระ
แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายของการสื่อสาร	กลุ่มผู้รับสารเชิงรับ	กลุ่มผู้ฝึกอบรมเชิงรุก	กลุ่มประชาชน เป้าหมาย/กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เชิงรุก
วิธีการสื่อสาร	สารเพื่อนำมาใช้	สารและประสบการณ์	ประเด็นปัญหาและประเด็นการต่อสู้ต่างๆ ในสังคม ข้อถกเถียง อภิปรายต่างๆ

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบแบบจำลองการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Tufte and Mefalopoullos, 2009: 8) (ต่อ)

การสื่อสารเพื่อการพัฒนา	แบบจำลองการแพร่กระจายสาร (การสื่อสารทางเดียว)	แบบจำลองทักษะชีวิต	แบบจำลองการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (การสื่อสารสองทาง)
ความคิดหลักในเรื่องการเปลี่ยนแปลง	พฤติกรรมของบุคคล บรรทัดฐานทางสังคม การเรียนรู้เชิงประสบการณ์	พฤติกรรมของบุคคล บรรทัดฐานทางสังคม การเรียนรู้เชิงประสบการณ์	พฤติกรรมของบุคคล และสังคม บรรทัดฐานทางสังคม ความสัมพันธ์อีก一方
ผลลัพธ์ที่คาดหวัง	การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของบุคคล ผลในเชิงปริมาณ	การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของบุคคล การเพิ่มทักษะ	การมีส่วนร่วมของ กระบวนการทาง การเมืองและสังคม การเปลี่ยนแปลงอย่าง ยั่งยืน กิจกรรมการมีส่วนร่วม
ระยะเวลาของกิจกรรม	ระยะสั้น และระยะกลาง	ระยะสั้น และระยะกลาง	ระยะกลาง และระยะยาว

จากตารางที่ 2 สามารถสรุปลักษณะสำคัญของการสื่อสารแบบการมีส่วนร่วมที่มีความแตกต่างจากแบบจำลองการสื่อสารเพื่อการพัฒนาอื่นๆ ได้อย่างชัดเจนในประเด็นของความคิดเกี่ยวกับปัญหา วิธีการสื่อสาร ผู้รับสาร สาร และผลที่คาดหวังจากการสื่อสาร

3.2 ขั้นตอนการพัฒนาการสื่อสารแบบการมีส่วนร่วม

อย่างไรก็ตาม การนำการสื่อสารแบบการมีส่วนร่วมมาใช้เพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ จะประกอบด้วย 4 ระยะ ดังนี้ (Tufte and Mefalopoullos, 2009: 20)

1) การประเมินการสื่อสารแบบการมีส่วนร่วม (Participation

Communication Assessment: PCA) เป็นการประเมินสถานการณ์ ค้นหาข้อมูลเชิงลึกเพื่อกำหนดวิธีการ เครื่องมือในการสื่อสารที่จะนำมาใช้ในโครงการฯ การสื่อสาร

2) การออกแบบกลยุทธ์การสื่อสารแบบการมีส่วนร่วม (Participatory Communication Strategy Design) ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการค้นหาปัญหาจากการวิจัยและหาแนวทางที่ดีที่สุดในการประยุกต์ใช้การสื่อสารแบบการมีส่วนร่วมเพื่อบรรลุสู่การเปลี่ยนแปลงตามจุดมุ่งหมาย

3) การปฏิบัติภารกิจกรรมการสื่อสาร (Implementation of Communication Activities) ซึ่งเป็นขั้นตอนการปฏิบัติตามกลยุทธ์ที่วางแผนไว้เพื่อให้เกิดผลที่ต้องการ

4) การติดตามและการประเมินผล (Monitoring and Evaluation) ในขั้นตอนนี้ต้องดำเนินการไปตลอดทั้งโครงการการสื่อสารและประเมินผลกระทบระหว่างการดำเนินโครงการการสื่อสารและผลกระทบสุดท้ายที่ได้รับ

กระบวนการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ใช้อยู่ตลอดเวลาในการจัดการความรู้ของชุมชนท้องถิ่น เพราะเป็นกระบวนการสื่อสารที่เป็นประชาธิปไตย รับฟังความคิดเห็นของทุกคนอย่างกว้างขวาง สามารถสร้างกระบวนการยอมรับความคิดเห็นระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การเรียนรู้ต่างๆ ได้ดี อีกทั้งยังเป็นกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมสำหรับโลกในยุคปัจจุบันที่คนในชุมชนท้องถิ่นมิใช่เป็นเพียงผู้รับสารเชิงรับ (Passive Receiver) ด้านการพัฒนาจากภายนอกเท่านั้น หากแต่คนในชุมชนท้องถิ่นยุคปัจจุบันได้กลายเป็นผู้รับสารที่มีส่วนร่วมเชิงรุกในด้านการพัฒนา (Development Active Participation) ไปแล้ว

4. แนวคิดและทฤษฎีชุมชนเข้มแข็ง

4.1 ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชน หมายถึง การที่คนแต่ละคนมาอยู่ร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์กันโดยมีหลักการเงื่อนไข กติกา หรือระเบียบวารثด้วยการอยู่ร่วมกัน ชุมชนมีลักษณะเป็นองค์กรทางสังคมที่สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิก และสามารถช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้ (สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน, 2553: ออนไลน์)

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่างๆ รวมตัวกันเป็น "องค์กรชุมชน" โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนเหล่านี้ว่า กลุ่ม ชุมชน สนกรณ์ บริษัท องค์กรชุมชน เครือข่ายหรืออื่นๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเชื่อ歃หต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคมตัวย (สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน, 2553: ออนไลน์)

4.2 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

โดยทั่วไปแล้วชุมชนเข้มแข็งจะมีองค์ประกอบต่างๆ ตามที่คณะกรรมการสิริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาภัยคุกคายได้คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติกำหนดไว้ดังนี้

- 1) บุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม
- 2) มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกากรเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะและของสماชิก
- 3) มีจิตสำนักของการพึ่งตนเอง รักษาเอื้ออาทรต่อกัน และมีความรักท้องถิ่น รักชุมชน
- 4) มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ
- 5) มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
- 6) มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
- 7) มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- 8) มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
- 9) มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

นอกจากนี้ชุมชนเข้มแข็งยังมีลักษณะที่สำคัญคือ

- 1) สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
- 2) สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน
- 3) มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งมวลเข้ามามีส่วนร่วม โปรดิส และพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ
- 4) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชนกำหนดดิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชน ผ่านกระบวนการชุมชน
- 5) สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน
- 6) มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุกๆ ด้านของชุมชนที่มุ่งการพึ่งตนเองเชื่อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกๆ คนและมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

7) การพึงความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นการพึงเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง
ได้ในที่สุดไม่ใช้การพึ่งพาตลอดไป

8) มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหน่วยบ้านชุมชนอื่นๆ ห้องถิน
ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการ และอื่นๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่า
เทียมกัน

จากความหมายและลักษณะของชุมชนเข้มแข็งที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าชุมชน
เข้มแข็งมีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อให้ชุมชนห้องถินเหล่านี้
ตระหนักรถึงปัญหาของตนเอง เรียนรู้วิธีการที่จะแก้ไขปัญหา บริหารจัดการทรัพยากรต่างๆ ของ
ชุมชน ตลอดจนพัฒนาชุมชนห้องถินเต็มตามศักยภาพที่มี เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่าง
แท้จริง

4.3 กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง

จากการวิจัยเรื่องกระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง: รูปแบบ ปัจจัยและตัวชี้วัดของ
วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ (2553: 119-158) พบว่ากระบวนการจัดการที่นำไปสู่การสร้างชุมชน
เข้มแข็งประกอบด้วยกระบวนการจัดการ 7 ประการ ดังนี้

- 1) กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนห้องถินต่อโครงการพัฒนาต่างๆ
- 2) กระบวนการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนห้องถิน และระหว่าง
ชุมชนห้องถินต่างๆ
- 3) กระบวนการการฟื้นฟู ผลิตช้าและสร้างใหม่ขององค์ความรู้และภูมิปัญญา
ต่างๆ ของชุมชนห้องถิน
- 4) กระบวนการใช้สิทธิชุมชนและข้อบัญญัติของชุมชน
- 5) กระบวนการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน
- 6) กระบวนการของเครือข่ายการพัฒนา
- 7) กระบวนการดำเนินการจัดการตนเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นข้อพิสูจน์ที่ปรากฏจากงานวิจัยที่พบว่ารูปแบบ ปัจจัย และ
ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการจัดการ
ฟื้นฟู ผลิตช้าและสร้างใหม่ขององค์ความรู้และภูมิปัญญาต่างๆ ของชุมชนห้องถิน

4.4 รูปแบบตัวชี้วัดการจัดการชุมชนเข้มแข็งในระดับชุมชน

จากการศึกษาของวรรณธรรม กาญจนสุวรรณ (2553: 119-158) พบว่ารูปแบบตัวชี้วัด
การจัดการชุมชนเข้มแข็งในระดับชุมชนมีตัวชี้วัดที่สำคัญ 4 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดอยู่ 4 ตัวชี้วัด ได้แก่
 - (1) การผลิตและการบริโภคในชุมชน
 - (2) กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน
 - (3) การจัดสรรทวพยากรทางเศรษฐกิจ
 - (4) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของชุมชน
- 2) ด้านสังคมและองค์กรชุมชน มีตัวชี้วัดอยู่ 3 ตัวชี้วัด ได้แก่
 - (1) การจัดการและการบริหารองค์กรชุมชน
 - (2) ความสัมพันธ์ภายในองค์กรชุมชน
 - (3) เครือข่ายองค์กรชุมชน
- 3) ด้านวัฒนธรรมและการเรียนรู้ มีตัวชี้วัดร่วม 3 ตัวชี้วัด ได้แก่
 - (1) การอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - (2) การเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน
 - (3) การจัดการตนเองทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา
- 4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีตัวชี้วัด 3 ตัวชี้วัด ได้แก่
 - (1) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - (2) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - (3) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.5 ประโยชน์ของตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง

จากการศึกษาของวรรณธรรม กาญจนสุวรรณ (2553: 119-158) พบว่าตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งมีประโยชน์ 6 ประการ ดังนี้

- 1) การนำตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งมาเป็นเป้าหมายหรือทิศทางในการดำเนินงาน
- 2) การนำตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้และประเมินผลตามเป้าหมาย
- 3) การนำตัวชี้วัดเป็นสิ่งที่ทำให้สิ่งที่เป็นนามธรรมให้มองเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน
- 4) การใช้ตัวชี้วัดมาเป็นกระบวนการเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพให้กับชุมชน
- 5) การใช้ตัวชี้วัดเป็นกระบวนการเพื่อกักกษาความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ก่อให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมในการพัฒนา
- 6) การใช้ตัวชี้วัดเป็นกระบวนการสร้างแนวทางใหม่ในการประเมินผลงานพัฒนาชีวิตรูปแบบดังกล่าวเป็นการประยุกต์ใช้ทั้งในระดับนโยบายและในระดับชุมชน

นอกจานั้นวรรณธรรม ภาษาและวรรณ ยังเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการชุมชนเข้มแข็ง ใน 4 ระดับ ดังนี้

1) ในระดับชุมชน ชุมชนท้องถิ่นความมีการส่งเสริมและจัดตั้งองค์กรชุมชนในมิติของการจัดการตนเอง เสริมสร้างและประสานเครือข่ายในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนรู้ร่วมกัน และให้ความร่วมมือกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

2) ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนในระดับพื้นที่และกิจกรรมของชุมชน โดยมีการทำแผนแม่บทชุมชน ไม่แต่เฉพาะในระดับชุมชน จัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

3) ระดับหน่วยงานภาครัฐหรือในระดับนโยบาย รัฐควรปกป้องฐานทรัพยากร ภูมิความรู้ วัฒนธรรม และสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายในให้กระแทกชุมชนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ในระบบโลกกว้าง เพื่อนำไปสู่การจัดการที่มีประสิทธิภาพอันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งควรเสริมสร้างการพึ่งพาตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมเพื่อให้ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ

4) ศักยภาพของผู้นำชุมชน ในเชิงการถ่ายโอนความรู้ทักษะ การจัดการจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หรือสมาชิกรุ่นหลังเพื่อให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ยังยืนไม่ติดติดอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

4.6 กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วยขั้นตอน 3 ประการ ดังนี้ (ธีระพงษ์ แก้วหวางษ์, 2543)

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคล

ทรัพยากรบุคคลในชุมชนท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา องค์กรชุมชนจะเข้มแข็งไม่ได้หากผู้นำในชุมชนและประชาชนขาดจิตสำนึก ขาดความรู้ความเข้าใจในการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทางเลือก เพื่อดำเนินกิจกรรมการบริหารจัดการ การจัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาชีวิถีย์ทัศน์ การพัฒนาทรัพยากรบุคคลหรือการเตรียมคนจึงเป็นปัจจัยหลักสำคัญในความสำเร็จของการพัฒนาในระดับชุมชนซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าหากดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพก็จะทำให้โครงการที่ดำเนินการในชุมชนประสบความสำเร็จสูง โดยผู้นำหรือแกนนำที่ประสบความสำเร็จและมักจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ผ่านให้เป็นบุคคลที่มีลักษณะดังนี้

- 1) เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ “รู้ลึก รู้กว้าง รู้ไกล” และนำเสนอด้วยความสามารถในการพัฒนาได้
- 2) มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา และวางแผนแก้ไขทั้งในระดับสั้น ระยะยาว คิดรอบด้าน และบูณาการสู่การปฏิบัติได้
- 3) มีความสามารถในการจดจำ ไฟร์ ภารกิจด้วยระบบการเรียนรู้ และแสดงให้เห็นถึงความรู้ที่ได้
- 4) มีความสามารถในการบริหารจัดการ และการประสานงานกับผู้อื่น
- 5) เป็นผู้มีความตั้งใจจริงแสดงความเสียสละเพื่อส่วนรวม
- 6) สามารถพูดชักจูงคนอื่นได้ นำเสนอทางเลือก และชี้วิสัยทัศน์ให้แก่สังคมได้
- 7) มีความเข้าใจชีวิต เข้าใจโลก เข้าใจธรรม และเท่าทันต่อสถานการณ์ภายนอกชุมชน
- 8) มีความสามารถในการรับฟังการคิดเห็นของผู้อื่น ควบคุมตนเอง และยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยใจที่เป็นธรรม
- 9) ได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่น
- 10) มีอุดมการณ์ เชื่อมั่นและยึดมั่นในหลักการ

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนและการพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม การกำหนดและวางแผนกรอบประเด็นปัญหาโดยชุมชนเป็นกิจกรรมที่ต้องเนื่องเชื่อมโยงไปกับการพัฒนาทางเลือกในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งนี้เพราการพัฒนาทางเลือกร่วมกันย่อมนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมร่วมกันแต่การที่จะทำให้ทั้งสองกิจกรรมเป็นไปได้โดยปราศจากความขัดแย้งนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ดังนั้นจึงต้องมีการดำเนินการโดยผ่านกระบวนการที่สำคัญคือ

- 1) กระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน ขั้นตอนสำคัญในกระบวนการนี้
- (1) สร้างความมีส่วนร่วมในการนำเสนอปัญหาของกลุ่มต่างๆ เช่น ครอบครัว ผู้นำชุมชน กลุ่มต่างๆ เป็นต้น และพิจารณาปัญหาของผู้อื่นร่วมกันทั้งชุมชน
 - (2) ศึกษาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้รู้ความหลากหลายในด้านต่างๆ เช่น ความหลากหลายของทรัพยากรบุคคล ศึกษาลักษณะการทำงานของผู้นำทั้งองค์กร

รวมทั้งโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของหมู่บ้าน ชุมชนท้องถิ่น ศึกษาให้รู้ว่าพื้นที่มีอะไรเด่น มีอะไรได้ มีอะไรเก่ง และอะไรที่เป็นความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ศึกษาภูมิหลัง ภูมิรู้ ภูมิธรรม ภัณฑ์ธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์และการตั้งถิ่นฐาน ศึกษาวิถีชีวิต และโครงสร้างพื้นฐาน และการติดต่อสื่อสาร ศึกษาทุนที่เป็นทั้งเงิน วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ อาชีพ และทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษาปัจจัยที่เอื้ออำนวยหรือสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา เป็นต้น

2) การพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม

(1) การpubประชุมในชุมชนท้องถิ่นเป็นครั้งคราว ซึ่งอาจพบประชุมที่สถานที่ของชุมชน เพื่อนบ้าน หรือในที่ประชุมสภา องค์กรปกครอง สำรวจท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ หรือมีเหตุการณ์ส่งเสริมให้เกิดการพูดคุย

(2) การรวมกลุ่มความสนใจหรือเน้นงานด้านใดด้านหนึ่ง เช่น งานด้านการพัฒนาสุขภาพ เป็นต้น

(3) โครงสร้างพื้นฐานระดับสูงสุด คือ การมีองค์กรรวม หรือการจัดให้มี คณะกรรมการที่สามารถเข้าสู่สมาชิกหรือประชาชนเข้าหากันได้ โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ เหล่านี้จะเป็นช่องทางการสื่อสารสำหรับคนในชุมชนในเรื่องเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาชุมชน โดยการเป็นการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พูดคุยถึงปัญหา ความเป็นอยู่

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรมของชุมชน

“กิจกรรมสาธารณะของชุมชน” เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นหลายกรณี เช่น กรณีปัญหา กรณีความสนใจ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะพิเศษ คือเกิดจากความสนใจและการมีเป้าหมายร่วมกันของชุมชน ทำให้มีการรวมพลัง มีการสนทนากันอย่างพินิจพิเคราะห์ วิเคราะห์ ประเมินกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ หลาย หลาย มีการจัดการร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์ในแนวราบเรียนรู้และสรุปบทเรียนร่วมกัน ลักษณะความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน จึงเป็นลักษณะของเครือข่าย ความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นพหุภาคี

5. แนวคิดและทฤษฎีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

5.1 ความหมายของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมายถึง สถานที่ที่เป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ ถ่ายทอดและเปลี่ยนประสบการณ์ วิทยาการ ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดกิจกรรมต่างๆ ของประชาชนในชุมชน (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2540: 4)

5.2 ลักษณะของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนที่มีไว้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน และเป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนา แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง อันนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งและศูนย์กลางในชุมชนได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงเป็นฐานในการพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชน โดยทั่วไปศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จะประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้ (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2554: ออนไลน์)

- 1) ต้องมีสถานที่ที่สามารถใช้จัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย สะดวกในกระบวนการใช้บริการยืดหยุ่นให้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสำคัญ
- 2) มีคณะกรรมการเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนมีจิตสำนึกสาธารณะ
- 3) มีบุคลากรทำหน้าที่จัดกระบวนการศึกษาทางองค์ความรู้ให้บริการและเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้อื่นๆ
- 4) มีสื่ออุปกรณ์ที่หลากหลายครบถ้วนให้บริการความรู้ได้ในทุกรูปแบบและทันสมัย
- 5) มีข้อมูลสำหรับการให้บริการແเนະແນວต่างๆ อย่างครบถ้วนสมบูรณ์
- 6) มีเจ้าภาพสำหรับจัดกิจกรรมให้เกิดการเคลื่อนไหวมีชีวิตชีวา
- 7) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาสาสมัครประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างองค์ความรู้ต่างๆ อย่างสมดุล

5.3 ขั้นตอนการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน (สำนักสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน, 2553: ออนไลน์)

ขั้นตอนที่ 1 จัดเวทีประชาคมเพื่อรับรองความเที่ยงตรงขององค์ความรู้ ภูมิปัญญา ประวัติหมู่บ้าน และข้อมูล และที่ให้เห็นความสำคัญของการมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อกีบรักษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ประวัติหมู่บ้าน และข้อมูลให้อยู่ในสถานที่ที่ทุกคนในชุมชนจะใช้ประโยชน์ได้พร้อมกับสร้างมาตรฐานการบริหารและดำเนินการศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 จัดประชุมร่วม แก่น้ำ อาสาสมัคร และคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เพื่อออกแบบการจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน และวางแผนปฏิบัติการจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน ในขั้นตอนนี้ต้องให้ทราบให้ร่า อาคารที่จะใช้เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนจะใช้อาคารที่มีอยู่ในชุมชน หรือจะก่อสร้างอาคารใหม่ ถ้าจะก่อสร้างใหม่ จะใช้ที่ได้มีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ต้องใช้งบประมาณเท่าใด จะหาเงินจากที่ใด ถ้าใช้อาคารที่มีอยู่แล้ว จะต้องปรับปรุงเพื่อใช้งานเพียงใด ต้องใช้งบประมาณเท่าใด จะหางบประมาณได้จากแหล่งใด

ขั้นตอนที่ 3 สำรวจแหล่งบประมาณ ศึกษาและเบี่ยงการของแหล่งบประมาณ เที่ยวนครกรุงเทพมหานคร เส้นขอรับการสนับสนุน ขั้นตอนที่ 4 สร้าง/ปรับปรุงอาคาร แล้วบรรจุข้อมูลเข้าสู่ระบบ

ขั้นตอนที่ 5 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ 6 คณะกรรมการบริหารศูนย์กำหนดระเบียบการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชน โดยให้มีประเด็นสำคัญอย่างน้อย 2 เรื่อง คือ การดูแลบ้านรักษากาลังศูนย์ฯ ทำอย่างไร และการใช้อาคารจัดกิจกรรมจะต้องทำอย่างไร

6. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

6.1 ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่ถึงแก่การดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ ขันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกรักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมสมด้วยศักยภาพ ความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 7-9)

6.2 องค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนับเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปในทางสายกลาง ที่เหมาะสมสมดุลคล้องกับวิถีความเป็นอยู่อันเรียบง่ายของคนไทยซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับ ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร และระดับประเทศได้โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 13 - 15)

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ไม่น่าเกินไป ไม่น้อยเกินไปและต้องไม่เบียดเบี้ยนตนของและผู้อื่น

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่างๆ อย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม คิดถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถ้วนถี่ โดยคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

ภูมิคุ้มกันในตัวที่ตัวเอง หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันท่วงที 6.3 เงื่อนไขสำคัญเพื่อให้เกิดความพอเพียง

การตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องอาศัยทั้งเงื่อนไขคุณธรรม หลักวิชา และเงื่อนไขชีวิตเป็นพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 15 - 16)

เงื่อนไขคุณธรรม เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้รักสามัคคีไม่โลภ ไม่ตระหนี่ และรู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น

เงื่อนไขหลักวิชา อาศัยความรอบรู้ รอบคอบและระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้วางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน

เงื่อนไขชีวิต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติ และปัญญาบริหารจัดการการใช้ชีวิตโดยใช้หลักวิชาและคุณธรรมเป็นแนวทางพื้นฐาน ดังแสดงในแผนภาพที่ 2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แผนภาพที่ 2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2555)

6.3 การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่างๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 23 - 24)

ด้านเศรษฐกิจ คือ การไม่ใช้จ่ายเกินตัว ไม่ลงทุนเกินขนาด คิดและวางแผนอย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกัน ไม่เสี่ยงเกินไป

ด้านจิตใจ คือ การมีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี เครือข่าย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

ด้านสังคมและวัฒนธรรม คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รักษาเอกลักษณ์ ภาษา ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การรู้จักใช้และจัดการอย่างถูกต้องและรอบคอบ พื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและคงอยู่ชั่วลูกหลาน

ด้านเทคโนโลยี คือ การรู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ตลอดจนกับความต้องการและสภาพแวดล้อมพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

7. แนวคิดและทฤษฎีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research- PAR)

7.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research- PAR)

Kerlinger (1988) ได้ให้ความหมายว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การสำรวจหาความรู้ ความจริงที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ ตรวจสอบได้ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมี กลุ่มนบุคคลเข้ามาร่วมกันเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเอง ชุมชน สิ่งแวดล้อม ให้เห็นปัญหาของตัวเอง และ เห็นทางแก้หรือทางออกจากปัญหา โดยลงมือปฏิบัติจริง ได้ผลจริง แก้ปัญหาได้จริง

กมล สุดประเสริฐ (2540) ได้ให้ความหมายว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การวิจัย ค้นว่า และหาความรู้ตามหลักการของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์แบบเดิมๆ ต่างกันเพียงแต่ ว่า PAR นั้นมีวัตถุประสงค์มุ่งไปที่การแก้ปัญหาในการพัฒนา และเป็นการวิจัยที่ดำเนินไปด้วยการ มีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ร่วมงาน รวมทั้งในกระบวนการวิจัย และในการมีหุ้นส่วนใช้ประโยชน์ของ การวิจัย

สุภางค์ จันทวนนิช (2547) ได้ให้ความหมายว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง วิธีการที่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการ มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การกำหนดปัญหา การ ดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหนาแนกทางในการแก้ปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรม

นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544) ได้ให้ความหมายว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการ เปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม โดย หัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)

กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมกันดำเนิน กระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนา กับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น และเพื่อให้เห็นภาพแห่งคุณลักษณะ สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เด่นชัด ซึ่งการวิจัยรูปแบบนี้สามารถนำไป ปรับปรุงกระบวนการจัดการความรู้ให้ดีขึ้นได้ดังปรากฏในผลการวิจัย เรื่อง Participation Action Research- A Key to Improved Knowledge of Management ของ Ottosson (2003) ซึ่ง กล่าวถึงวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนระหว่างภาคส่วน ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาใดๆ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้

นอกรากนั้นในงานวิจัยเรื่อง Significant Elements of Community Involvement in Participatory Action Research: Evidence from a Community Project ของ Lindsey และ McGuinness (2002) ยังพบว่ากระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการพัฒนาชุมชน

7.2 ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ลักษณะสำคัญที่นิยมใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถสรุปได้ 2 ประการดังนี้ (Walter, 2009: 1-2)

1) มุ่งเน้นการปฏิบัติการเพื่อแสวงหาการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น

2) การมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันจากทุกภาคส่วน

พันธุ์พิทย์ รามสูตร (2540) ได้สรุปลักษณะสำคัญของงานวิจัยชุมชนแบบดังกล่าวเมื่อเทียบกับงานวิจัยแบบดั้งเดิม ได้ดังนี้

ตารางที่ 4 ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ประเด็นเปรียบเทียบ	การวิจัยแบบดั้งเดิม	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
รูปแบบ	เป็นพิมพ์เขียวที่กำหนดให้	เน้นกระบวนการที่ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์
อุดมการณ์/ปรัชญา	เน้นกลุ่มคนชั้นสูง	เน้นกลุ่มคนที่ต้องโอกาสในสังคมคนชายขอบ
จุดมุ่งหมาย	วัดถูก เน้นการสร้างสิ่งของ	คน เริ่มที่คนเป็นหลัก ทำให้คนมีคุณค่า สร้างความภาคภูมิใจและกำลังใจ
เป้าหมาย	กำหนดไว้ล่วงหน้า	ปรับเปลี่ยนตามความต้องการของท้องถิ่นตามเงื่อนไขความเหมาะสม
ขั้นตอนวิธี	เน้นการวางแผน เชื่อว่าคนในชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถวางแผนเองได้	เน้นการมีส่วนร่วม เชื่อมั่นในความสามารถในการเรียนรู้ของคน
วิธีการ	เข้มงวดดุรุกดูม เน้นหลักการวิจัยเชิงปริมาณ มองมิติชุมชนที่ศึกษาและใช้เทคโนโลยีหรือจะเป็นวิธีการชั้นสูง	เรียบง่าย ใช้วิธีการที่คนในชุมชนท้องถิ่นรู้จักและถนัด มองชุมชนอย่างเป็นองค์รวม และใช้เทคโนโลยีชุมชน

ตารางที่ 4 ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ประเด็นเปรียบเทียบ	การวิจัยแบบดั้งเดิม	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
การวิเคราะห์สถานการณ์	เน้นการย่อส่วน (Reductionism)	การมององค์รวม (Holistic Approach)
รูปแบบการพัฒนา	ความคุณ ซึ่งแบ่งและให้แรงจูงใจเป็นวัตถุ เน้นการทำางานตามแผนและส่งเสริมวัฒนธรรมการพึงพา	ปลดปล่อย สร้างกำลังอำนาจในการคิดและต่อรองให้สำเร็จในสิ่งที่ได้กระทำ โดยมีแรงจูงใจอีกด้วยใจในศักดิ์ศรีของตน และเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมการพึงพาตนเอง
มุ่งมองต่อคนในชุมชนท้องถิ่น	เป็นผู้รับประยิช์จากความสำเร็จของโครงการวิจัย	เป็นผู้ทำประยิช์ เป็นผู้ลงมือกระทำการสำเร็จ และมีส่วนร่วม
ผลลัพธ์ (Output)	เน้นวัตถุที่เป็นผลิตผลของโครงการ เช่น รั้ว ถนน อาคารเป็นต้น	ไม่เน้นวัตถุ แต่เน้นความสามารถของชุมชน เน้นการเรียนรู้ ความพอเจ้า ความหลากหลาย กำลังใจและแรงใจของประชาชน

7.3 หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

โดยหลักการนี้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้ถูกกดขี่หรือด้อยโอกาสในสังคมได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปราภภูอยู่ รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้เรียนรู้ และแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในรายละเอียด (ชาivaly พัฒน์, 2540) พันธุ์พิพิธ รามสูตร ทัศนิวัติ นปป.: 7 ผู้นำที่ดี หน้า 7

อธิบายได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อกฎหมายและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการ โดยประกอบด้วย

1) ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนท้องถิ่น ด้วยการส่งเสริมยกระดับการศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์/สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของชุมชนเอง ซึ่งเป็นการนำเข้าศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์

2) ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่คนในชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม

3) สนใจบริบทของคนในชุมชนท้องถิ่น โดย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นค่าถمانที่ตรงกับประเด็นปัญหา

4) การปลดปล่อยและความคิดเพื่อให้คนในชุมชนท้องถิ่น สามารถแสดงความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้น

7.4 เป้าหมายและประโยชน์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เป้าหมายหลักของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นมีปลายประกอบด้วย พันธุ์ทิพย์ รามสูตร(2540)

1) ค้นหาความรู้ท้องถิ่นที่เป็นที่ยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลาย

2) ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม

3) สร้างดุลยภาพระหว่างวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางวิชาการและความรู้พื้นฐาน

4) ยอมรับในความไม่เท่าเทียมกันของภาวะสังคมเศรษฐกิจ

ส่วนเป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น ประกอบด้วย 4 เป้าหมายดังต่อไปนี้ (อุดมลุ่ง บุณยันต์พงศ์, 2549)

1) คนในชุมชนท้องถิ่น จะตื่นตัว ได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น สามารถคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นในทางที่จะให้ความร่วมมือกันหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพื่อก่อประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองและชุมชน

2) ประชาชนได้รับการแก้ไขปัญหา ผู้ด้อยโอกาส มีโอกาสในการเข้าร่วมในการจัดสรุทรัพยากรต่างๆ มีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งมีข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีต่อกันในชุมชน

3) มีวิจัยและพัฒนาได้เรียนรู้จากชุมชนท้องถิ่น ได้ประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองของนักวิจัยและพัฒนาอย่างแท้จริง

4) ผลงานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เนื่องจากได้ลงมือทำกิจกรรมโดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชนท้องถิ่น และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยที่ประชาชนเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ตลอดจนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานที่โครงการที่ดำเนินการอยู่

7.5 ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

นักวิชาการได้ให้มุมมองในเรื่องขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้หลากหลาย แต่ในที่นี่จะสรุปขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยที่ใช้ในงานวิจัยเล่นนี้ ดังต่อไปนี้

1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) ศึกษาชุมชนโดยการลงพื้นที่สำรวจชุมชนเบื้องต้น

3) พัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัย

4) ศึกษากระบวนการจัดการความรู้จากชุมชนที่เป็นที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้ง 2 แห่ง โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Participatory Action Research)

ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนซึ่งเป็นขั้นตอนที่ผสานผลลัพธ์ของการจัดการชุมชนและการเรียนรู้ปัญหาของชุมชนเข้าด้วยกัน (Community Organization VS Problem base learning) คือ

(1) ระยะก่อนทำการวิจัย (Pre – Research Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับชุมชน การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน การเผยแพร่แนวคิด PAR แก่ชุมชน

(2) ระยะของการทำการวิจัย (Research Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน การฝึกอบรมทีมวิจัยท้องถิ่น การวิเคราะห์ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในกระบวนการ PAR และกำหนดแนวทางแก้ไข การออกแบบการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมของชุมชน

(3) ระยะการพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model Development Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การอบรมทีมงานพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ท้องถิ่น การปฏิบัติการและทดสอบประสบการณ์การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม การกำหนดโครงการหรือกิจกรรม การศึกษาความเป็นไปได้ของการปฏิบัติตามตัวแบบการจัดการความรู้ การสำรวจทางบประมาณและหน่วยงานที่สนับสนุน การติดตามและประเมินผลตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมข้างต้น

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยของศุภศิษฐ์ หลักกองและคณะ (2543) ที่ศึกษาเรื่อง การเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของ อบต. หนองปลาลาย อำเภอบ้านโโรง จังหวัดลำพูน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนร่วมกับ อบต. และเพื่อพัฒนาแนวทางหรือกลไกที่เหมาะสมในการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนเริ่มสร้างประสิทธิภาพ การบริหารงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของ อบต. หนองปลาลายงานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นการศึกษาวิจัยในเฉพาะพื้นที่ตำบลหนองปลาลาย อำเภอบ้านโโรง จังหวัดลำพูน ใช้เวลาในการศึกษาวิจัยเป็นเวลา 1 ปี (ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2542 – วันที่ 30 เมษายน 2543) ผลการวิจัย พบว่า

1) การสร้างโอกาสให้ชุมชนและ อบต. ได้มีส่วนร่วมกันในการศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน การวางแผนพัฒนามุ่งบ้าน/ ตำบล และในการศึกษาเรียนรู้เพื่อการพัฒนาต่างๆ ด้วยอาศัยเทคนิคและกระบวนการกรากลุ่ม เป็นกระบวนการที่เสริมสร้างให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้จริง และการเรียนรู้ดังกล่าว้นั้นก็เป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชน ทำให้ชุมชนมีจิตความสามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานของ อบต. ได้อย่างแท้จริง

2) จากการที่ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ และเข้ามาส่วนร่วมในการทำงานกับ อบต. ดังกล่าว สามารถส่งเสริมให้ประสิทธิภาพการบริหารงานของ อบต. ดีขึ้นได้จริงโดยเป็นการช่วยให้ อบต. มีแผนพัฒนาตำบล ประจำปี 2543 ที่ชัดเจนขึ้นและครอบคลุมปัญหาความต้องการของชุมชนในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ได้รับการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนในสัดส่วนที่สูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

3) จากการดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ตามโครงการวิจัยนี้ มีแนวโน้มที่สามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ โดยชุมชนและ อบต. สามารถนำความรู้และกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาที่ได้เรียนรู้จากการทำแผนพัฒนาประจำปี 2543 มาใช้ในการจัดทำแผนพัฒนามุ่งบ้าน / ตำบล ประจำปี 2544 ได้เช่น สามารถนำเทคนิคกระบวนการกรากลุ่มไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการและการแก้ปัญหาของชุมชนได้ในระดับหนึ่ง การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้แนวทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารงานของ อบต. และตัว อบต. เอง ก็ได้เรียนรู้แนวทางหรือกลไก ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งสามารถนำไปสู่การส่งเสริมประสิทธิภาพ การบริหารงานของ อบต. ให้ดีขึ้นได้ในระดับหนึ่ง ตลอดจนกับวัตถุประสงค์ของ การศึกษาวิจัยที่ตั้งไว้ และชุมชนตำบลหนองปลาลาย ก็เป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการศึกษาวิจัยนี้โดยตรง

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ก็มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ เช่น ข้อจำกัดในด้าน พื้นที่ เป็นต้น อาจทำให้ผลของวิธีการศึกษาวิจัยแบบเดียวกันนี้ที่ดำเนินการในตำบลอื่นๆ มีผลลัพธ์ ที่แตกต่างกันออกไป ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นผลเฉพาะที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลหนองปลา สหาย อำเภอบ้านโยง จังหวัดลำพูนเท่านั้น สำหรับผู้ที่สนใจจะศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ อาจจะศึกษา ต่อไปโดยนำผลของการศึกษาวิจัยที่ได้ในครั้งนี้ไปสนับสนุนหรือปรับปรุงเพื่อกับตำบลอื่นๆ เพื่อ หาข้อสรุปของผลการดำเนินงานบริหารแบบมีส่วนร่วมของ อบต. ที่น่าเชื่อถือและสามารถนำไป ผลักดันในเชิงนโยบายได้ และสำหรับผู้ที่สนใจจะศึกษาต่อในประเด็นเกี่ยวกับความสามารถด้าน การบริหารจัดการ และการเมืองของเครือข่ายกลุ่มอาชีพและเครือข่ายอื่นๆ ในตำบลที่เข้มต่อ กับ อบต. และเครือข่ายในตำบลอื่นๆ เพื่อเตรียมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นก็ได้

งานวิจัยของจำง จันทร์จอม (2544) เรื่อง รูปแบบการแก้ปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้าน สามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ที่มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานภาพและทบทวนสภาวะ หนี้สินของชุมชนบ้านสามขา 2) เพื่อให้ชุมชนได้ทราบมากในปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นและร่วมกันหา แนวทางป้องกัน 3) เพื่อค้นหาปัจจัย เงื่อนไข ของการก่อเกิดและเพิ่มพูนของหนี้สินในชุมชน ผลกระทบวิจัยพบว่า

1) ประเด็นการเรียนรู้จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานวิจัยของทีมและชุมชน เริ่มต้นจากการค้นพบว่าปริมาณการเป็นหนี้สินของชาวบ้านมีจำนวนมากทั้งแหล่งกู้เงินและจำนวน เงินที่เป็นหนี้ จึงมีความพยายามที่จะหาทางออกจากปัญหาดังกล่าว ซึ่งได้กำหนดทีมวิจัยและ ประเด็นวิจัย โดยเริ่มกิจกรรมจากการสำรวจบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ทราบข้อมูลและสถานการณ์ที่ เป็นจริงของการเป็นหนี้สินโดยใช้กลไกทีม และเวทกิจกรรมเป็นตัวเคลื่อนงานมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การศึกษาดูงาน กิจกรรมวิเคราะห์ข้อมูลรายรับจ่าย เวทีพัฒนากิจกรรมอาชีพ กิจกรรมทดลอง ปฏิบัติงาน กลุ่มอาชีพ เป็นต้น โดยทีมมุ่งให้คนในชุมชนห้องถังน้ำรู้ เข้าใจ เข้ามามีส่วนร่วม และมี จิตสำนึก จนถึงปัจจุบันทีมวิจัยได้หาทางออกต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม เช่น โครงการเลี้ยงสัตว์(ไก่- หมู) กิจกรรมจัดการเรียนการสอนโดยระบบสารสนเทศ (IT) การเปลี่ยนแปลงทางประเพณี วัฒนธรรม การผลิตเครื่องใช้และผลิตภัณฑ์เพื่อการอุปโภคบริโภค ทั้งที่มีได้องค์ความรู้ ทีมและ ชุมชนได้เข้มโงสู่องค์กร สถาบันภายนอกให้เข้ามาร่วมแก้ปัญหา เพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสม กับปัญหาของชุมชนต่อไป

2) การเรียนรู้เนื้อหาของการวิจัย ในการศึกษาวิจัยมาแต่ต้นโดยเนื้อหาตัวทีมและชุมชนได้ ทราบถึงสภาพที่เป็นจริงของการเป็นหนี้สินของชาวบ้านว่ามีเหตุที่เกิดจาก การทำงานวิจัย การเป็น หนี้ต่อเนื่องจากการผลิตที่ผันผวน และความล้มเหลวจากภัยธรรมชาติ การถือครองที่ดิน จนถึงเหตุ

ของการเปลี่ยนแปลงในระบบลงทุน การสนับสนุนแหล่งทุนโดยรัฐ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรโดยการสนับสนุนกิจกรรมของรัฐที่เชื่อมโยงกับการลงทุนในการสร้างของครอบครัวในรูปแบบการสร้างบ้าน การซื้อเครื่องจักรในการผลิต ยานพาหนะ และการลงทุนทางการศึกษา ซึ่งสาเหตุเหล่านี้เป็นสาเหตุทั้งจากโครงสร้างภายนอกและระบบคิดภายในชุมชนเอง จากการรู้เหตุทำให้ได้รู้กระบวนการ และขั้นตอนทางออกจากปัญหาในระดับปัจจุบัน มีความรู้อันเกิดจากการทำงานชี้ครัวเรือนรู้ข้อมูลตนเอง ได้ข้อสรุปว่ามีกลุ่มเป้าหมายที่รู้และเข้าใจ 3 ประเภท คือ กลุ่มที่ทำบัญชีสำหรับตนเอง กลุ่มที่ทำไม่สำหรับตนเอง และกลุ่มไม่ทำเลย มีผู้ที่รู้และปลูกตัวออกเป็นจัดการกับครอบครัวตนเอง กลุ่มที่รู้ด้านเองและแก้ปัญหาได้ดีจึงไม่เป็นห่วง มีอีกกลุ่มหนึ่งคือ รู้เหตุและลงมือทำแต่ไม่อาจช่วยตัวเองได้ ต้องอาศัยกลไกของชุมชนเข้าช่วย เช่น การรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้การได้รับโอกาสจากชุมชนเพื่อทดลองทำกิจกรรมบางประการ ส่วนกลุ่มที่ไม่รู้ไม่สนใจ ทั้งเห็นว่าต้องใช้เวลาเข้ามาเกี่ยวข้องโดยรอบคนอื่น และไม่สามารถทางสังคม ที่มีจึงว่าด้วยนี้มีผู้เข้าใจเจตนาภารณ์ของการวิจัยประมาณ 30% ที่จะเคลื่อนกิจกรรมต่ออย่างเข้มข้น เป็นส่วนที่ต้องหารูปแบบของการแก้ไขปัญหาระดับปัจจุบัน และระดับชุมชนต่อไปตามกิจกรรมที่ได้เสนอมาตามแผน

3) ชุมชนเห็นความจำเป็นที่จะต้องสรุปกระบวนการทำงานรูปแบบของการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่ม การทำกิจกรรมกลุ่มอาชีพ เช่น แกะสลัก การย้อมผ้า เกษตรอินทรีย์ การเลี้ยงสัตว์เพื่อต่อยอดกับองค์กรภายนอก ซึ่งเวทีเหล่านี้จำเป็นจะต้องทำอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ดังนั้นช่วงระยะเวลาที่เหลือและบประมาณที่มีอยู่ จึงควรที่จะให้เต็มที่กิจกรรมได้ทดลองและหาข้อสรุปเพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมจนสามารถระบุข้อดี ข้อเสีย จุดแข็ง จุดอ่อน และกระบวนการที่เป็นจริงของชุมชน จนสามารถสรุปให้เห็นรูปแบบการลดหนี้ของชุมชนที่เป็นจริงได้

งานวิจัยของอรสา หน่อปัน (2546) เรื่อง การสร้างความเข้มแข็งด้านการจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง: กรณีศึกษา กองทุนหมู่บ้านแม่กี๊ะ หมู่ 8 และกองทุนหมู่บ้านแม่ข้อก้อน หมู่ 4 อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา 1) เพื่อศึกษาลักษณะกองทุนหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งด้านบริหารจัดการกองทุน 2) เพื่อศึกษาลักษณะและองค์ประกอบของความเข้มแข็งด้านการจัดการการเงินของกองทุน 3) เพื่อศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาความเข้มแข็งด้านการจัดการของกองทุน และ 4) เพื่อศึกษาถึงแนวทางขยายผลการบริหารจัดการกองทุนที่เข้มแข็งไปยังกองทุนชุมชนอื่นๆ ผู้ร่วมทำการศึกษาวิจัย คือ คณะกรรมการกองทุนและสมาชิกกองทุนหมู่บ้านแม่กี๊ะ หมู่ 8 ตำบลเชียงดาว และกองทุนหมู่บ้านแม่ข้อก้อน หมู่ 4 ตำบลเมืองาย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ วิธีศึกษา โดยทำการศึกษาวิจัยและพัฒนาความเข้มแข็งไประหว่างที่มีวิจัยและกองทุน มีการศึกษาจากเอกสารแนวทางปฏิบัติ การทัศนศึกษาดูงาน การกำหนดตัวชี้วัด

ความสำเร็จของการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน การจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาความเข้มแข็ง การดำเนินงานตามกิจกรรมย่อยของแผนปฏิบัติการ การสรุปบทเรียนและขยายผลเชื่อมโยง เครือข่ายการเรียนรู้ ระยะเวลาทำการศึกษา ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2545 ถึงวันที่ 31 ตุลาคม 2546 ผลการวิจัยมีดังนี้

ลักษณะของทุนหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งทางด้านการบริหารจัดการ พบว่า กองทุนจะต้อง มีลักษณะ 13 ประการ ได้แก่ การยึดหลักการจัดการให้เป็นตามวัตถุประสงค์ของกองทุนหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมของสมาชิก การใช้เวลาที่ประชาคม มีระเบียบ ข้อบังคับ หลักเกณฑ์เหมาะสมกับสภาพ ชุมชน ผู้นำมีคุณภาพและได้รับการพัฒนา มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ทดแทน ใช้ต้นทุนทางสังคมอย่าง มีประสิทธิภาพ แผนงาน/โครงการ มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ ระบบการเงิน และบัญชี ถูกต้อง ตรวจสอบได้ มีเครือข่าย มีการติดตาม ประเมินผลและมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

ลักษณะของความเข้มแข็งด้านการจัดการการเงินของกองทุน มี 3 ประการ ได้แก่ เอกสาร การบัญชีถูกต้อง ครบถ้วน เป็นปัจจุบัน การจัดเก็บเอกสารต่างๆ เป็นระบบ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถด้านบัญชี

องค์ประกอบของความเข้มแข็งด้านการจัดการการเงิน มี 4 ด้าน คือ คณะกรรมการ สมาชิก เงินกองทุน และแผนงาน/กิจกรรม

ด้านคณะกรรมการ มี 8 ประการ ได้แก่ มีความรู้ความสามารถรอด้านการบริหารจัดการ ใช้ เวทีประชาคมบริหารงานของระเบียบข้อบังคับเหมาะสมสมกับสภาพของชุมชน มีภาวะผู้นำ และผลิต ผู้นำรุ่นใหม่ทดแทน มีความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม เป็นนักประสานงานที่ดี มีการติดตาม ประเมินผล ประชาสัมพันธ์งาน และตระหนักในหน้าที่รับผิดชอบ

ด้านสมาชิก มี 5 ประการ ได้แก่ มีส่วนร่วมทุกขั้นตอนด้วยความสมัครใจ เสนอความ ต้องการผ่านเวทีประชาคม ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับของกองทุนอย่างเคร่งครัด ได้วางการพัฒนาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของกองทุน

ด้านเงินทุน มี 5 ประการ ได้แก่ ระบบการเงินและบัญชี ถูกต้อง ตรวจสอบได้ มีการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลของการใช้เงินตามวัตถุประสงค์ การจัดสรรงบประมาณเหมาะสม ยุติธรรม มีจำนวนเงินทุนเพิ่มขึ้น มีแหล่งเงินทุนมาสมทบ และมีสวัสดิการให้แก่ชุมชนและผู้ด้อยโอกาส

ด้านแผนงาน / โครงการ/ กิจกรรม มี 6 ประการ ได้แก่ มีวัตถุประสงค์ชัดเจนสามารถ ติดตาม ประเมินผลได้ มีการใช้ข้อมูลข่าวสารพิจารณาประกอบการตัดสินใจ ตอบสนองความ ต้องการและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ มีการใช้ต้นทุนทางสังคม และจัดสรรอย่างคุ้มค่า แนะนำงาน

เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างทั่วถึงและมีการบูรณาการแผนงาน ทุกระดับกระบวนการพัฒนาความเข้มแข็ง

ด้านการจัดการของกองทุน มี 5 ประการ ได้แก่ กระบวนการเรทีชุมชนทำให้ค้นพบศักยภาพและปัญหาของกองทุน มีกระบวนการจัดทำแผนงานพัฒนาเพิ่มสร้างศักยภาพ มีการดำเนินงานตามแผนงาน มีการติดตามประเมินผล ทบทวน ตามตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ มีการนำเสนอสรุปผลการดำเนินงาน

แนวทางการขยายผลการจัดการกองทุนที่เข้มแข็งไปยังกองทุนชุมชนอื่น มี 5 ประการ ได้แก่ ความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง เกิดการยอมรับจากกองทุนหมู่บ้านอื่นๆ ให้ความช่วยเหลือและเป็นที่ปรึกษาแก่กองทุนอื่นๆ ได้ เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายกองทุน ทางราชการ สร้างโอกาสให้เป็นแหล่งการเรียนรู้งานกองทุนหมู่บ้าน

ข้อเสนอแนะ มี 6 ประการ ได้แก่ การส่งเสริมอาชีพ การสร้างวินัยทางการเงิน การรวมกลุ่ม การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ การประสานการดำเนินงานกับห้องถິมและการพัฒนา และการรายงานประเมินผล

งานวิจัยของคำภา จันทรากาศ (2544) เวื่อง โครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนา กลุ่momทัพย์แม่บ้านเกษตรกร บ้านป่าส้าน โดยงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา สถานภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต เศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกกลุ่momทัพย์ฯ 2) ศึกษา สถานภาพ การบริหารจัดการกลุ่momทัพย์ฯ และ 3) ศึกษาระบวนการและกลไกการพัฒนา กลุ่momทัพย์ฯ ให้ตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยให้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

งานวิจัยของชาตรี เจริญศิริและคณะ (2543) เวื่อง กระบวนการจัดการกองทุนในตำบล เมืองจัง ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อมองหาปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ทำให้การจัดการกองทุนเป็นไป ได้ โดยรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ และการประยุกต์ใช้เทคนิคการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้จัดการกองทุน และการจัดสัมมนาสรุป การเรียนรู้ร่วมกัน พ布ว่า การยอมทำให้ครัวเรือนมีเงินออมมากขึ้นและมีทางเลือกอื่นแทนการภูมิปัญญาทุน กองทุนกลุ่momทัพย์จัดเป็นกองทุนที่เติบโตเร็วเมื่อเทียบกับกองทุนที่รัฐจัดตั้ง กลุ่momของทัพย์ เมื่อมีจำนวนมากขึ้นมักนำกำไรมาจัดสรรติดต่อ ขณะนี้มีเครือข่ายสวัสดิการกลุ่mom ของทัพย์ในระดับที่ใหญ่กว่าระดับหมู่บ้าน รูปแบบการจัดสวัสดิการ ได้แก่ การจัดหาแหล่งเงินกู้ ดิกเบี้ยตัวให้แก่สมาชิก สวัสดิการกรณีสมาชิกเจ็บป่วยต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล หรือ เสียชีวิตซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นครอบครัวในแนวราบและแนวดิ่ง

เงื่อนไขที่ทำให้การจัดการกองทุนเป็นไปด้วยดี ได้แก่ ความผูกพันแบบเครือญาติ ความน่าเชื่อถือของผู้จัดการกองทุน ความรู้สึกเป็นเจ้าของทุน มีช่องทางการสื่อสารซึ่งถูกนำมาใช้ในการตรวจสอบกำกับ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงมีช่องทางการสื่อสารที่ลงลึกในรายละเอียดและแพร่ขยายไปเร็ว และมีกระบวนการสร้างผู้นำรุ่นใหม่

กระบวนการจัดการที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ การจัดการที่เริ่มขณะที่กองทุนยังมีขนาดเล็กและผู้จัดการเรียนรู้การจัดการไปพร้อมกับการเติบโตของกองทุน การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างผู้จัดการกับสมาชิก และสมาชิกกับสมาชิก รูปแบบที่ไม่หักห้ามสมาชิกเข้าใจง่าย การมีส่วนร่วมในการจัดการและการเข้มข้นอย่างต่อเนื่อง

จากการวิจัยต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนแล้วแต่เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นงานวิจัยที่เข้มข้นอย่างระหว่างกระบวนการการเรียนรู้ และกระบวนการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ ของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งและพึงดูแลเองได้ในด้านเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยอีกกลุ่มนึงซึ่งเป็นกลุ่มของงานวิจัยที่มุ่งใช้การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเกิดขึ้นและดำเนินอยู่ได้อย่างยั่งยืน ขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรและทุนต่างๆ เช่น ความตระหนักในปัญหาของคนในชุมชน ความรู้และภูมิปัญญา ความเชื่อ ภูมิประเทศ ภูมิอาชีวศึกษาของชุมชน เป็นต้น และการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยภายในเป็นสำคัญ อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยภายในเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการสร้างความรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ สมาชิกในกลุ่มนี้ มีความตระหนักในความรู้และเชื่อมั่นในการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานของความรู้ เช่นเดียวกับผู้นำชุมชนนั้นก็จะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้และเป็นชุมชนที่เข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ซึ่งปรากฏอยู่ในโครงการวิจัยชุดแรกบันดาลใจคนเล็กๆ สุภาพน้อยเพียงอันดับหนึ่ง ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (2552) งานวิจัยเรื่องตุ้มโอม เยียนรู้: กระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็ง ของเทพธิดา บัวเลิง (2552) งานวิจัยเพื่อตอบบทเรียนในการจัดการความรู้ภาคประชาชน ของศุภวัลย์ พลายน้อย (2549) งานวิจัยเรื่อง หนึ่นให้มีกิน: การจัดการความรู้แก่โขความยากจนของนราธรรม ใจรื่น (2549)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลก โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน
2. เพื่อพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของโครงการวิจัยนี้คือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดพิษณุโลกทั้งหมด 2 ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงใน 2 ชุมชน ดังนี้ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2552)

ตารางที่ 5 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดพิษณุโลก

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในจังหวัดพิษณุโลก	
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง	
1. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่ากำ อำเภอวัดโบสถ์	
2. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพรหมพิราม	

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้มีการใช้เครื่องมือในการวิจัยหลัก 2 รูปแบบ ดังนี้

- 2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Participatory Action Research - PAR) ประกอบด้วย

- 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

2) แบบสังเกต

3) แบบบันทึกการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

4) ประเด็นในการประชุมกลุ่ม

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาตัวแบบในการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) จะเป็นเครื่องมือ/กระบวนการดังนี้

1) แบบบันทึกข้อมูลจากการเล่าเรื่อง (Storytelling)

2) ประเด็นในการการร่วมกันถ่ายทอดประสบการณ์ของการพัฒนา

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

3.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ ชุมชนเข้มแข็ง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และบริบทของชุมชนที่เป็นพื้นที่วิจัย

3.2 ศึกษาชุมชนโดยการลงพื้นที่สำรวจชุมชนเบื้องต้นเพื่อพบปะผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม การเรียนรู้ที่ดูแลศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อทำความรู้จักและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน

3.3 พัฒนารอบแนวคิดในการวิจัยข้อมูลทฤษฎีภูมิที่ได้จากข้อ 3.1 และข้อมูลภาคสนาม จากการศึกษาชุมชนในข้อ 3.2

3.4 ศึกษาระบวนการจัดการความรู้จากชุมชนที่เป็นที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้ง 2 แห่ง โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Participatory Action Research) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนซึ่งเป็นขั้นตอนที่ผสานแนวคิดของการจัดการชุมชนและการเรียนรู้ปัญหาของชุมชนเข้าด้วยกัน (Community Organization & Problem Base Learning) คือ

1) ระยะก่อนทำการวิจัย (Pre – Research Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับชุมชน การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน การเผยแพร่แนวคิด PAR แก่ชุมชน

2) ระยะของการวางแผนการวิจัยร่วมกับชุมชน (Research Planning Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน การฝึกอบรมทีมวิจัย ท้องถิ่น การวิเคราะห์ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในกระบวนการ PAR และกำหนดแนวทางแก้ไข การออกแบบการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมของชุมชน

3) ระยะของการวิจัย(Research Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การใช้กระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.5 ระยะการพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model Development Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การอบรมทีมงานพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ ในชุมชนท้องถิ่น การปฏิบัติการทดสอบประสิทธิภาพจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม การพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมข้างต้น

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้นี้ด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้

- 4.1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 4.2 การสร้างความสัมพันธ์แบบทุนส่วนระหว่างนักวิชาการ/นักพัฒนาและผู้นำของกลุ่มที่อยู่ในชุมชนโดยสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมและตระหนักรู้ในประโยชน์ของการวิจัยแก่ทุกคนในที่มี
- 4.3 การศึกษาชุมชนโดยการลงพื้นที่สำรวจชุมชนเบื้องต้น
- 4.4 การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วมกับผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชนจำนวน 20 คน

4.5 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชนจำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้นำที่มีบทบาทในการตัดสินใจ ดำเนินการและมีบทบาทในการต่อรองผลประโยชน์กับบุคคล องค์กรภายนอกชุมชนของกลุ่มเพื่อ การพัฒนาอาชีพต่างๆ ที่เข้ามาใช้การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้เป็นฐานในการเรียนรู้

- 4.6 การบันทึกเรื่องเล่าจากผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน
- 4.7 การประชุมกลุ่ม (Focus Group) ผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชนจำนวน 20 คน

4.8 การปฏิบัติการทดสอบประสิทธิภาพจัดการ 4 ขั้นตอน ดังนี้
(ขนชรฯ นันทบุตรและคณะ, 2552)

ปฏิบัติการที่ 1 เรียนรู้สถานการณ์ชุมชน

ปฏิบัติการที่ 2 เรียนรู้โครงสร้างและศักยภาพชุมชน

ปฏิบัติการที่ 3 วิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาชุมชน

ประเด็นการพัฒนาและศักยภาพชุมชน

ปฏิบัติการที่ 4 วางแผนการศึกษาและทดสอบที่เรียนชุมชน

- 4.9 การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมกับผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชนจำนวน 20 คน ด้วยวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเรื่องเล่าชุมชน (Story Telling)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการประกอบด้วย การจำแนกและจัดระบบข้อมูล และการหาความสัมพันธ์ของข้อมูล มีจุดมุ่งหมายที่จะแยกแยะและอธิบายองค์ประกอบ ความหมาย และความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ ภายใต้เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการใช้หลักการของการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์ข้อมูล นี้เกือบก้ามของภาพองค์รวม การอธิบายเงื่อนไขและสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของปรากฏการณ์ การนำเอาทศนะของผู้ให้ข้อมูลมาอธิบายปรากฏการณ์ โดยให้ความสำคัญต่อ มุมมองของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งถือเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์หรืออยู่ในเหตุการณ์นั้นๆ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปและการวิเคราะห์เนื้อหา การวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและวิเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า ดังนี้

5.1 วิธีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ในงานวิจัยนี้ใช้การตรวจสอบสามเส้า 2 วิธีการคือ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล และการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวมข้อมูล (สุภากิจ จันทวนิช, 2552: 32)

- 1) วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ได้แก่
 - (1) การตรวจสอบแหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่
 - (2) การตรวจสอบแหล่งสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่
 - (3) การตรวจสอบแหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

2) วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ด้วยการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กันเพื่อร่วบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการหักด่าน พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย เป็นต้น โดยในการวิจัยนี้ใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวมข้อมูลเป็นหลัก

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล งานวิจัยนี้วิเคราะห์ข้อมูลที่รวมได้จากเอกสาร การสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่ม การเล่าเรื่อง ตลอดจนการทดสอบประสบการณ์การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป

- 1) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลแบบนี้ มีอยู่ด้วยกัน 3 ชนิด คือ (Appleton, 1995)

(1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ การตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็นจากพิธีกรรม การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การทำงาน

(2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด (Typologies) ซึ่งประกอบด้วยการวิเคราะห์แบบต่างๆ ดังนี้

แบบใช้ทฤษฎี คือ การแยกชนิดในเหตุการณ์นั้น ๆ โดยการยึดแนวคิดทฤษฎี เป็นกรอบ ซึ่งแบ่งเป็น

1) ภาระทำ (Acts) คือเหตุการณ์หรือสถานการณ์ หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ไม่ยาวนานหรือต่อเนื่อง

2) กิจกรรม (Activities) คือเหตุการณ์หรือสถานการณ์ หรือขอบประเพณีที่เกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง มีความผูกพันกับคนบางคนหรือบางกลุ่ม

3) ความหมาย (Meaning) คือการที่บุคคลอธิบายหรือสื่อสาร หรือให้ความหมายเกี่ยวกับภาระทำหรือกิจกรรม อาจเป็นการให้ความหมายในลักษณะเกี่ยวกับโลกทัศน์ ความเชื่อ คำนิยาม บรรทัดฐาน

4) ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ ความเกี่ยวโยงระหว่างบุคคลหลาย ๆ คน ในสังคมที่ศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง อาจจะเป็นรูปของการเข้ากันได้ หรือความขัดแย้งกันได้

5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) คือ การที่บุคคลมีความผูกพัน และเข้าร่วมกิจกรรม หรือปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์

6) สภาพหรือสถานการณ์ (Setting) คือ สภาพการณ์ที่ภาระทำหรือกิจกรรมเกิดขึ้นจริง ขณะที่ทำการศึกษา

แบบไม่ใช้ทฤษฎี คือการจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูลตามสามัญสำนึกและประสบการณ์ของผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยจะจำแนกข้อมูลเป็นชนิดง่าย ตามประเภทที่ผู้วิจัยสังเกต เมื่อจำแนกข้อมูลเป็นชนิดแล้ว ผู้วิจัยจะพิจารณาดูความสมำเสมอของราก เกิดของข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์ ในการจำแนกข้อมูล เป็นชนิดทั้งโดยใช้ หรือไม่ใช้กรอบแนวทฤษฎีนี้ ผู้วิจัยจะได้กำหนดหน่วยวิเคราะห์ให้แก่ข้อมูลด้วย

(3) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบ (Constant Comparison) คือ การใช้ วิธีการเปรียบเทียบโดยการนำข้อมูลมาเทียบเป็นปรากฏการณ์ มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น

สามารถทำได้โดยการที่ผู้วิจัยสังเกต หรือรวบรวมข้อมูลได้หลายๆ อย่าง แล้วนำมาแยกตามชนิด นำมาเปรียบเทียบกัน

2) ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลและมีการตรวจสอบข้อมูล แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ คือ

- (1) การหาข้อสรุปแบบพฤติกรรมหรือหาข้อเท็จจริง
- (2) การให้คำอธิบายหรือให้ความหมายแก่พฤติกรรม

การวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งส่วนใหญ่ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ จะเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) ซึ่งได้จากการรวมข้อมูลต่างๆ และจดบันทึกเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาเป็นตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานต่อไป

บทที่ 4

บริบทของชุมชนพื้นที่วิจัย

1. ชุมชนท่าจານ ตำบลท่าจານ อำเภอวัดโบสถ์

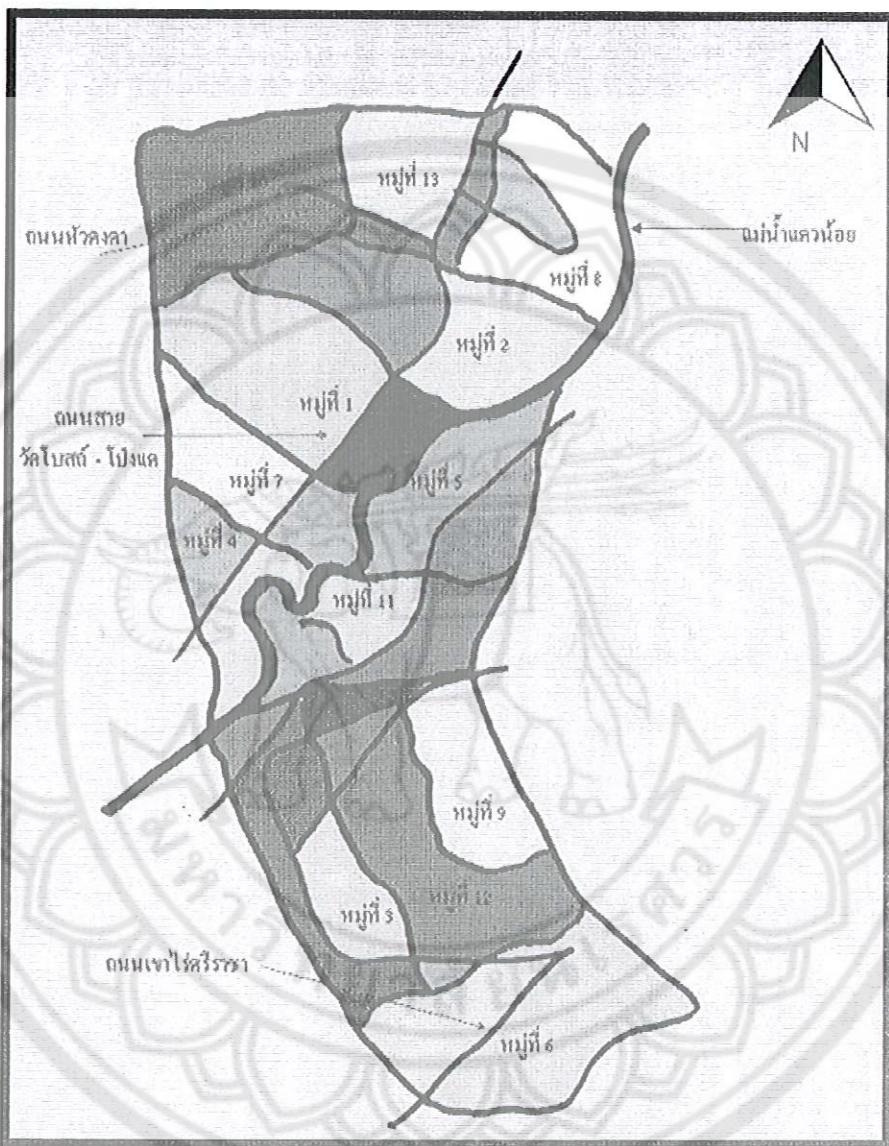
1.1 ข้อมูลทั่วไป

ตำบลท่าจາนเป็นตำบลหนึ่งในจำนวน 6 ตำบลของอำเภอวัดโบสถ์ และประวัติความเป็นของคำว่า "ท่าจາน" นั้น คงจะไม่มีผู้ใดทราบได้แน่ชัด แต่จากการสอบถามกล่าวเล่าขานของผู้สูงอายุในตำบลท่าจາน ทุกท่านได้เล่าให้ฟังโดยสรุปได้ดังนี้ คือ เนื่องจากในอดีตแล้วน้ำในแม่น้ำแควน้อยจะค่อยๆ ตื้นลงจนสามารถเดินรถลอดผ้าข้ามแม่น้ำได้และที่บริเวณหน้าวัดท่าจາนในปัจจุบันนี้ เมื่อสมัยก่อนโน่นก็สามารถเดินรถลอดผ้าข้ามแม่น้ำได้ จึงมีบรรดาชาวบ้านมาลงข้ามน้ำที่ท่าเรือวัดท่าจາน และเมื่อมีการสร้างวัดขึ้นเมื่อเจิงเรียกกันว่า วัดท่าสาavage และในกาลต่างๆ มา ก็เพียงกลับเป็นวัดท่าจາน พอกลายวัดท่าจາนเป็นทางให้จะเป็นวง ซึ่งน้ำจะเป็นวงกรวย มีน้ำลึกมาก สำรวจบ้านท่าจາน นั้นคงจะใช้ตามชื่อของวัดท่าจາน

ปัจจุบัน ตำบลท่าจາน มีที่ตั้งของพื้นที่เป็นจุดศูนย์กลางของอำเภอวัดโบสถ์ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นตำบลที่มีความเจริญที่สุดในอดีตมีโบราณสถาน และวัตถุโบราณที่สำคัญฯ ประดิษฐานอยู่โดยเฉพาะพระบรมธาตุของวัดเสนาสน์ ซึ่งเป็นที่崇拜สักการะของประชาชนทั่วไป

1.2 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของตำบลท่าจาม

1) แผนที่ตำบลท่าจาม

แผนภาพที่ 3 แผนที่ตำบลท่าจาม (องค์กรบริหารส่วนตำบลท่าจาม, 2554: ออนไลน์)

2) ที่ดินตำบลท่าจาม

ตำบลท่าจามเป็นตำบลหนึ่งใน 6 ตำบลของอำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก

มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลหินลาด อำเภอวัดโนบส์

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลวัดโนบส์ อำเภอวัดโนบส์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลบ้านยาง อำเภอวัดโนบส์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลทับยายเชียง อำเภอพรมพิราม

3) พื้นที่

มีพื้นที่ทั้งหมด จำนวน 63,125 ไร่ หรือจำนวน 101 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 13 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านสวนป่าน

หมู่ที่ 2 บ้านหนองปลิง

หมู่ที่ 3 บ้านห่างนาม

หมู่ที่ 4 บ้านใหม่ใต้

หมู่ที่ 5 บ้านยาง

หมู่ที่ 6 บ้านเขาไร์ศรีราชา

หมู่ที่ 7 บ้านใหม่เหนือ

หมู่ที่ 8 บ้านวังหนองแดง

หมู่ที่ 9 บ้านปักตามี

หมู่ที่ 10 บ้านหัวคงค่า

หมู่ที่ 11 บ้านหัววัง

หมู่ที่ 12 บ้านวังเจก

หมู่ที่ 13 บ้านหนองสลุง

4) ภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำแควน้อย โดยบริเวณริมสองฝั่งแม่น้ำจะเป็นที่อยู่อาศัยหนาแน่นและจะถัดออกไปสู่แนวเขตตำบล ทั้งสองด้านเป็นที่ราบลุ่มเหมาะสมแก่การเกษตรกรรม เช่น ทนา การปลูกพืชไร่ การปลูกไม้ยืนต้น การเลี้ยงสัตว์ มีลำน้ำแควน้อยไหลผ่านระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภค และการเกษตร

5) ประชากร

ประชากรตำบลท่างาม ห้วยสีน 5,284 คน แยกเป็นชาย 2,592 คน หญิง 2,692 คน

ตารางที่ 6 จำนวนประชากรตำบลท่างาม (องค์กรบริหารส่วนตำบลท่างาม, 2554:
อ่อนไลง)

หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
หมู่ที่ 1	383	390	773
หมู่ที่ 2	330	330	660
หมู่ที่ 3	27	23	50
หมู่ที่ 4	181	191	372
หมู่ที่ 5	202	208	410
หมู่ที่ 6	443	457	900
หมู่ที่ 7	242	260	502
หมู่ที่ 8	149	154	303
หมู่ที่ 9	159	167	326
หมู่ที่ 10	202	225	427
หมู่ที่ 11	99	120	219
หมู่ที่ 12	74	70	144
หมู่ที่ 13	101	97	198
รวม	2,592	2,692	5,284

6) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

(1) การคมนาคมขนส่ง

- ถนนลาดยางของกรมโยธาธิการ จำนวน 1 สาย
- ถนนลาดยางของอบต. จำนวน 4 สาย
- ถนน คสส. ของอบต. จำนวน 72 สาย
- ถนนลูกรัง จำนวน 63 สาย
- เป็นถนนเดิน จำนวน 32 สาย

(2) การประปา

มีระบบประปาของหมู่บ้าน จำนวน 9 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 1,2,4,5,6,7,8,11,13

(3) ไฟฟ้า

- จำนวนครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ จำนวน 1,705 ครัวเรือน
- จำนวนครัวเรือนที่ไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ จำนวน 19 ครัวเรือน

(4) การสื่อสาร

เสียงตามสายในเขตตำบลท่าган/หอกระจายข่าว มีทั้งหมด 13 หมู่บ้าน

1.3 สถานภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 85 รองลงมา คือ รับจำนำค้าขาย พนักงานบริษัท เอกชน และอื่นๆ

ตารางที่ 7 แสดงกลุ่มอาชีพของคนในตำบลท่าган (องค์กรบริหารส่วนตำบลท่าган, 2554: ออนไลน์)

ที่	ชื่อกลุ่ม/องค์กรกิจกรรม	จำนวนสมาชิก (คน)	เงินทุน(บาท)
1	กลุ่มอาชีพเกษตรชาวไร่/ชาวนา	402	393,550.00
2	กลุ่มการเลี้ยงโคเพื่อการเรียนรู้	70	120,000.00
3	กลุ่มเสียงโคของนิคมทุ่งสาบ	235	54,000.00
4	สหกรณ์ปศุสัตว์	85	73,000.00
5	กลุ่มปูย	235	45,000.00

ตารางที่ 8 กลุ่มออมทรัพย์ตำบลท่างาม (องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม, 2554:
ออนไลน์)

ที่	ชื่อกลุ่ม/องค์กรกิจกรรม	จำนวนสมาชิก (คน)	เงินทุน(บาท)
1	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	2,063	6,623,488.79
2	ออมทรัพย์แม่บ้าน	45	300,000.00

ตารางที่ 9 กองทุนหมู่บ้านตำบลท่างาม (องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม, 2554:
ออนไลน์)

ที่	ชื่อกลุ่ม/องค์กรกิจกรรม	จำนวนสมาชิก (คน)	เงินทุน(บาท)
1	กองทุนหมู่บ้าน (กทบ.)	1,467	13,055,664.80
2	กองทุน กขคจ.	262	1,437,647.25
3	กองทุนลงเคราะห์ราชภรร	237	37,900.00
4	กองทุนสตีอสา	71	72,000.00
5	กองทุนชาวสำรองข้าว	117	43,724.92
6	กองทุนหมุนเวียน	45	78,000.00
7	กองทุนอาหาร	28	1,470.00
8	ধাপনกิจหมู่บ้าน	1,611	40,687.00
9	กองทุนบ้าน	89	65,000.00
10	กองทุนเงินบริจาคโครงการ (กขคจ.)	62	48,573.13
12	กองทุนหั้น (กทบ.)	91	19,366.25
13	กองทุนค่าใช้จ่าย (กทบ.)	91	15,270.43
14	โครงการเศรษฐกิจชุมชน	181	127,858.49

ตารางที่ 9 กลุ่มกองทุนหมู่บ้านตำบลท่าจาม (ต่อ)

ที่	ชื่อกลุ่ม/องค์กรกิจกรรม	จำนวนสมาชิก (คน)	เงินทุน(บาท)
15	กองทุนลานตาดผลผลิต	89	15,165.50
16	กองทุน 1 ล้านบาทต่อยอด	178	1,500,194.42
17	กลุ่มวิสาหกิจชุมชน	530	3,218,600.00
18	กองทุนสุขาภิบาล	-	15,386.00
19	กลุ่มแม่บ้าน	70	201,000.00
20	ชุมชนผู้สูงอายุ	50	3,000.00

ตารางที่ 10 ธุรกิจในชุมชนท่าจาม (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าจาม, 2554: ออนไลน์)

1	ร้านขายของชำ	จำนวน	31	แห่ง/กลุ่ม/กิจกรรม
2	โรงเลี้ยงไก่	จำนวน	2	แห่ง/กลุ่ม/กิจกรรม
3	ร้านค้าชุมชน	จำนวน	2	แห่ง/กลุ่ม/กิจกรรม
4	ศูนย์สาธิตการตลาด	จำนวน	2	แห่ง/กลุ่ม/กิจกรรม
5	ร้านซ่อมรถ	จำนวน	5	แห่ง/กลุ่ม/กิจกรรม
6	ปั้มน้ำมัน	จำนวน	2	แห่ง/กลุ่ม/กิจกรรม
7	โรงสี	จำนวน	4	แห่ง/กลุ่ม/กิจกรรม

1.4 สภาพทางสังคม

1) การศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 3 แห่ง

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 2 แห่ง

ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จำนวน 3 แห่ง

2) สถาบันและองค์กรทางสังคม

วัด จำนวน 4 แห่ง

3) ด้านสาธารณสุข

สถานีอนามัยประจำตำบล	จำนวน 1 แห่ง
ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน	จำนวน 13 แห่ง
อัตราการมีและใช้ส้วมระดับน้ำ	จำนวน 100 %

1.5 กลุ่มอาชีพ

1) ผู้นำ : นายสุรินทร์ อินจง (ประชญ์ชาวบ้าน และประธานชุมชนเกษตรปลอดสารเคมีป้องกันภัยจังหวัดพิษณุโลก)

2) ที่ตั้งกลุ่ม : 1/1 หมู่ที่ 1 ต.ท่างาม อ.วัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก

3) ประวัติและการบริหารจัดการ

กลุ่มเกษตรกรทำไร่ท่างาม จัดตั้งเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2518 มีสมาชิกทั้งหมด 458 คนประกอบครัวของตำบลท่างาม มีทุนเรือนหุ้น ๆ ละ 50 บาทเป็นจำนวนเงิน 820,500 บาท มีเงินทุนหมุนเวียนทั้งสิ้น 1,341,000 บาท วัตถุประสงค์การรวมกลุ่ม คือ การรวมซื้อปัจจัยการผลิต รวมกันขายผลผลิตการเกษตร การแปรรูปผลผลิต เพื่อขาย การแปรรูปข้าวขาว ข้าวกล้อง ข้าวขาว ทุกชนิด เป็นข้าวปลอดสารเคมี ตลอดจนข้าวโพด และงาดำเนง เป็นต้น

4) กลุ่มในชุมชน

- (1) กลุ่มปลูกข้าวปลอดสารเคมี
- (2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
- (3) กลุ่มผู้ปลูกข้าวโพด
- (4) กลุ่มผู้ปลูกมันสำปะหลัง
- (5) กลุ่มผู้ปลูกพริก
- (6) กลุ่มผู้ปลูกไม้ผล
- (7) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
- (8) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

5) สภาพการรวมตัว

รวมกันจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล

6) สภาพทั่วไปของกลุ่ม

สมาชิกกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่มีอาชีพทำนา-ทำไร่ทั้งหมดในตำบลท่าทาง มีการเลือกคณะกรรมการบริหารจัดการ จำนวน 1 คน และจำนวน 15 คน มีการแบ่งงานกับบุริหารวัด การเป็นฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายสินเชื่อ การตลาด การเงิน และฝ่ายบัญชี

7) อาณาเขต / ที่ดัง

กลุ่มนี้มีสมาชิกอยู่ในเขตตำบลท่าทาง จำนวน 13 หมู่บ้าน

8) จำนวนประชากร

สมาชิก 15 คน (ในระยะเริ่มต้น)

9) อาชีพหลักของกลุ่ม

ทำนา ทำไร่

10) อาชีพรองของกลุ่ม

เลี้ยงสัตว์ รับจำนำทั่วไป

11) ปัญหาที่พบและสิ่งที่ชุมชนต้องการ

(1) การปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักของชุมชน เพื่อขายข้าวเปลือกไม่ได้ราคา การแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตรยังจำหน่ายได้น้อย

(2) ทุนหมุนเวียนยังไม่พอ เพราะสินค้าข้าวเปลือกต้องซื้อไว้เพื่อรอการ แปรสภาพออกขาย ข้าวที่สมาชิกปลูกได้ยังไม่มีคุณภาพตามที่ตลาดต้องการ

(3) สมาชิกขาดความรู้ความเข้าใจในระบบการรวมกลุ่ม

12) แนวทางการวิเคราะห์และแนวทางแก้ไข

(1) สงเสริมการผลิตข้าวปลอดสารเคมี เพื่อการแปรปูนออกจำหน่าย

(2) สงเสริมให้สมาชิกปลูกข้าวตามที่ตลาดต้องการ

(3) ปรับปรุงสถานที่จำหน่ายให้อยู่ในเขตชุมชน

(4) จัดการหาแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่อสำนักงานดำเนินงานส่งเสริมด้าน การตลาดสู่กลุ่มผู้บริโภคให้มากขึ้นในท้องถิ่น

1.6 หมายเหตุ

กลุ่มอาชีพกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และเป็นกลุ่มที่ดำเนินการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงตำบลท่าทาง อำเภอวัดโนนส์ ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้กระบวนการศึกษาในงานวิจัยนี้อีกด้วย

2. ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพระหมพิราม

2.1 ข้อมูลทั่วไป

ตำบลหนองแขม เดิมเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ อยู่บริเวณหมู่ที่ 6 ตำบลหนองแขม และในบริเวณหนองน้ำนั้น มีต้นพืชชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่าต้นพงแพร์ หรือต้นห่านแม่น เป็นป่ารกทึบ ผู้ที่ผ่านไปผ่านมาบริเวณนี้ จะเรียกว่าหนองแขม และเมื่อมีการตั้งบ้านเรือนขึ้น บริเวณนี้จึงเรียกว่าบ้านหนองแขม และก็ได้นำชื่อนี้ไปตั้งเป็นชื่อตำบล

2.2 สภาพทั่วไปของตำบล

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม (น้ำท่วมตึ่ง) เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม

2.3 อาณาเขตตำบล

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลลมต้อง อำเภอพระหมพิราม

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลพrhoหมพิราม อำเภอพระหมพิราม

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลทับยายเชียง อำเภอพระหมพิราม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลวังวน อำเภอพระหมพิราม

2.4 จำนวนประชากรของตำบล

จำนวนประชากรในเขต อบต. 5,781 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,534 หลังคาเรือน

2.5 ข้อมูลอาชีพของตำบล

อาชีพหลัก ทำนา

อาชีพเสริม เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย

2.6 ข้อมูลสถานที่สำคัญของตำบล

1) วัดหาดใหญ่

2) วัดคลองตาล

3) วัดคลองวังมะขาม

4) สำนักสงฆ์ดงสมอ

5) อบต.หนองแขม

6) สถานีอนามัยหนองแขม

7) สถานีอนามัยคลองตาล

8) เอกอัณฑ์เศรษฐร

2.8 เส้นทางการคมนาคม

เดินทางโดยรถโดยสารประจำทาง ห่างจากตัวจังหวัดพิษณุโลก 30 กิโลเมตร และห่างจากตัวอำเภอพรหมพิราม 5 กิโลเมตร

2.9 สภาพพื้นที่และระบบสาธารณูปโภค

จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ในเขต อบต. 1,534 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100.00 จำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์ 1,073 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 80.00 ของจำนวนหลังคาเรือน

2.10 กลุ่มอาชีพทำกิจกรรม

1) ผู้นำ: นางสาวบា॒ງ ไชกรณ์

2) ที่ดังกลุ่ม: 108 หมู่ที่ 2 ตำบลหนองแขม อ.พรหมพิราม จ.พิษณุโลก

3) ประวัติและการบริหารจัดการ

กลุ่มอาชีพทำกิจกรรม เริ่มจากประชาชนในหมู่บ้านเสนอจากการทำงานซึ่งเป็นอาชีพหลัก ทำให้มีเวลาว่าง กลุ่มศรีจึงได้ทำประชุมกันว่าจะหาอาชีพอะไรมาทำเสริม เพื่อให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ จึงได้ก่อตั้งกลุ่มทำกิจกรรมขึ้นมาโดยมีการเลือกประธาน รองประธาน เลขาธุการ เหรัญญิก ประชาสัมพันธ์ ปฏิบัติ และกรรมการ มีสมาชิกทั้งหมด 14 คน มีเงินทุนครั้งแรก 700 บาท

4) กลุ่มในชุมชน

(1) กลุ่มคอมทรัพย์เพื่อการผลิต

(2) กลุ่มประปาหมู่บ้าน

(3) กลุ่มধาปันกิจ

5) สภาพการรวมตัว

มาร่วมตัวกันเนื่องจากมีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพหลักและมีกรรมการที่เวลาว่างตลอดประจำเป็นตัวหลักในการดำเนินการ

6) สภาพทั่วไปของกลุ่ม

สมาชิก 14 คน

7) อาณาเขต / ที่ดี
หมู่ที่ 2 ตำบลหนองแขม

8) จำนวนประชากร
สมาชิกในกลุ่ม 14 คน
9) อาชีพหลักของกลุ่ม

ทำนา

10) อาชีพรองของกลุ่ม
ทำหัตถกรรม

11) ปัญหาที่พบและสิ่งที่ชุมชนต้องการ
ขาดเงินทุนในการดำเนินการ ปัจจุบันใช้วิธีการระดมทุนจากสมาชิก

12) แนวทางการวิเคราะห์และแนวทางแก้ไข
ใช้วิธีระดมทุนจากสมาชิก และให้วัตถุดิบที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

2.11 หมายเหตุ

การวิจัยนี้ศึกษากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ปั้มน้ำมันชุมชน กลุ่มสวัสดิการชุมชน ซึ่ง
ปัจจุบันยังคงมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่ และกลุ่มโรงเรียนแก้จนซึ่งมีการดำเนินกิจกรรม
ทางเศรษฐกิจไม่ต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่ภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงตำบล
หนองแขม อำเภอพระนคร มีได้ศึกษากลุ่มอาชีพทำกล้วยกวน

บทที่ 5

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่มีกระบวนการวิจัยเป็น 2 ขั้นตอนหลักคือ 1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Participatory Action Research - PAR) ด้วยการทำทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่ม (Focus Group) และ 2) การพัฒนาตัวแบบในการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) ด้วยกระบวนการการเล่าเรื่อง (Story Telling) และการสอบถามที่เรียนร่วมกันจากประสบการณ์ของการพัฒนา จึงจะรายงานผลการวิจัยเป็นขั้นตอนดังนี้

1. ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Participatory Action Research - PAR) ซึ่งรายงานตามระยะของการวิจัยได้ดังนี้

1.1 ระยะก่อนทำการวิจัย (Pre-Research Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับชุมชน การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน การเผยแพร่แนวคิดผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (PAR) แก่ชุมชน ซึ่งในขั้นตอนการวิจัยนี้ใช้ระยะเวลาดำเนินการ 5 เดือน ดังแสดงในตารางที่ 11

ตารางที่ 11 การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน

ประเด็น ในการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรม ที่ใช้ในการวิจัย	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย
1. การคัดเลือกชุมชนในการวิจัยและการเข้าถึงชุมชน	1) ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน	ชุมชนท่องาน อำเภอวัดโบสถ์ และชุมชนหนองแวง อำเภอพรหมพิรามได้นำกระบวนการจัดการความรู้เข้ามาใช้เพื่อพัฒนาชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้	การลงพื้นที่ในการวิจัยเพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน

ตารางที่ 11 การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน (ต่อ)

ประเด็น ในการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรม ที่ใช้ในการวิจัย	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย
2. การสร้าง ความสัมพันธ์ ระหว่างนักวิจัย กับชุมชน	<p>1) การลงพื้นที่วิจัยเพื่อ พบปะผู้ที่รับผิดชอบ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทั้ง 2 ศูนย์ ผู้นำความ คิดเห็นในชุมชนแบบ ไม่เป็นทางการเพื่อ แนะนำตนของและ วัฒนธรรมที่ในชุมชน วิจัยเก่าคุณในชุมชน</p> <p>2) การลงไปร่วมพบປະ พูดคุยกับคนในชุมชน ในประเด็นปัญหา ต่างๆ ของชุมชนใน กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน</p> <p>3) กิจกรรมการเล่า เรื่อง “ประวัติและการ ต่อสู้ของชุมชน”</p>	<p>นักวิจัยกับชุมชนมีความสัมพันธ์ อันดีต่อกัน มีความไว้เนื้อเชือใจ กัน โดยชุมชนยินดีเข้าร่วมใน กระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน</p>	<p>1) ตรวจสอบ ความสัมพันธ์ด้วย การติดต่อนัด หมายบุคคลร่วมกัน</p> <p>2) การขอติดตาม เข้าร่วมใน กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การประชุม ระหว่างสมาชิกใน ศูนย์การเรียนรู้ ชุมชน การพบປະ เพื่อถกเถียง ปัญหาต่างๆ ของ ชุมชน</p> <p>3) การยินยอม พูดคุยถึงปัญหา ของชุมชน</p>
3. การสำรวจ ข้อมูลเบื้องต้น ของชุมชน	<p>1) การลงพื้นที่วิจัยเพื่อ พบปะผู้ที่รับผิดชอบ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทั้ง 2 ศูนย์ ผู้นำความ คิดเห็นในชุมชนแบบ ไม่เป็นทางการ</p>	<p>ชุมชนที่เป็นพื้นที่วิจัยทั้งสองแห่ง มีสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศที่ ใกล้เคียงกัน และมีอาชีพหลักคือ การทำนาหม่อนกัน ประสบ ปัญหาในการประกอบอาชีพ เกษตรกรรมลักษณะกลึงกัน</p>	<p>1) การตรวจสอบ สามเหลี่ยม ข้อมูล (Data Triangulation)</p>

ตารางที่ 11 ผลการคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน (ต่อ)

ประเด็น ในการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรม ที่ใช้ในการวิจัย	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย
	<p>เพื่อพูดคุยถึงวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมและค่านิยม ของชุมชน</p> <p>2) การลงไปร่วมพบปะ^{พูดคุยกับคนในชุมชน} ในประเด็นปัญหา ต่างๆ ของชุมชนใน กิจกรรมต่างๆ</p>	<p>ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเป็น^{ปัญหาที่ทั้งสองชุมชนให้} ความสำคัญเป็นอันดับแรกและ ต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วน</p>	<p>2) ตรวจสอบสาม เส้าด้านวิธี รวมรวมข้อมูล</p>
4. การเผยแพร่ แนวคิด PAR แก่ชุมชน	<p>1) การประชุมกลุ่ม 2) กิจกรรมการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน เรื่อง PAR</p> <p>3) กิจกรรมการอบรม เชิงปฏิบัติการ</p>	<p>สมาชิกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ที่ที่เป็นพื้นที่วิจัยทั้ง 2 แห่ง มี ความรู้ความเข้าใจกระบวนการ PAR และสามารถพัฒนาตนเอง ไปสู่การเป็นวิทยากรกระบวนการ ให้แก่ชุมชนได้</p>	<p>1) การสำรวจ ความรู้ ทัศนคติ ต่อกระบวนการ PAR ภายหลังการ ร่วมกิจกรรม ประชุมกลุ่มและ กิจกรรมการ แลกเปลี่ยนเรียน รู้ในเรื่อง PAR ด้วยแบบสำรวจ 2) จำนวน วิทยากร กระบวนการ 3) จำนวน ผู้เข้าร่วมกิจกรรม PAR</p>

จากตารางที่ 11 ซึ่งเป็นขั้นตอนการคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชนซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของการวิจัยและเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นขั้นตอนที่สามารถสร้างได้ทั้งความสัมพันธ์ที่ดีและไม่ดีระหว่างนักวิจัยกับชุมชนได้ หากเริ่มต้นโครงการด้วยความสัมพันธ์ที่ดีโอกาสในการดำเนินโครงการวิจัยที่ประสบความสำเร็จสูงเนื่องจากเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นการวิจัยที่จำเป็นต้องใช้การมีส่วนร่วมสูงมากระหว่างนักวิจัย นักพัฒนาและชุมชน การวิจัยในขั้นตอนนี้เริ่มต้นจากการค้นหาชุมชนทั้งหมดในจังหวัดพิษณุโลกที่เป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในขณะนี้ (พ.ศ. 2553) พบว่า ในจังหวัดพิษณุโลกมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง 2 ศูนย์การเรียนรู้คือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลท่าمام อำเภอวัดโบสถ์ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดที่ร่วมเพื่อศึกษาข้อมูลจากพื้นที่จริงซึ่งเป็นขั้นตอนต่อมาของการวิจัย

หลังจากได้ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงแล้วนักวิจัยก็เริ่มต้นการลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบข้อมูลว่าศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่งนี้ ยังคงมีการดำเนินกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่หรือไม่ และดำเนินกิจกรรมอะไรอย่างไร ตลอดจนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับชุมชนผ่านกระบวนการพบทะผู้ที่รับผิดชอบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้ง 2 ศูนย์ ผู้นำความคิดเห็นในชุมชนแบบไม่เป็นทางการเพื่อแนะนำตนเองและวัดถูประ升ศค์ในการวิจัยแก่คนในชุมชน พูดคุยกับคนในชุมชนในประเด็นปัญหาต่างๆ ของชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนระหว่างนักวิจัยและชุมชน ตลอดจนรับฟังเรื่องราวความเป็นมาในอดีตของชุมชนผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่อง “ประวัติและการต่อสู้ของชุมชน” ซึ่งในขั้นตอนนี้พบว่าชุมชนได้สะท้อนวิถีชีวิตและปัญหาของชุมชนในช่วงเวลาที่ผ่านมาผ่านเรื่องเล่าต่างๆ มากมายด้วยความภาคภูมิใจ โดยเฉพาะชุมชนท่าمام อำเภอวัดโบสถ์ ซึ่งคนในชุมชนเล่าให้ฟังถึงปัญหาการทำนาหากินในอดีตที่ประสบปัญหาสำคัญคือ การขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก ชุมชนจึงร่วมกันคิดหาวิธีแก้ไขปัญหานี้ จนได้ข้อสรุปว่า จำเป็นต้องเขียนโครงการเพื่อไปของบประมาณจากแหล่งงบประมาณอื่นๆ นอกชุมชน ชาวชุมชนท่าمامจึงเริ่มต้นโครงการพัฒนาที่ลือได้ว่าเป็นโครงการที่ออกแบบจาก “คนใน” เป็นครั้งแรก

ซึ่งแรกของการเขียนโครงการเพื่อของบประมาณมาซึ่งเครื่อง座น้ำสำหรับชุมชน การเขียนงบประมาณเป็นไปตามความเข้าใจของคนในชุมชนที่มองเห็นปัญหาจากวิถีชีวิตของตนเอง หลังจากเขียนโครงการเสร็จสิ้นลงแล้ว ผู้นำชุมชนคือ คุณลุงสุรินทร์ อินจัง ก็เดินทางเข้ากรุงเทพมหานครเพื่อหาวิธีการเสนอโครงการผ่านหน่วยงานภาครัฐต่างๆ โดยที่ไม่อาจจะคาดการณ์ได้ว่าจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ หากแต่โครงการในมือของคุณลุงเป็นความหวังของคน

ทั้งชุมชน ซึ่งคุณลุงก็สามารถเข้าไปจนถึงกรมพัฒนาชุมชนแล้วได้นำโครงการที่นำมาเสนอต่อ อธิบดีในขณะนั้น และอธิบดีก็ได้ให้เจ้าหน้าที่ของกรมฯ ร่างโครงการนี้ขึ้นมาใหม่และจัดสร้าง งบประมาณมาให้จนได้เครื่องสูบน้ำเครื่องแรกของชุมชน ซึ่งนั้นคือจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่การจด ประกายความหวังของชุมชนให้แตกหน่อต่อยอดจนเป็นโครงการพัฒนาต่างๆ ที่ระเบิดออกมายาก ภายในชุมชนตามมาอีกมากมาย เช่น โครงการโรงสีชุมชน โครงการข้าวปลอดสารพิษ โครงการฝึก ปลอดสารพิษ ตลาดสีเที่ยง เป็นต้น ปัจจุบันศูนย์การเรียนรู้ชุมชนท่าทางแห่งนี้จึงกลายเป็นศูนย์ การเรียนรู้ในด้านเศรษฐกิจพอเพียงของคนภายในชุมชน และเป็นแบบอย่างให้แก่ชุมชนอื่นๆ ใน จังหวัดพิษณุโลก โดยในทุกๆ วันคุณลุงสุรินทร์ อินจจะอยู่ประจำที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่งนี้เพื่อ ดำเนินกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลิตผลทางการเกษตรปลอดสารพิษ และพบปะพูดคุย ปรึกษาหารือกับสมาชิกที่แบ่งเวียนกันเข้ามาพูดคุยอย่างไม่ขาดสายในแต่ละวัน และยิ่งไปกว่านั้น ในบางช่วงเวลาคุณลุงก็เป็นวิทยากรบรรยายเรื่อง วิถีชีวิตพอเพียงแก่นร่วมงานต่างๆ ที่เข้ามา ศึกษาดูงานในชุมชนท่าทาง ตลอดจนได้รับเชิญไปเสนอกิจกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐ กิจพอเพียงผ่านสื่อห้องถ่ายเอกสารต่างๆ อยู่เป็นประจำ

ในด้านชุมชนหนองแขม อำเภอพระมหาวิรามกมิจดูเริ่มต้นในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ที่คล้ายคลึงกับชุมชนท่าทาง คือ การที่คนในชุมชนร่วมกันระดมความคิดเกี่ยวกับปัญหาของชุมชน ว่าจะไร้คือปัญหาที่สำคัญที่สุดที่ชุมชนหนองแขมกำลังเผชิญอยู่ ก็ได้รับคำตอบเช่นเดียวกับชุมชนท่าทาง คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ คือ ปัญหาความยากจน หนี้สินครัวเรือน จากนั้นชุมชนจึงได้ ร่วมกันสำรวจหาทางออกสำหรับปัญหาต่างๆ ด้วยการออกไปศึกษาดูงานจากเครือข่ายชุมชนอื่นๆ ศึกษาแนวवิถีปฏิบัติต่างๆ จากชุมชนอื่นๆ รวมทั้งชุมชนท่าทางซึ่งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันด้วย หลังจากนั้นจึงเกิดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหนองแขม อำเภอพระมหาวิราม ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นจากการบุกเบิกของคุณสมារ พัฒนาสุข ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้นำ หญิงแก่รุ่งในขณะนั้น และเป็นที่มาของโครงการพัฒนาอื่นๆ เช่น โครงการโรงเรียนแก้จัน กองทุน คอมทรัพย์ ปั้มน้ำมันชุมชน ร้านค้าสวัสดิการชุมชน เป็นต้น

ขั้นตอนต่อไปของการวิจัยนี้คือ การเผยแพร่แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research- PAR) ชุมชน เมื่อจากการดำเนินการวิจัยตามแนวทางนี้การ มีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด จึงจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจแนวคิดในการวิจัยแก่ ชุมชนเป็นเบื้องต้นก่อน โดยการเผยแพร่แนวคิดในการวิจัยนี้ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มผ่าน การประชุมกลุ่ม กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่อง PAR ในรูปแบบบทบาทสมมติ และละครสั้น และกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการในช่วงเวลา 3 เดือนแก่ผู้นำและสมาชิกของศูนย์การเรียนรู้

ชุมชนทั้งสองแห่ง หลังจากนี้สามารถเชื่อมโยงศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ที่เป็นพื้นที่วิจัยทั้ง 2 แห่ง มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ PAR และสามารถพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นวิทยากรกระบวนการให้แก่ชุมชนได้

1.2 ระยะของการออกแบบการวิจัย (Research Phase) มีขั้นตอนประกอบ

ด้วย การศึกษาวิเคราะห์ปัญหารวมกับชุมชน การฝึกอบรมที่มีวิจัยห้องถิน การวิเคราะห์ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) และกำหนดแนวทางแก้ไข การออกแบบการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมของชุมชน ในระยะเวลาไม่ใช้เวลาในการดำเนินการ 8 เดือน ดังแสดงในตารางที่ 12

ตารางที่ 12 ผลการวิจัยในกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่วิจัย

ประเด็น ในการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรม ที่ใช้ในการวิจัย	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย
1. การวิเคราะห์ ปัญหาร่วมกับ ชุมชน	1) การประชุมกลุ่ม 2) กิจกรรมการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่อง ปัญหาของชุมชน 3) กิจกรรม AIC 4) การวิเคราะห์ กรณีศึกษาจากชุมชน อื่นๆ 5) กิจกรรมการเล่า ประวัติความเป็นมาของ ชุมชน 6) กิจกรรมวัดผัง ก้างปลาเพื่อให้เห็น ความสัมพันธ์ระหว่าง ปัญหาและวิธีการ แก้ไขร่วมกันของชุมชน	ชุมชนในพื้นที่วิจัยทั้งสอง ชุมชนเกิดความเข้าใจใน ปัญหาของชุมชนที่ชัดเจน ตลอดจนเข้าใจสาเหตุที่ แท้จริงของปัญหา และ พยายามแสวงหาวิธีการใน การแก้ไขปัญหานั้น โดย ^{ทั้งสองชุมชนได้ข้อสรุปที่} ตระหนักร่วมกันในเรื่องปัญหาของ ชุมชนและวิธีการแก้ไข ^{ทั้งสองชุมชนได้ข้อสรุปที่} ตระหนักร่วมกันในเรื่องปัญหาของ ชุมชนและวิธีการแก้ไข ^{ทั้งสองชุมชนได้ข้อสรุปที่} ตระหนักร่วมกันในเรื่องปัญหาของ ชุมชนและวิธีการแก้ไข ^{ทั้งสองชุมชนได้ข้อสรุปที่} ตระหนักร่วมกันในเรื่องปัญหาของ ชุมชนและวิธีการแก้ไข ^{ทั้งสองชุมชนได้ข้อสรุปที่} ตระหนักร่วมกันในเรื่องปัญหาของ ชุมชนและวิธีการแก้ไข ^{ทั้งสองชุมชนได้ข้อสรุปที่}	1) การสำรวจ ทัศนคติต่อ กิจกรรมการ ร่วมกับวิเคราะห์ ปัญหาชุมชน ภายหลังการร่วม กิจกรรมต่างๆ 2) จำนวน ผู้เข้าร่วมโครงการ 3) กระบวนการ เรียนรู้รูปแบบ ต่างๆ เพื่อแก้ไข ปัญหาความ ยากงาน 4) โครงการใหม่ๆ

ตารางที่ 12 ผลการวิจัยในกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่
วิจัย (ต่อ)

ประเด็น ในการ วิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรม ที่ใช้ในการวิจัย	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย
		<p>และการประกอบอาชีพใช้เอง เช่น สบู่เหลา น้ำยาล้างจาน ปุ๋ย เนื้อสัตว์ราคาถูก เป็นต้น การออมเงินและเพิ่มรายได้ด้วยการผลิตผลผลิตทางการเกษตรใหม่ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของตลาดใหม่ๆ เช่น ข้าวปลอดสารพิษ ผักปลอดสารพิษ เป็นต้น การแสวงหาแหล่งงบประมาณจากภายนอกเพื่อนำมาสร้างสิ่งที่สนับสนุนการประกอบอาชีพ เช่น โรงสีชุมชน เครื่องสูบน้ำของชุมชน เป็นต้น ตลอดจนน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปใช้ในการดำเนินชีวิต</p>	<p>ที่เกิดขึ้นของกลุ่มการเรียนรู้ต่างๆ</p> <p>5) กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ เพื่อดրաยจายและเพิ่มรายได้</p>
2. การฝึกอบรมทีมวิจัยห้องถัง	<p>1) การประชุมกลุ่ม</p> <p>2) กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่อง PAR</p> <p>3) อบรมเชิงปฏิบัติการในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่าง PAR กับการแก้ไขปัญหาของชุมชน</p>	<p>คนในชุมชนที่พร้อมจะเข้าร่วมในกระบวนการการวิจัยและเข้าใจวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย</p>	<p>1) จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม</p> <p>2) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการแสดงความคิดเห็น</p>

ตารางที่ 12 ผลการวิจัยในกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่
วิจัย (ต่อ)

ประเด็น ในการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรม ที่ใช้ในการวิจัย	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย
3. การ วิเคราะห์ ปัญหา ที่อาจจะ เกิดขึ้นใน กระบวนการ PAR	1) การประชุมกลุ่ม 2) กิจกรรม AAR (After Action Review) 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก รายบุคคล 4) การให้ทุกคนประเมิน ปัญหาแล้วส่งมาในรูปแบบ ^{แบบ} เอกสารที่ไม่ต้องระบุชื่อผู้ ประเมิน	ปัญหาที่เกิดใน กระบวนการ PAR คือ ^{คือ} การที่ผู้เข้าร่วมโครงการ บางส่วนไม่กล้าแสดง ความคิดเห็นที่แท้จริงใน การประชุมกลุ่มทำให้เกิด ^{การทำให้เกิด} การมีส่วนร่วมน้อย เนื่องจากปัญหาในการ ขาดความเชื่อมั่นใน ศักยภาพของตนเองใน ด้านความอาวุโส ภาวะ ผู้นำ ลักษณะเฉพาะ บุคคล ทักษะการสื่อสาร ระดับการศึกษา เป็นต้น	1) สังเกต พฤติกรรมของ ผู้เข้าร่วมโครงการ ทุกคน 2) วิเคราะห์ เนื้อหาที่ได้จากการ การสัมภาษณ์ และการตอบแบบ ประเมิน 3) ตรวจสอบสาม เส้าด้านวิธี รวมรวมข้อมูล
4. กำหนด แนวทางแก้ไข ^{ทาง} ปัญหา	1) การประชุมกลุ่ม 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก รายบุคคล 3) การให้ทุกคนประเมิน ปัญหาแล้วส่งมาในรูปแบบ ^{แบบ} เอกสารที่ไม่ต้องระบุชื่อผู้ ประเมิน	ผู้เข้าร่วมโครงการกล้า แสดงความคิดเห็นที่ แท้จริงในการประชุมกลุ่ม ^{ในการประชุมกลุ่ม} มากขึ้น เกิดการมีส่วน ร่วมและกระบวนการ แตกเปลี่ยนเรียบร้อยระหว่าง กันมากขึ้น และเชื่อมั่นใน ศักยภาพของตนเองและ ชุมชนมากขึ้น	1) สังเกต พฤติกรรมของ ผู้เข้าร่วม โครงการทุกคน 2) ตรวจสอบสาม เส้าด้านข้อมูล 3) ตรวจสอบสาม เส้าด้านวิธี รวมรวมข้อมูล

ตารางที่ 12 ผลการวิจัยในกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่
วิจัย (ต่อ)

ประเด็น ในการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรม ที่ใช้ในการวิจัย	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย
	<p>4) กิจกรรมเสริมความสามัคคี</p> <p>5) กิจกรรมการเล่าเรื่องรอบวงเพื่อการยอมรับตนเองและผู้อื่นผ่านการเล่าปะประสบการณ์ความสำเร็จและความล้มเหลวในชีวิตที่ผ่านมา</p> <p>6) กิจกรรมเสริมภาระผู้นำ</p>		
5. การออกแบบการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล	<p>1) การศึกษาแนวคิดทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้</p> <p>2) การประชุมกลุ่ม</p> <p>3) ให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นในเรื่องวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตในชุมชน</p> <p>4) ให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นในเรื่องกิจกรรมที่จะให้คนในชุมชนเข้าร่วมเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตในชุมชน</p>	<p>ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เสนอความคิดเห็นว่าควรจะเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการแบบไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย การสังเกต การสัมภาษณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การพูดปะสัมสาร การสำรวจ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ระหว่างนักวิจัย นักพัฒนาและคนในชุมชนท้องถิ่น การละเล่นต่างๆ ในงานประจำปี การจัดโครงการศึกษาดูงาน การพูดปะโดยบังเอญในพื้นที่สาธารณะ</p>	<p>1) สังเกต พฤติกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการทุกคน</p> <p>2) ตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล</p> <p>3) ตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวมข้อมูล</p>

ตารางที่ 12 ผลการวิจัยในกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่
วิจัย (ต่อ)

ประเด็น ในการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรม ที่ใช้ในการวิจัย	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย
		ต่างๆ ภายในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน ตลาด เป็น ต้น ตลอดจนสร้าง กิจกรรมที่มีทั้งสาระและ ความบันเทิงที่เปิดโอกาส ให้คนทั้งชุมชนท่องถินเข้า ร่วมได้อย่างกว้างขวางทุก เพศทุกวัย	
6. การ วิเคราะห์ ข้อมูล	1) การศึกษาแนวคิดทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่ เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้ 2) การประชุมกลุ่ม 3) ให้ทุกคนแสดงความคิดเห็น ในเรื่องวิธีการในการวิเคราะห์ ข้อมูลผ่านสายตาของคนใน (แนวร่วมในชุมชน) และคน นอก (นักวิจัย)	ผู้เข้าร่วมโครงการส่วน ใหญ่เสนอความคิดเห็นว่า วิเคราะห์ข้อมูลที่ร่วบรวม ¹ ได้ตามมิติการวัดชุมชน เข้มแข็งทางด้าน ² เศรษฐกิจตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงใน ³ บริบทของทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทาง เศรษฐกิจ ทุนทาง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของแต่ละชุมชน	1) สังเกต พฤติกรรมของ ผู้เข้าร่วมโครงการ ทุกคน 2) ตรวจสอบสาม เส้าด้านข้อมูล 3) ตรวจสอบสาม เส้าด้านวิธี รับรวมข้อมูล

ตารางที่ 12 ผลการวิจัยในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่
วิจัย (ต่อ)

ประเด็น ในการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรม ที่ใช้ในการวิจัย	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย
7. การนำเสนอ ข้อมูลต่อที่ ประชุมของ ชุมชน	1) การประชุมกลุ่ม 2) ให้ทุกคนแสดงความคิดเห็น ในเรื่องวิธีการนำเสนอข้อมูล ต่อชุมชนตามวิธีการที่ เหมาะสมกับวิถีชีวิตในชุมชน	ผู้เข้าร่วมโครงการส่วน ใหญ่เสนอความคิดเห็นว่า ควรนำเสนอข้อมูลต่อ ชุมชนในรูปแบบของการ จัดประชุม การทำ ประชาคม และการจัด กิจกรรม เช่น เวที ประชาชน เป็นต้น ที่เปิด โอกาสให้คนทุกกลุ่มใน ชุมชนนำได้เข้ามามี ส่วนร่วมในกระบวนการ วิพากษ์วิจารณ์และ เสนอแนะแนวทางการ พัฒนาชุมชนให้เกิดความ เข้มแข็งทางด้าน เศรษฐกิจตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงต่อไป	1) สังเกต พฤติกรรมของ ผู้เข้าร่วมโครงการ ทุกคน 2) ตรวจสอบสาม เส้นทางข้อมูล

จากตารางที่ 12 ผลการวิจัยในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน
พื้นที่วิจัย ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน ในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลา 1 เดือน โดยใช้การ
ประชุมกลุ่ม กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องปัญหาของชุมชน
กิจกรรมการประชุมแบบมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control- AIC) การวิเคราะห์
กรณีศึกษาจากชุมชนอื่นๆ กิจกรรมการเล่าประวัติความเป็นมาของชุมชน กิจกรรมวางแผนก้างปลา
เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาและวิธีการแก้ไขร่วมกันของชุมชน พ布ว่า ชุมชนในพื้นที่

วิจัยทั้งสองชุมชนเกิดความเข้าใจในปัญหาของชุมชนที่ชัดเจน ตลอดจนเข้าใจสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา และพยายามแสวงหาวิธีการในการแก้ไขปัญหานั้น โดยทั้งสองชุมชนได้ข้อสรุปที่ตรงกันในเรื่องปัญหาของชุมชนและวิธีการแก้ไขปัญหา คือ ปัญหาความยากจน โดยจะวิธีการแก้ไขด้วยการใช้ความรู้มาแก้ปัญหารายจ่ายครัวเรือน ด้วยวิธีการผลิตสินค้าที่จำเป็นในครัวเรือนและการประกอบอาชีพให้เอง เช่น สนับแหล่งน้ำยาล้างจาน ปุ๋ย เม็ดสัตว์ราคาถูก เป็นต้น การออมเงิน และเพิ่มรายได้ด้วยการผลิตผลิตทางการเกษตรใหม่ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของตลาดใหม่ๆ เช่น ข้าวปลดสารพิษ ผักปลดสารพิษ เป็นต้น การแสวงหาแหล่งบุปผาจากภายนอกเพื่อนำมาสร้างสิ่งที่สนับสนุนการประกอบอาชีพ เช่น โรงสีชุมชน เครื่องสูบน้ำของชุมชน เป็นต้น ตลอดจนน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปใช้ในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งสามารถตรวจสอบผลการวิจัยที่สังเคราะห์ได้ด้วยการสำรวจทัศนคติต่อกิจกรรมการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ภายหลังการร่วมกิจกรรมต่างๆ ด้วยแบบสำรวจ สำรวจจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้รูปแบบต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน จำนวนโครงการใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นของกลุ่มการเรียนรู้ต่างๆ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ เพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนแรกของการวิจัยที่จำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนด้วยคนในชุมชนผ่านกระบวนการที่หลากหลาย เนื่องจากคนในชุมชนที่เข้าร่วมโครงการมีความหลากหลายทั้งเพศ วัย ระดับการศึกษา และความสนใจ เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาครั้งนี้โดยการการวิเคราะห์ปัญหาจากมุมมองของ “คนใน” อย่างแท้จริง ตลอดจนเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาชุมชน จึงเกิดความต่อเนื่อง และก่อให้เกิดความสำเร็จสูงตามมา

2. การฝึกอบรมทีมวิจัยท้องถิ่น ในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลา 3 เดือน โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่ม การใช้กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่อง PAR การอบรมเชิงปฏิบัติการในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่าง PAR กับการแก้ไขปัญหาของชุมชน จากกระบวนการที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า คนในชุมชนที่พร้อมจะเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยและเข้าใจวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยซึ่งสามารถตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้จากจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งมีจำนวนคงที่ตลอดทั้งช่วงเวลาในการฝึกอบรมทีมวิจัยท้องถิ่น และผู้ที่เข้าร่วมโครงการมีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการแสดงความคิดเห็นมากขึ้นจากในช่วงการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน

3. การวิเคราะห์ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลา 1 เดือน โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่ม กิจกรรมทบทวนหลังการปฏิบัติงาน (After Action Review- AAR) การสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล และการให้ทุกคน

ประเมินปัญหาแล้วส่งมาในรูปแบบเอกสารที่ไม่ต้องระบุชื่อผู้ประเมิน พบว่า ปัญหาที่อาจจะเกิดในกระบวนการ PAR ที่ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ตระหนัก คือ การที่ผู้เข้าร่วมโครงการบางส่วนไม่กล้าแสดงความคิดเห็นที่แท้จริงในการประชุมกลุ่มทำให้เกิดการมีส่วนร่วมน้อยเนื่องจากปัญหาในการขาดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในด้านความอาวุโส ภาวะผู้นำ ลักษณะเฉพาะบุคคล ทักษะการต่อสู้ ระดับการศึกษา เป็นต้น ซึ่งผลการวิจัยนี้สามารถตรวจสอบได้จากการสังเกต พฤติกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการทุกคน การวิเคราะห์เรื่องหัวที่ได้จากการสัมภาษณ์และการตอบแบบประเมิน การตรวจสอบสามเล้าด้านวิธีรวมข้อมูล โดยการใช้วิธีการรวมข้อมูลที่หลากหลายทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์ การสอบถามแบบไม่เป็นทางการ การรวมข้อมูลผ่านกิจกรรมต่างๆ และนำข้อมูลที่รวมรวมได้จากการวิเคราะห์ที่หลากหลายมาตรวจสอบความสอดคล้องกัน

4. กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา ในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลา 1 เดือน โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล การให้ทุกคนประเมินปัญหาแล้วส่งมาในรูปแบบเอกสารที่ไม่ต้องระบุชื่อผู้ประเมินกิจกรรมเสริมความสามัคคีด้วยการเล่นเกมต่างๆ กิจกรรมการเล่าเรื่องรอบวง เพื่อการยอมรับตนเองและผู้อื่นผ่านการเล่าประสบการณ์ความสำเร็จและความล้มเหลวในชีวิตที่ผ่านมา กิจกรรมเสริมภาวะผู้นำ เช่น การเปลี่ยนบทบาทการเป็นผู้นำในกิจกรรมต่างๆ การเปลี่ยนการเป็นผู้นำในฐานการเรียนรู้ต่างๆ เป็นต้น หลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการในขั้นตอนนี้แล้ว พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการกล้าแสดงความคิดเห็นที่แท้จริงในการประชุมกลุ่มมากขึ้น เกิดการมีส่วนร่วมและกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น และเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชนมากขึ้น มีความเป็นมืออาชีพในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น วิธีการตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนนี้ คือ การสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการทุกคนว่าเป็นอย่างไร อยู่ในอารมณ์แบบใด มีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน อย่างไร ตรวจสอบสามเล้าด้านข้อมูลเมื่อเวลา สถานที่ และบุคคลที่เข้าไปสอบถามแตกต่างกัน ตรวจสอบสามเล้าด้านวิธีการรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการรวมที่หลากหลายแล้วนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความสอดคล้องกัน

5. การออกแบบการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลา 1 เดือน โดยใช้วิธีการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้ การประชุมกลุ่ม การให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นในเรื่องวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตในชุมชน การให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นในเรื่องกิจกรรมที่จะให้คนในชุมชนเข้าร่วมเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตในชุมชน พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เสนอความคิดเห็นว่าควรจะเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการแบบไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย การสังเกต การสัมภาษณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การพับปีกลังสรรค์ การแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างนักวิจัย นักพัฒนาและคนในชุมชนท้องถิ่น การละเล่นต่างๆ ในงานประจำปี การจัดโครงการศึกษาดูงาน การพบปะโดยบังเอิญในพื้นที่สาธารณะต่างๆ ภายในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน ตลาด เป็นต้น ตลอดจนสร้างกิจกรรมที่มีทั้งสาระและความบันเทิงที่เปิดโอกาสให้คนทั้งชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมได้อย่างกว้างขวางทุกเพศทุกวัย

การที่แనวร่วมวิจัยในชุมชนเสนอวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลรูปแบบนี้ เนื่องจากวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับวิธีชีวิตของคนในชุมชนซึ่งจะทำให้สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลที่ตรงตามความเป็นจริงได้มากกว่าการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการนี้จะไม่ทำให้คนในชุมชนรู้สึกเกร็ง เคร่งเครียดในการตอบคำถามต่างๆ และพยายามที่จะตอบคำถามที่ทำให้ตนเองและชุมชน “ดูดี” มากจนเกินกว่าสภาพความเป็นจริง และในท้ายที่สุดอาจจะทำให้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและแแนวร่วมในการวิจัยภายในชุมชนถูกสถาปนาให้ “กล้ายเป็นอื่น” จนเปรียบเสมือนสิ่งแปลงปลอมภายนอกชุมชน ซึ่งไม่เกิดผลดีต่อโครงการวิจัยรูปแบบนี้ โดยในขั้นตอนนี้ใช้วิธีการตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการทุกคน การตรวจสอบสามเหล่าด้านข้อมูล การตรวจสอบสามเหล่าด้านวิธีรวมข้อมูล

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลา 1 เดือน โดยใช้วิธีการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้ การประชุมกลุ่ม การเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นในเรื่องวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูลผ่านสายตาของคนใน (แนวร่วมในชุมชน) และคนนอก (นักวิจัย) ผ่านกิจกรรมต่างๆ พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เสนอความคิดเห็นว่า วิเคราะห์ข้อมูลที่รวมรวมได้ตามมิติการวัดชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในบริบทของทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเดลฯ ชุมชน ซึ่งเป็นมิติที่ครอบคลุมการพัฒนาของตนเองได้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นกระบวนการทัศน์การพัฒนาในปัจจุบัน โดยใช้วิธีการตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการทุกคน การตรวจสอบสามเหล่าด้านข้อมูล การตรวจสอบสามเหล่าด้านวิธีรวมข้อมูล

7. การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมของชุมชน ในขั้นตอนนี้ใช้ระยะเวลา 1 เดือนโดยใช้วิธีการประชุมกลุ่ม การให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นในเรื่องวิธีการนำเสนอข้อมูลต่อชุมชนตามวิธีการที่เหมาะสมกับวิธีชีวิตในชุมชน พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เสนอความคิดเห็นต่อควรนำเสนอข้อมูลต่อชุมชนในรูปแบบของการจัดประชุม การทำปะชาคม และการจัดกิจกรรม เช่น เวทีประชาชน เป็นต้น ที่เปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่มในชุมชนนำไปใช้ร่วมในกระบวนการ

วิพากษ์วิจารณ์และเสนอแนะแนวทางการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป โดยตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการทุกคนและการตรวจสอบสามเสาด้านข้อมูล

1.3 ระยะของการวิจัย (Research Phase) มีขั้นตอนประกอบด้วย การใช้กระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากการวิจัยตามแผนการวิจัยในข้อ 1.2 ที่เกิดจากภาระวางแผนร่วมกับชุมชน ในระยะนี้ใช้เวลาในการดำเนินการ 1 ปี ผลการวิจัยปรากฏดังตารางที่ 13- ตารางที่ 16 ดังนี้

ตารางที่ 13 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

ตัวชี้วัดชุมชน เข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรมการจัดการ ความรู้ ที่จำเป็นต้องใช้
1) ด้านเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดยอด 4 ตัวชี้วัด "ได้แก่" (1) การผลิตและ การบริโภคในชุมชน	1) ทั้งสองชุมชนมีกิจกรรม การผลิตและการบริโภคใน ชุมชนเต็ยงไม่เพียงพอ กับ ความต้องการของชุมชน ศักยภาพการผลิตและการ บริโภคของชุมชนใน ปัจจุบันยังจำกัดเนื่องจาก ขาดองค์ความรู้และปัจจัย ทุนในการผลิต 2) ทั้งสองชุมชนยังพึ่งพา กิจกรรมการผลิตและการ บริโภคจากนอกชุมชน	1) การตรวจสอบ สามเสาด้านข้อมูล 2) ตรวจสอบสาม เสาด้านวิธีรวม ข้อมูล	1) สำรวจกิจกรรมการ ผลิตและการบริโภคใน ชุมชนโดยกลุ่มเรียนรู้ ต่างๆ ภายใต้ศูนย์การ เรียนรู้ชุมชน 2) สำรวจกิจกรรมการ ผลิตและการบริโภคใน ชุมชนโดยกลุ่มเรียนรู้ ต่างๆ ภายใต้ศูนย์การ เรียนรู้ชุมชน 3) จัดกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างผู้นำ และ สมาชิกกลุ่ม

ตารางที่ 13 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน (ต่อ)

ตัวชี้วัดชุมชน เข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรมการจัดการ ความรู้ ที่จำเป็นต้องใช้
<p>1) ด้านเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดอยู่ 4 ตัวชี้วัด ได้แก่</p> <p>(1) การผลิตและ การบริโภคในชุมชน</p>			<p>เรียนรู้ที่ดำเนิน กิจกรรมการผลิตและ การบริโภคกับกลุ่ม ภายนอกชุมชน</p> <p>4) จัดกิจกรรมศึกษาดู งาน/ฝึกปฏิบัติการทั่วไป กลุ่มกลุ่มเรียนรู้ที่ ดำเนินกิจกรรมการ ผลิตและการบริโภค กับกลุ่มภายนอก ชุมชน</p> <p>5) จัดโครงการอบรม เชิงปฏิบัติการในเรื่อง การผลิตบนพื้นฐาน ของทุนด่างๆ ในชุมชน โดยนักวิชาการ นัก วิชาชีพ ผู้ประกอบการ ต่างๆ</p>

ตารางที่ 13 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน (ต่อ)

ตัวชี้วัดชุมชน เข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรมการจัดการ ความรู้ ที่จำเป็นต้องใช้
(2) กลุ่มกิจกรรม ทางเศรษฐกิจใน ชุมชน	<p>ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนท่าม आเภอวัดโนนสัก ประกอบด้วย กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจใน ชุมชน ดังนี้</p> <p>1) กลุ่มโรงสีข้าวและกลุ่มข้าว และผักปลดสารพิษ</p> <p>2) กลุ่มการปลูกไม้ผลแบบ ผสมผสาน</p> <p>3) กลุ่มเลี้ยงโคเนื้อ</p> <p>4) กลุ่มปลูกหน่อไม้ทະ瓦าย ผลการดำเนินการของกลุ่ม กิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนท่าม พบว่าทั้งสี่กลุ่มกิจกรรมทาง เศรษฐกิจยังคงมีการดำเนิน กิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่จนถึง ปัจจุบัน แต่กลุ่มที่เข้มแข็งที่สุด เนื่องจากมีสมาชิกมากที่สุด มี การดำเนินกิจกรรมอย่าง ต่อเนื่องคือ กลุ่มโรงสีข้าวและ กลุ่มข้าวและผักปลดสารพิษ</p>	<p>1) การ ตรวจสอบสาม เส้นด้านข้อมูล</p> <p>2) ตรวจสอบ สามเส้นด้านวิธี กระบวนการข้อมูล</p>	<p>1) สำรวจกิจกรรมการ ผลิตและการบริโภคใน ชุมชนโดยกลุ่มเรียนรู้ ต่างๆ ภายใต้ศูนย์การ เรียนรู้ชุมชน</p> <p>2) สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้นำและสมาชิกกลุ่ม เรียนรู้ที่ดำเนิน กิจกรรมการผลิตและ การบริโภคในชุมชน</p> <p>3) จัดกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างผู้นำและ สมาชิกกลุ่มเรียนรู้ที่ ดำเนินกิจกรรมการ ผลิตและการบริโภค</p> <p>4) จัดกิจกรรมศึกษาดู งานฝึกปฏิบัติการกับ กลุ่มกลุ่มเรียนรู้ที่ ดำเนินกิจกรรมการ</p>

ตารางที่ 13 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน (ต่อ)

ตัวชี้วัดชุมชน เข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรมการจัดการ ความรู้ ที่จำเป็นต้องใช้
	<p>ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหนองแวง อำเภอพรหมพิราม ประกอบด้วย กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน ดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) โรงเรียนแก้จน 2) กลุ่momทวพย 3) ปั้มน้ำมันชุมชน 4) กองทุนสวัสดิการชุมชน 5) ศูนย์สาธิตการตลาด <p>ผลการดำเนินการของกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหนองแวง พบร่ว่างสี่ กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจยังคงมี การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่กลุ่มที่เข้มแข็ง ที่สุดเนื่องจากมีสมาชิกมากที่สุด มี การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง คือ กลุ่momทวพยปั้มน้ำมันชุมชน กองทุนสวัสดิการชุมชน และศูนย์ สาธิตการตลาด กลุ่มที่ดำเนิน กิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ต่อเนื่อง คือ โรงเรียนแก้จน</p>		<p>ผลิตและการบริโภค กับกลุ่มภายนอก ชุมชน</p> <p>5) จัดโครงการอบรม เซิงปฏิบัติการในเรื่อง การผลิตใบพื้นฐาน ของทุนต่างๆ ในชุมชน โดยนักวิชาการ นัก วิชาชีพ ผู้ประกอบการ ต่างๆ</p> <p>6) จัดโครงการอบรม เซิงปฏิบัติการในเรื่อง ความคิดสร้างสรรค์ เพื่อการพัฒนา กิจกรรมการผลิต ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับ ความต้องการของ ตลาดในปัจจุบันและยุ บนพื้นฐานของกร ผลิตที่คำนึงถึงมิติ ทางด้านเศรษฐกิจ มิติ ทางด้านสังคมและ</p>

ตารางที่ 13 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน (ต่อ)

ตัวชี้วัดชุมชน เข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การ ตรวจสอบ ผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรมการจัดการ ความรู้ ที่จำเป็นต้องใช้
			วัฒนธรรม และมิติ ทางด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของชุมชน
(3) การจัดสร้าง ทรัพยากรทาง เศรษฐกิจ	<p>ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่ง ล้วนแล้วแต่ยังประสบปัญหาใน ด้านการจัดสร้างทรัพยากรทาง เศรษฐกิจใน 2 ประการ ดังนี้</p> <p>1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่ง ยังต้องอาศัยการจัดสร้างทรัพยากร ทางเศรษฐกิจจากแหล่งภายนอก ชุมชนเพื่อสนับสนุนการดำเนิน กิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในชุมชน</p> <p>2) การจัดสร้างทรัพยากรทาง เศรษฐกิจของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทั้งสองแห่งยังไม่ครอบคลุมทั่วทั้ง ชุมชน</p>	<p>1) การตรวจ สอบสาม เหลาด้าน[*] ข้อมูล</p> <p>2) ตรวจสอบ สามเหลา ด้านบริช ร่วบรวม ข้อมูล</p>	<p>1) การจัดกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่อง กิจกรรมการผลิตและ ทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ของชุมชน</p> <p>2) การจัดโครงการรณรงค์ โดยใช้กระบวนการ การสืบสาน แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้คน ในชุมชนมาสมัครเป็น สมาชิกกลุ่มเรียนรู้เพื่อการ ดำเนินกิจกรรมทาง เศรษฐกิจต่างๆ ของชุมชน</p> <p>3) จัดโครงการอบรมเชิง ปฏิบัติการในเรื่องการ เข้าถึงทรัพยากรทาง เศรษฐกิจจากแหล่ง ภายนอกชุมชน</p>

ตารางที่ 13 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน (ต่อ)

ตัวชี้วัดชุมชน เข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การ ตรวจสอบ ผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรมการจัดการ ความรู้ ที่จำเป็นต้องใช้
(4) ความสามารถ ในการพึ่งตนเอง ด้านเศรษฐกิจของ ชุมชน	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสอง แห่งล้วนแล้วแต่ยังไม่สามารถ เป็นที่พึ่งด้านเศรษฐกิจของ ชุมชนได้ทั้งหมดเนื่องจากยัง ต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจจาก ภายนอกชุมชนอยู่	1) การ ตรวจสอบ สามเส้า ด้านข้อมูล 2) การ ตรวจสอบ สามเส้า ด้านภารี รวม ข้อมูล	1) การจัดกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่อง กิจกรรมการผลิตและ ทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ของชุมชน 2) การจัดโครงการรณรงค์ โดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์ แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้คน ในชุมชนมาสมัครเป็น สมาชิกกลุ่มเรียนรู้เพื่อการ ดำเนินกิจกรรมทาง เศรษฐกิจต่างๆ ของชุมชน 3) จัดโครงการอบรมเชิง ปฏิบัติการในเรื่องการ เข้าถึงทรัพยากรทาง เศรษฐกิจจากแหล่ง ภายนอกชุมชน

จากตารางที่ 13 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง
ทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานซึ่งเป็นการวัด
ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. การผลิตและการบริโภคในชุมชน ผลการวิจัยพบว่าทั้งสองชุมชนมีกิจกรรมการผลิตและการบริโภคในชุมชนแต่ยังไม่เพียงพอ กับความต้องการของชุมชน ศักยภาพการผลิตและการบริโภคของชุมชนในปัจจุบันยังจำกัดเนื่องจากขาดองค์ความรู้และปัจจัยทุนในการผลิต และทั้งสองชุมชนยังพึ่งพา กิจกรรมการผลิตและการบริโภคจากนอกชุมชน ดังนั้นกระบวนการการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

1.1 การสำรวจกิจกรรมการผลิตและการบริโภคในชุมชนโดยกลุ่มเรียนรู้ต่างๆ ภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้เข้าใจสภาพปัจจุบันของการผลิตและการบริโภคของชุมชนอย่างแท้จริง ก่อนเป็นเบื้องต้น

1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำและสมาชิกกลุ่มเรียนรู้ที่ดำเนินกิจกรรมการผลิตและการบริโภคในชุมชนเพื่อให้ทราบความต้องการเสริมสร้างกิจกรรมการผลิตและการบริโภคของชุมชน

1.3 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำและสมาชิกกลุ่มเรียนรู้ที่ดำเนินกิจกรรมการผลิตและการบริโภคกับกลุ่มภายนอกชุมชน จัดกิจกรรมศึกษาดูงาน/ฝึกปฏิบัติการกับกลุ่มกลุ่มเรียนรู้ที่ดำเนินกิจกรรมการผลิตและการบริโภคกับกลุ่มภายนอกชุมชน การจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการในเรื่องการผลิตบนพื้นฐานของทุนต่างๆ ในชุมชนโดยนักวิชาการ นักวิชาชีพ ผู้ประกอบการต่างๆ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการผลิตและการบริโภคในชุมชน

2. กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน ผลการวิจัยพบว่าศูนย์การเรียนรู้ชุมชนท่ามงาน อำเภอวัดโบสถ์ ประกอบด้วยกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน ดังนี้

- 1) กลุ่มโรงสีข้าวและกลุ่มข้าวและผักปลดสารพิษ
- 2) กลุ่มการปลูกไม้ผลแบบผสมผสาน
- 3) กลุ่มเลี้ยงโคเนื้อ
- 4) กลุ่มปลูกหน่อไม้ทະ瓦าย

ผลการดำเนินการของกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนท่ามงาน พบว่าทั้งสี่กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจยังคงมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่กลุ่มที่เข้มแข็งที่สุด เนื่องจากมีสมาชิกมากที่สุด มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องคือ กลุ่มโรงสีข้าวและกลุ่มข้าวและผักปลดสารพิษ

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหนองแวง อำเภอพรหมพิราม ประกอบด้วยกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน ดังนี้

- 1) โรงเรียนแก้วจน

- 2) กลุ่มออมทรัพย์
- 3) ปั้มน้ำมันชุมชน
- 4) กองทุนสวัสดิการชุมชน
- 5) ศูนย์สาธิตการตลาด

ผลการดำเนินการของกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหนึ่ง พบว่าห้องสักกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจยังคงมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่กลุ่มที่เข้มแข็งที่สุดเนื่องจากมีสมาชิกมากที่สุด มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องคือ กลุ่มออมทรัพย์ปั้มน้ำมันชุมชน กองทุนสวัสดิการชุมชน และศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ต่อเนื่อง คือ โรงเรียนแก้จน ดังนั้นกระบวนการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

2.1 การสำรวจกิจกรรมการผลิตและการบริโภคในชุมชนโดยกลุ่มเรียนรู้ต่างๆ ภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้เข้าใจสภาพปัจจุบันของกิจกรรมการผลิตและการบริโภคในชุมชนอย่างแท้จริงก่อนเป็นเบื้องต้น

2.2 สัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำและสมาชิกกลุ่มเรียนรู้ที่ดำเนินกิจกรรมการผลิตและการบริโภคในชุมชนเพื่อให้ทราบความต้องการเสริมสร้างกิจกรรมการผลิตและการบริโภคของชุมชน

2.3 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำและสมาชิกกลุ่มเรียนรู้ที่ดำเนินกิจกรรมการผลิตและการบริโภคกับกลุ่มภายนอกชุมชน การจัดกิจกรรมศึกษาดูงาน/ฝึกปฏิบัติการ กับกลุ่มกิจกรรมเรียนรู้ที่ดำเนินกิจกรรมการผลิตและการบริโภคกับกลุ่มภายนอกชุมชน การจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการในเรื่องการผลิตบนพื้นฐานของทุนต่างๆ ในชุมชนโดยนักวิชาการ นักวิชาชีพ ผู้ประกอบการต่างๆ การจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการในเรื่องความคิดสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนากิจกรรมการผลิตใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดในปัจจุบันและยุ่งเหยุ่ง พื้นฐานของการผลิตที่ดำเนินถึงมิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านสังคมและวัฒนธรรม และมิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพื่อพัฒนากิจกรรมการผลิตและการบริโภคในชุมชน

3. การจัดสรุทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ผลการวิจัยพบว่าศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่งล้วนแล้วแต่ยังประสบปัญหาในด้านการจัดสรุทรัพยากรทางเศรษฐกิจใน 2 ประการ คือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่งยังต้องอาศัยการจัดสรุทรัพยากรทางเศรษฐกิจจากแหล่งภายนอกชุมชนเพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในชุมชน และการจัดสรุทรัพยากรทาง

เศรษฐกิจของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่งยังไม่ครอบคลุมทั่วทั้งชุมชน ดังนั้นกระบวนการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

3.1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องกิจกรรมการผลิตและทรัพยากรทางเศรษฐกิจของชุมชนเพื่อให้ทั้งชุมชนเกิดความตื่นตัวและตระหนักในกิจกรรมการผลิตและทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่มีในชุมชน

3.2 การจัดโครงการรณรงค์โดยใช้กระบวนการ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้คนในชุมชนมาสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนรู้เพื่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ของชุมชน เพื่อให้ทั้งชุมชนเกิดความตื่นตัวและตระหนักในกิจกรรมการผลิตและทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่มีในชุมชน

3.3 จัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการในเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจจากแหล่งภายนอกชุมชนเพื่อให้ทั้งชุมชนเกิดแนวทางในการพัฒนากิจกรรมการผลิตและทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่มีในชุมชน

4. ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่งล้วนแล้วแต่ยังไม่สามารถเป็นที่พึ่งด้านเศรษฐกิจของชุมชนได้ทั้งหมด เนื่องจากยังต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจจากภายนอกชุมชนอยู่ ดังนั้นกระบวนการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

4.1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องกิจกรรมการผลิตและทรัพยากรทางเศรษฐกิจของชุมชนเพื่อให้ทั้งชุมชนเกิดความตื่นตัวและตระหนักในกิจกรรมการผลิตและทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่มีในชุมชนและการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน

4.2 การจัดโครงการรณรงค์โดยใช้กระบวนการ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้คนในชุมชนมาสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนรู้เพื่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ของชุมชนเพื่อให้ทั้งชุมชนเกิดความตื่นตัวและตระหนักในกิจกรรมการผลิตและทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่มีในชุมชน และการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน

4.3 การจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการในเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ จากแหล่งภายนอกชุมชน เพื่อให้ทั้งชุมชนเกิดแนวทางในการพัฒนาในกิจกรรมการผลิตและทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่มีในชุมชนและการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน

ตารางที่ 14 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านสังคมและองค์กรชุมชนตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การตรวจสอบผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/กิจกรรมการจัดการความรู้ที่จำเป็นต้องใช้
<p>2) ด้านสังคมและองค์กรชุมชน มีตัวชี้วัดอยู่ 3 ตัวชี้วัด ได้แก่</p> <p>(1) การจัดการและบริหารองค์กรชุมชน</p> <p>1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่างานมีการบริหารจัดการองค์กรชุมชนที่ดี มีผู้นำที่ได้เด่น มีชื่อเสียง มีภาวะผู้นำสูง มีเครือข่ายกับภายนอกชุมชน และมีศักยภาพไม่แพ่งหา แหล่งบุปผาและภายนอกชุมชน มากำเนิดโครงการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนได้ นอกจากนี้ยังสามารถประสานงานกับทุกกลุ่มเรียนรู้ภายในได้เป็นอย่างดี</p> <p>2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหนองแขมมีการบริหารจัดการองค์กรชุมชนที่ยังไม่เป็นเอกภาพ เนื่องจากแต่ละกลุ่มเรียนรู้ภายในได้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ต่างแยกกันดำเนินกิจกรรมของ</p>	<p>1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่างานมีการบริหารจัดการองค์กรชุมชนที่ดี มีผู้นำที่ได้เด่น มีชื่อเสียง มีภาวะผู้นำสูง มีเครือข่ายกับภายนอกชุมชน และมีศักยภาพไม่แพ่งหา แหล่งบุปผาและภายนอกชุมชน มากำเนิดโครงการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนได้ นอกจากนี้ยังสามารถประสานงานกับทุกกลุ่มเรียนรู้ภายในได้เป็นอย่างดี</p> <p>2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหนองแขมมีการบริหารจัดการองค์กรชุมชนที่ยังไม่เป็นเอกภาพ เนื่องจากแต่ละกลุ่มเรียนรู้ภายในได้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ต่างแยกกันดำเนินกิจกรรมของ</p>	<p>1) การตรวจสอบ ตามลำดับ ด้านข้อมูล 2) การตรวจสอบ ตามลำดับ ด้านวิธี รวมรวม ข้อมูล</p>	<p>1) การจัดกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในเรื่องการบริหาร องค์กรชุมชนกับองค์กร ภายนอกและภายนอกชุมชน</p> <p>2) การจัดกิจกรรมคืนที่ ร่วมกันระหว่างกลุ่มเรียนรู้ ต่างๆภายนอกและภายนอก ชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬา การออกบ้านศึกษาดูงาน ร่วมกัน เป็นต้น</p>

ตารางที่ 14 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านสังคมและองค์กรชุมชนตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน (ต่อ)

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การตรวจสอบผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/กิจกรรมการจัดการความรู้ที่จำเป็นต้องใช้
	ตนเอง ผู้นำมีเครือข่ายกับภาคยนต์ชุมชนมากันนักและมีศักยภาพในแสวงหาแหล่งงบประมาณจากภาคยนต์ชุมชน ดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนร้อย		
(2) ความสัมพันธ์ภาคในองค์กรชุมชน	1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าทาง มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างองค์กรภาคในชุมชน 2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแ学问มีเครือข่าย ความสัมพันธ์กับระหว่างองค์กรภาคในชุมชนเท่าใดนัก โดยมีลักษณะต่างคนต่างดำเนินภารกิจรวมของตนเองไปไม่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน	1) การตรวจสอบ สามاءส้า ด้านข้อมูล 2) การตรวจสอบ สามاءส้า ด้านวิธี รวมรวม	1) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเรียนรู้ต่างๆ ภาคในและภาคยนต์ชุมชน 2) การจัดกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันระหว่างกลุ่มเรียนรู้ต่างๆ ภาคในและภาคยนต์ชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬา การออกไบค์กิชาดูงาน ร่วมกัน เป็นต้น
(3) เครือข่ายองค์กรชุมชน	1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าทาง มีการสร้างเครือข่ายร่วมกับองค์กรชุมชนอื่นๆ มากมาย	1) การตรวจสอบ สามاءส้า ด้านข้อมูล	1) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเรียนรู้ต่างๆ ภาคในและภาคยนต์ชุมชน

ตารางที่ 14 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านสังคมและองค์กรชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน (ต่อ)

ตัวชี้วัดชุมชน เข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การ ตรวจสอบ ผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรมการจัดการ ความรู้ ที่จำเป็นต้องใช้
	2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบล หนองแymb มีการสร้างเครือข่าย ร่วมกับองค์กรชุมชนอื่นๆ น้อย	2) การ ตรวจสอบ สามเล้า ด้านวิธี รวมรวม ข้อมูล	2) การจัดกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันระหว่างกลุ่มเรียนรู้ ต่างๆ ภายในและภายนอก ชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬา การออกไปปีกีฬาดูงาน ร่วมกัน เป็นต้น

จากตารางที่ 14 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านสังคมและองค์กรชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน ในมิติด้านสังคมและองค์กรชุมชน ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. การจัดการและการบริหารองค์กรชุมชน พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่างาม มีการบริหารจัดการองค์กรชุมชนที่ดี มีผู้นำที่โดยเด่น มีชื่อเสียง มีภาวะผู้นำสูง มีเครือข่ายกับภายนอกชุมชนและมีศักยภาพในแสวงหาแหล่งงบประมาณจากภายนอกมาดำเนินโครงการ พัฒนาต่างๆ ในชุมชนได้ นอกจากนั้นยังสามารถประสานงานกับทุกกลุ่มเรียนรู้ภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหน่องแymb มีการบริหารจัดการองค์กรชุมชนที่ยังไม่เป็นเอกภาพ เนื่องจากแต่ละกลุ่มเรียนรู้ภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต่าแยกกันดำเนินกิจกรรมของตนเอง ผู้นำมีเครือข่ายกับภายนอกชุมชนมากนักและมีศักยภาพในแสวงหาแหล่งงบประมาณจากภายนอกมาดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนน้อย ดังนั้นกระบวนการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

1.1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องการบริหารองค์กรชุมชนกับองค์กรภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้องค์กรชุมชนต่างๆ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการองค์กรชุมชนทั้งประสบการณ์ที่สำเร็จและประสบการณ์ที่ล้มเหลว ตลอดจนประวัติการต่อสู้ของชุมชนเพื่อสร้างแนวทางในการพัฒนาการจัดการและการบริหารองค์กรชุมชนร่วมกันต่อไป

1.2 การจัดกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันระหว่างกลุ่มเรียนรู้ต่างๆภายในและภายนอกชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬา การออกไปศึกษาดูงานร่วมกัน เป็นต้น เพื่อให้องค์กรชุมชนต่างๆ ได้มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานไปสู่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ ใน การจัดการและการบริหารองค์กรชุมชนร่วมกันต่อไป

2. ความสัมพันธ์ภายในองค์กรชุมชน พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างองค์กรภายในชุมชน ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการแข่งขันไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กันระหว่างองค์กรภายในชุมชนเท่าใดนัก โดยมีลักษณะต่างคนต่างดำเนินกิจกรรมของตนเองไปไม่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ดังนี้กระบวนการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

2.1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเรียนรู้ต่างๆ ภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้องค์กรชุมชนต่างๆ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการองค์กรชุมชนทั้งประสบการณ์ที่สำเร็จและประสบการณ์ที่ล้มเหลว ตลอดจนประวัติการต่อสู้ของชุมชนเพื่อสร้างแนวทางในการพัฒนาการจัดการและการบริหารองค์กรชุมชนร่วมกันต่อไป

2.2 การจัดกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันระหว่างกลุ่มเรียนรู้ต่างๆภายในและภายนอกชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬา การออกไปศึกษาดูงานร่วมกัน เป็นต้น เพื่อให้องค์กรชุมชนต่างๆ ได้มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานไปสู่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ ใน การจัดการและการบริหารองค์กรชุมชนร่วมกันต่อไป

3. เครือข่ายองค์กรชุมชน พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการมีการสร้างเครือข่ายร่วมกับองค์กรชุมชนอื่นๆ มากมาย เช่น หน่วยงานภายใต้กรมพัฒนาชุมชน หน่วยงานภายใต้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ หน่วยงานภายใต้กรมการปกครอง สถาบันการศึกษา เป็นต้น ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการแข่งขันไม่สามารถสร้างเครือข่ายร่วมกับองค์กรชุมชนอื่นๆ น้อยดังนี้กระบวนการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

3.1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเรียนรู้ต่างๆ ภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้องค์กรชุมชนต่างๆ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการองค์กรชุมชนทั้งประสบการณ์ที่สำเร็จและประสบการณ์ที่ล้มเหลว ตลอดจนประวัติการต่อสู้ของ

ชุมชนเพื่อสร้างแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนร่วมกันต่อไป

3.2 การจัดกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันระหว่างกลุ่มเรียนรู้ต่างๆ ภายในและภายนอกชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬา การออกไประดีกษาดูงานร่วมกัน เป็นต้นต้น เพื่อให้องค์กรชุมชนต่างๆ ได้มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานไปสู่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ ในการจัดการและการบริหารองค์กรชุมชนร่วมกันต่อไป

**ตารางที่ 15 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้าน
วัฒนธรรมและการเรียนรู้ตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน**

ตัวชี้วัดชุมชน เข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรมการจัดการ ความรู้ ที่จำเป็นต้องใช้
3) ด้านวัฒนธรรมและ การเรียนรู้ มีตัวชี้วัด ร่วม 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) การอนุรักษ์และ สืบทอด ศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่น	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบล หังส่องศูนย์มีกิจกรรมการ อนุรักษ์และสืบทอด ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นใน ปัจจุบันนี้อย	1) การตรวจสอบ สามเส้าด้าน ข้อมูล 2) ตรวจสอบ สามเส้าด้านวิธี กระบวนการข้อมูล	1) การจัดกิจกรรมการ อนุรักษ์และสืบทอด ศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นร่วมกันระหว่าง กลุ่มเรียนรู้ต่างๆ ภายในและภายนอก ชุมชน
(2) การเรียนรู้และการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน ชุมชน	1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลหังส่องมีการเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งที่ เป็นทางการและไม่เป็น ทางการ 2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลหองแขมมีการเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน ชุมชนในบางกลุ่มการเรียนรู้ คือ กลุ่มคอมทวารพ์ กลุ่ม ปั้มน้ำมันชุมชน	1) การตรวจสอบ สามเส้าด้าน ข้อมูล 2) ตรวจสอบ สามเส้าด้านวิธี กระบวนการข้อมูล	1) การจัดกิจกรรมการ เรียนรู้และกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน ชุมชน 2) นำกระบวนการ จัดการความรู้เข้ามา ใช้ในการดำเนิน กิจกรรมกลุ่มเรียนรู้

ตารางที่ 15 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมและการเรียนรู้ตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน (ต่อ)

ตัวชี้วัดชุมชน เข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรมการจัดการ ความรู้ ที่จำเป็นต้องใช้
(3) การจัดการตนเองทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลทั้งสองศูนย์มีการจัดการตนเองทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญานิปัชจุบันน้อย	1) การตรวจสอบ สามเสาด้าน ข้อมูล 2) ตรวจสอบ สามเสาด้านวิธี รวมรวมข้อมูล	1) การจัดกิจกรรมการจัดการทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชุมชน 2) นำกระบวนการจัดการความรู้เข้ามาใช้ในการดำเนินกิจกรรมการจัดการทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน 3) จัดกิจกรรมพัฒนาความรู้ทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญา ที่สามารถเชื่อมโยง ต่อยอดไปสู่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

จากตารางที่ 15 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมและการเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในมิติด้านวัฒนธรรมและการเรียนรู้ ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. การอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลทั้งสองศูนย์มีกิจกรรมการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในปัจจุบันน้อย ดังนี้ในกระบวนการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

1.1 การจัดกิจกรรมการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกันระหว่างกลุ่มเรียนรู้ต่างๆ ภายใต้ภัยในและภายนอกชุมชนที่มีรูปแบบที่เน้นทั้งสาธารณะทางด้านศิลปวัฒนธรรมและความบันเทิงที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าร่วมโครงการได้ เพื่อให้ทั้งชุมชนตื่นตัวและตระหนักในการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. การเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน พบว่าศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการมีการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการแข่งขันมีการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนในบางกลุ่มการเรียนรู้ คือ กลุ่มคอมทรัพย์ กลุ่มปีมน้ำน้ำน้ำน้ำน้ำ ดังนั้นกระบวนการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

2.1 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนในด้านการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีรูปแบบที่เน้นทั้งสาธารณะทางด้านศิลปวัฒนธรรมและความบันเทิงที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าร่วมโครงการได้ เพื่อให้ทั้งชุมชนตื่นตัวและตระหนักในการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.2 การนำกระบวนการจัดการความรู้เข้ามาใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มเรียนรู้ ด้านการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้ทั้งชุมชนตื่นตัวและตระหนักในการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. การจัดการตนเองทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลทั้งสองศูนย์มีการจัดการตนเองทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในปัจจุบันน้อย ดังนั้นกระบวนการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

3.1 การจัดกิจกรรมการจัดการทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน เช่น การสำรวจมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน การจัดประชุมในเรื่องการจัดกิจกรรมการจัดการทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน การจัดโครงการรณรงค์ทางด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน เป็นต้น เพื่อให้ทั้งชุมชนตื่นตัวและตระหนักในการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

3.2 การนำกระบวนการจัดการความรู้เข้ามาใช้ในการดำเนินกิจกรรมการจัดการทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน

3.3 การจัดกิจกรรมพัฒนาความรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สามารถเชื่อมโยง ต่อยอดไปสู่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาที่มีทั้งคุณค่าและมูลค่า เป็นต้น เพื่อให้ชุมชนได้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาไปสู่การสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจจากฐานทางด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาได้

**ตารางที่ 16 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้าน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมี
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน**

ตัวชี้วัดชุมชน เข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรมการจัดการ ความรู้ ที่จำเป็นต้องใช้
4) ด้านทรัพยากร ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม มีตัวชี้วัด 3 ตัวชี้วัด "ได้แก่ (1) การใช้ทรัพยากร ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลท่างามมีความ ตระหนักในการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมของชุมชนและ ดำเนินกิจกรรมการผลิต บนพื้นฐานของความใส่ใจ ในการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกข้าวและผัก ปลอดสารพิษ เป็นต้น 2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลหนองแขมมีการ ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม คือ การ	1) การตรวจสอบ สามเส้าด้าน ข้อมูล 2) ตรวจสอบ สามเส้าด้านภูมิ รุบรวมข้อมูล	1) การจัดกิจกรรมเพื่อ สนับสนุนให้เกิด ความรู้และความ ตระหนักในเรื่องการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

**ตารางที่ 16 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้าน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมี
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน (ต่อ)**

ตัวชี้วัดชุมชน เข้มแข็ง	ผลการวิจัย	การตรวจสอบ ผลการวิจัย	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรมการจัดการ ความรู้ ที่จำเป็นต้องใช้
	ปุ่ยอัดเม็ดซึ่งภาพ		
(2) การบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลทั้งสองศูนย์มีความ เกี่ยวข้องกับการบริหาร จัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน น้อย	1) การตรวจสอบ สามเล้าด้าน ข้อมูล 2) ตรวจสอบ สามเล้าด้านวิธี รวมข้อมูล	1) การจัดกิจกรรมเพื่อ สนับสนุนให้เกิด ความรู้และความ ตระหนักในเรื่องการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
(3) การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลทั้งสองศูนย์มี กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการ อนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันน้อย	1) การตรวจสอบ สามเล้าด้าน ข้อมูล 2) ตรวจสอบ สามเล้าด้านวิธี รวมข้อมูล	1) การจัดกิจกรรมเพื่อ สนับสนุนให้เกิด ความรู้และความ ตระหนักในเรื่องการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม 2) การจัดกิจกรรม พัฒนาความรู้ทางด้าน การอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวด ล้อมที่สามารถ เชื่อมโยง ต่อยอดไปสู่ การพัฒนาด้าน เศรษฐกิจ

จากตารางที่ 16 ผลการวิจัยการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมี ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน ในมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการตามมีความตระหนักในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนและดำเนินกิจกรรมการผลิตบนพื้นฐานของความใส่ใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกข้าวและผักปลอดสารพิช เป็นต้น ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินลดหน่องแหนมมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในกลุ่มเรียนรู้โรงเรียนแก้จัน คือ การผลิตปุ๋ยอัดเม็ดซีวภาพ ดังนั้นกระบวนการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

1.1 การจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนให้เกิดความรู้และความตระหนักในเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ทั้งชุมชนตื่นตัวและตระหนักในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างประหยัดและคุ้มค่า

2. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการทั้งสองศูนย์มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันน้อย ดังนั้นกระบวนการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

2.1 การจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนให้เกิดความรู้และความตระหนักในเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ทั้งชุมชนตื่นตัวและตระหนักในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างประหยัดและคุ้มค่า

3. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการทั้งสองศูนย์มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันน้อย ดังนั้นกระบวนการจัดการความรู้ที่จะนำเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ คือ

3.1 การจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนให้เกิดความรู้และความตระหนักในเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ทั้งชุมชนตื่นตัวและตระหนักในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างประหยัดและคุ้มค่า

3.2 การจัดกิจกรรมพัฒนาความรู้ทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่สามารถเชื่อมโยง ต่อยอดไปสู่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้เรื่องผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม บรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมย่อย

slaveryได้ด้วย ตลาดสีเขียว เปเพื่อให้ชุมชนได้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาไปสู่การสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจจากฐานทางด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาได้

1.4 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยรายงานผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ การวิจัย ดังนี้

1) ผลที่ได้จากการศึกษากระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาชุมชน ให้เกิดการเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าган อำเภอวัดโบสถ์ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพรหมพิราม พบว่า

(1) ปัญหาที่ประชาชนในชุมชนทั้งสองแห่งร่วมกันเรียนรู้ คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากประชาชนในทั้งสองชุมชนต่างตั้งกลุ่มเพื่อการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นกลุ่มการเรียนรู้หลักของชุมชน

(2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าган อำเภอวัดโบสถ์ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพรหมพิราม ตำบลท่าบานเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนเพื่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

(3) การดำเนินการกลุ่มเรียนรู้ภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าган อำเภอวัดโบสถ์ เป็นกลุ่มการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นกิจกรรมการเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งทางด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยพิจารณาจากอาชีพหลักของคนในชุมชนซึ่งเป็นทุนของชุมชน (Community Capital) ทั้งในด้านภูมิป่าและภูมิปัญญา พืชพันธุ์พื้นเมืองที่เพาะปลูก ความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนเป็นอันดับแรก เพื่อนำทุนต่างๆ เหล่านั้นของชุมชนไปเป็นฐานในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจต่อไป โดยกิจกรรมการเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งทางด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของศูนย์การเรียนรู้นี้ ประกอบด้วย การก่อตั้งโรงสีและลานตากข้าวชุมชน การปลูกข้าวและพืชผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงโคขุน การฝึกอบรมเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีสมาชิกหัวหน้ากลุ่ม 100 คน และมีการเสนอโครงการต่อหน่วยงานภายนอกเพื่อขอการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานของกลุ่ม ตลอดจนการหาตลาดให้แก่สินค้าเกษตรของกลุ่มซึ่งผลการดำเนินการที่ผ่านมาประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีสมาชิกเพิ่มขึ้นตามลำดับ ผู้นำกลุ่มการเรียนรู้ได้รับรางวัลต่างๆ ทางด้านการพัฒนาการเรียนรู้ ภูมิปัญญา การเกษตรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากราย และได้รับเลือกเป็นศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบ

การดำเนินการกลุ่มเรียนรู้ภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพระประหาร แบ่งกลุ่มการเรียนรู้เป็น 2 ประเภท คือ (1) กลุ่มการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นทั้งกิจกรรมการเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย โรงเรียนแก้จนที่มีกิจกรรมการผลิตเชมพู น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า ปุ๋ยชีวภาพ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้าเหล่านี้ และ (2) กลุ่มการเรียนรู้และการดำเนินการด้านแหล่งการเงินชุมชน ประกอบด้วย การดำเนินการด้านแหล่งการเงินชุมชนจะดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปของ การตั้งกลุ่มคอมทรัพย์ชุมชน ปั้มน้ำมันและร้านค้าชุมชน

ผลการดำเนินการของทั้งสองกลุ่มการเรียนรู้นี้ พบว่า กลุ่มการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นทั้งกิจกรรมการเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจยังไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ประสบความสำเร็จมากนัก สมาชิกมีจำนวนลดลง เพราะไม่มีกิจกรรมการผลิตและผลผลิตใหม่ออกรสูตรตลาด การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมการผลิตเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชนทำให้ขาดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ตลอดจนยังไม่สามารถพัฒนาการผลิตสินค้าต่างๆ ให้เป็นสินค้านวัตกรรมที่สามารถนำออกจำหน่ายในห้องตลาดได้จึงเป็นเพียงกิจกรรมการผลิตเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเท่านั้น ในส่วนของผลการดำเนินการของกลุ่มการเรียนรู้และการดำเนินการด้านแหล่งการเงินชุมชนในรูปของกลุ่มคอมทรัพย์ชุมชนและร้านค้าชุมชน พบว่า ผลการดำเนินงานประสบความสำเร็จเนื่องจากมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องยาวนานนับตีบปี มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น มียอดเงินสะสมของกลุ่มเพิ่มมากขึ้นทุกปี มีความสามารถในการทวงถามหนี้สินค้างชำระจากสมาชิก และสามารถปั้นผลตอบแทนให้แก่สมาชิกได้ร้อยละ 7 ต่อปีซึ่งเป็นอัตราที่สูงกว่าดอกเบี้ยธนาคาร

(4) ด้านการความสัมพันธ์ของกลุ่มการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่ง พบว่า สมาชิกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าจาม อำเภอวัดโบสถ์ มีการจัดการประชุมอย่างสม่ำเสมอทุกเดือน นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมการพบปะกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกันอย่างต่อเนื่องตลอดมา ในส่วนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพระประหาร พบว่า สมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นทั้งกิจกรรมการเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจ มีการจัดประชุมและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ ส่วนสมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้และการดำเนินการด้านแหล่งการเงินชุมชนในรูปของกลุ่มคอมทรัพย์ชุมชนและร้านค้าชุมชนมีการจัดการประชุมอย่างสม่ำเสมอ นอกจากรับนั้นยังมีการพบปะกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ

อย่างสมำสົມໂດຍກາຮະແບບເວັນເຂົ້າມາພູດຄຸຍກັນໃນຮ້ານຄ້າຊຸມໜີ້ປຶ້ງເປັນທີ່ຕັ້ງຂອງກລຸ່ມຄອມທຣພຍໍ
ຊຸມໜີ້ອື່ກຳດ້ວຍ

(5) ສູນຍົກເຮົາຊຸມໜີ້ທີ່ສອງແຫ່ງມຸ່ພັດນາຊຸມໜີ້ເຂັ້ມແຂງໃນດ້ານເສດຖະກິຈເປັນ
ສຳຄັນ ທຳໄໝຢັ້ງໄໝສາມາດພັດນາຄວາມເຂັ້ມແຂງຂອງຊຸມໜີ້ໄດ້ຄຣອບຄລຸ່ມທຸກມີຕິຕາມແນວຄິດກາຮ
ພັດນາອ່າຍຍັ້ງຍືນ

(6) ສູນຍົກເຮົາຊຸມໜີ້ທີ່ຕຳບລົດທ່າງນາມ ຄໍາເກອວັດໂບສດ ແລະ ສູນຍົກເຮົາຊຸມໜີ້
ຕຳບລົດຫນອງແຂມ ຄໍາເກອພຣ໌ນພຣານ ມີກາຮົດໃນນິກິຈກຣມກາຮເຮົາຊຸມໜີ້ໂດຍໃຫ້ ກະບວນກາຮຈັດກາຮ
ຄວາມຮູ້ທີ່ສອງແຫ່ງ ໂດຍກະບວນກາຮຈັດກາຮຄວາມຮູ້ຂອງສູນຍົກເຮົາຊຸມໜີ້ທີ່ສອງແຫ່ງນີ້ມີທີ່ລັກຜະນະທີ່
ຄລ້າຍຄລິງກັນແລະແຕກຕ່າງກັນ ດັ່ງນີ້

ລັກຜະນະທີ່ຄລ້າຍຄລິງກັນ ປະກອບດ້ວຍ

(1) ປໍ່ມູນຫາທີ່ເປັນຈຸດເວີມຕົ້ນຂອງກະບວນກາຮຈັດກາຮຄວາມຮູ້ເປັນປໍ່ມູນຫາທີ່ມາຈາກ
ກາຮວິເຄຣະໜີ້ຂອງຊຸມໜີ້ ກລ່າວຄື່ອ ເປັນປໍ່ມູນຫາທີ່ອອກມາຈາກກາຍໃນຊຸມໜີ້ນັ້ນເອງ

(2) ປໍ່ມູນຫາທີ່ເປັນຈຸດເວີມຕົ້ນຂອງກະບວນກາຮຈັດກາຮຄວາມຮູ້ເປັນປໍ່ມູນຫາທ້ານ
ເສດຖະກິຈ ສູນຍົກເຮົາຊຸມໜີ້ທີ່ສອງແຫ່ງດໍາຮັບທບາທເປັນສູ່ານໃນກາຮສ້າງຄວາມເຂັ້ມແຂງໃຫ້ແກ່
ຊຸມໜີ້ທາງດ້ານເສດຖະກິຈຕາມປັ້ງປຸງເສດຖະກິຈພອເພີ່ງ

(3) ກລ່າໄກທີ່ສຳຄັນທີ່ສຸດໃນກາຮຂັ້ນເຄີຍຕົ້ນກະບວນກາຮຈັດກາຮຄວາມຮູ້ທີ່ສຳຄັນຂອງ
ສູນຍົກເຮົາຊຸມໜີ້ທີ່ສອງແຫ່ງຄື່ອ ຜູ້ນໍາກລຸ່ມກາຮເຮົາຊຸມໜີ້ທີ່ຮັບຜິດຫອບດູແລະ ສູນຍົກເຮົາຊຸມໜີ້

(4) ກລຸ່ມກາຮເຮົາຊຸມໜີ້ກາຍໃນສູນຍົກເຮົາຊຸມໜີ້ທີ່ສອງແຫ່ງໃຊ້ກິຈກຣມກາຮຄ່າຍໂອນ
ຄວາມຮູ້ (Knowledge Transfer) ທີ່ຈາກແໜ່ງຄວາມຮູ້ກາຍໃນແລະກາຍນອກຊຸມໜີ້ເພື່ອໃຫ້ເກີດຄວາມຮູ້
ໃໝ່ໃນກາຮພັດນາທາງດ້ານເສດຖະກິຈຂອງຊຸມໜີ້ ເຊັ່ນ ຄວາມຮູ້ໃນເຮືອງປັ້ງປຸງເສດຖະກິຈພອເພີ່ງ
ຄວາມຮູ້ໃນເຮືອງເກະຕຽບຍື່ນ ຄວາມຮູ້ໃນກາຮພິລິຕິສິນຄ້າຂອງຊຸມໜີ້ ຄວາມຮູ້ເຮືອງກາຮເຂົ້າມາໂຄຮກກາຮ
ຄວາມຮູ້ໃນເຮືອງກາຮຕາດ ເປັນຕ້າງ

(5) ກລຸ່ມກາຮເຮົາຊຸມໜີ້ກາຍໃນສູນຍົກເຮົາຊຸມໜີ້ທີ່ສອງແຫ່ງມີກາຮໃຫ້ຄວາມຮູ້
(Knowledge Use) ເພື່ອພັດນາຄົກຍກາພໃນກາຮເສັນໂຄຮກກາຮເພື່ອຂອງນິປະມານສັນສົ່ງຈາກ
ດາຍນອກ ກາຮພິລິຕິສິນຄ້າຂອງຊຸມໜີ້ ກາຮ ພັດນາຕາດ ກາຮພັດນາຊຸມໜີ້ ເປັນຕ້ານ

(6) ກລຸ່ມກາຮເຮົາຊຸມໜີ້ກາຍໃນສູນຍົກເຮົາຊຸມໜີ້ທີ່ສອງແຫ່ງໃຊ້ກາຮສື່ອສາຮແບບມືສ່ວນ
ຮ່ວມ (Participatory Communication) ເພື່ອສື່ອສາຮຄວາມຮູ້ຕ່າງໆ ໃນກະບວນກາຮຈັດກາຮຄວາມຮູ້

ลักษณะที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย

(1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าган อำเภอวัดโบสถ์มุ่งเน้นกระบวนการถ่ายโอนความรู้จากภายนอกเข้ามาเสริมศักยภาพในการผลิตของชุมชน โดยพิจารณาจากทุนต่างๆ ที่เป็นฐานในการผลิตของชุมชนเป็นสำคัญ ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิรามมุ่งเน้นกระบวนการถ่ายโอนความรู้จากภายนอกเพื่อเข้ามาสร้างนวัตกรรมการผลิตของชุมชน โดยความรู้ที่ได้รับการถ่ายโอนมาจากภายนอกนั้นเป็นความรู้เพื่อพัฒนาการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ของชุมชนมากกว่าการนำความรู้มาต่อยอดฐานการผลิตเดิม

(2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าган อำเภอวัดโบสถ์มีการแยกการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นกลุ่มอย่างๆ แต่ยังคงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่องจากกิจกรรมการประชุม ระดมความคิดเห็นต่างๆ ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิรามมีการแยกการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นกลุ่มอย่างๆ ออกจากกันอย่างสิ้นเชิง โดยแต่ละกลุ่มมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มอย่างเป็นเอกเทศไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

2. ผลการพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model Development Phase) ในระยะนี้ใช้เวลาในการดำเนินการ 4 เดือน

การพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ มีขั้นตอนประกอบด้วย การสร้างทีมงานพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ในชุมชนท้องถิ่น การปฏิบัติการทดสอบประสบการณ์การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม การพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมข้างต้น

2.1 การสร้างทีมงานพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ในชุมชนท้องถิ่น

การพัฒนาการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานให้เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างทีมงานที่เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ในชุมชนท้องถิ่นก็จะเป็นทีมงานที่สามารถนำกระบวนการจัดการความรู้ไปใช้ได้ต่อไป โดยในขั้นตอนนี้มีกระบวนการดังต่อไปนี้

ตารางที่ 17 การอบรมทีมงานพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ในชุมชนท้องถิ่น

เนื้อหาในการสร้างทีมงาน พัฒนาตัวแบบ การจัดการความรู้	วิธีการ/กระบวนการ/ กิจกรรมในการสร้างทีมงาน	ผลจากการสร้างทีมงาน
ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการ จัดการความรู้ในส่วนที่เป็น แนวคิดและทฤษฎี	1) การฝึกอบรม 2) การศึกษาจากกรณีศึกษา 3) กิจกรรมเสริมความรู้ เกี่ยวกับกระบวนการจัดการ ความรู้	ทีมงานมีความรู้และความ เข้าใจในกระบวนการจัดการ ความรู้
ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการ จัดการความรู้ในส่วนที่เป็นการ ประยุกต์ใช้ในภาคปฏิบัติ	1) การฝึกอบรม 2) การศึกษาจากกรณีศึกษา 3) กิจกรรมเสริมความรู้ เกี่ยวกับกระบวนการจัดการ ความรู้ภาคปฏิบัติ 4) การศึกษาดูงานในองค์กรที่ มีการประยุกต์ใช้การจัดการ ความรู้ในการดำเนินงานและ เป็นองค์กรที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) 5) การประชุมกลุ่ม	1) ทีมงานมีความรู้และความ เข้าใจในกระบวนการจัดการความรู้มาก ขึ้น และตระหนักใน ความสำคัญของการจัดการ ความรู้ที่มีต่อการสร้าง กระบวนการเรียนรู้ขององค์กร 2) ทีมงานสามารถใช้ใน กระบวนการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ใน การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ สร้างชุมชนเข้มแข็งได้
จัดตั้งทีมงานที่จะร่วมกัน พัฒนาตัวแบบการจัดการ ความรู้เพื่อกำรสร้างชุมชน เข้มแข็งของชุมชนที่เป็นพื้นที่ วิจัยทั้งสองแห่ง	1) การประชุมกลุ่ม 2) การแบ่งหน้าที่และความ รับผิดชอบในการพัฒนาตัว แบบการจัดการความรู้เพื่อกำร สร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนที่ เป็นพื้นที่วิจัยทั้งสองแห่ง	เกิดทีมงานพัฒนาตัวแบบการ จัดการความรู้เพื่อกำรสร้าง ชุมชนเข้มแข็งของชุมชนที่เป็น พื้นที่วิจัยทั้งสองแห่ง

2.2 การปฏิบัติการและผลดีประสบทกิจกรรมการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม
ตารางที่ 18 การปฏิบัติการและผลดีประสบทกิจกรรมการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม

กิจกรรม	วิธีการ	ผลลัพธ์จากการผลดีประสบทกิจกรรม
ปฏิบัติการที่ 1: เรียนรู้ สถานการณ์ของชุมชน	<p>เรียนรู้ข้อมูลชุมชนจากผู้นำ ตามประเด็นดังนี้</p> <p>1) ข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชน การดำเนินชีวิต บุคคลสำคัญ กิจกรรมที่สำคัญ ประเด็นปัญหา ที่เกิดขึ้น</p> <p>2) สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น มี ใครบ้างได้รับผลกระทบ และ ผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร</p> <p>3) ชุมชนมีการดำเนินการเพื่อ จัดการกับปัญหานั้นอย่างไร มี ใคร/องค์กรใดบ้างเข้ามาร่วม ทำงาน ร่วมแก้ไขปัญหาในพื้นที่</p> <p>4) เรื่องเด่นของชุมชนที่เป็นกรณี ตัวอย่างมีอะไรบ้าง</p>	<p>1) ข้อมูลจากการดำเนินชีวิต ศักยภาพชุมชน กิจกรรม งานเด่น</p> <p>2) ประเด็นปัญหาของคนใน ชุมชน สาเหตุของปัญหา</p> <p>3) วิธีการ/กระบวนการในการ แก้ปัญหา</p> <p>4) แกนนำ/บุคคลสำคัญ/ องค์กรที่เกี่ยวข้องและ บทบาทหน้าที่</p> <p>5) เรื่องเด่นของชุมชน (ได้รับ รางวัลดำเนินการต่อเนื่อง เข้าร่วมกับองค์กรอื่นๆ)</p>
ปฏิบัติการที่ 2: เรียนรู้ โครงสร้างและศักยภาพของ ชุมชนโดยใช้แนวทางการเก็บ ข้อมูล 4 ชุดหลัก ได้แก่ ข้อมูล ชุดหลัก ข้อมูลชุดวิเคราะห์ ข้อมูลชุดจัดการ และข้อมูลชุด ผลลัพธ์	<p>1) ประชุมทีมงานเพื่อวางแผน และกำหนดเป้าหมายการศึกษา ชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูล 4 ชุดหลัก</p> <p>2) มอบหมายสมาชิกร่วมทีมว่า ข้อมูลแต่ละส่วนที่ต้องการจะหา ได้จากใคร ที่ไหน อย่างไร โดยใช้</p>	<p>1) ผู้ให้ข้อมูล วิธีการได้มา ซึ่งข้อมูลที่ต้องการ</p> <p>2) แผนการเรียนรู้ข้อมูลแต่ ละหมู่บ้านที่แสดงข้อมูล โครงสร้างชุมชน ที่ไหน อย่างไร ข้อมูลอะไร</p> <p>3) ข้อมูล 4 ชุดหลัก</p>

ตารางที่ 18 การปฏิบัติการและผลดีของการเฝ้าระวังแบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการ	ผลลัพธ์จากการเฝ้าระวังแบบมีส่วนร่วม
ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลและวางแผนการเก็บข้อมูลในประเด็นที่ยังไม่สมบูรณ์	<p>วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ ประชุมกลุ่ม</p> <p>3) ตรวจสอบข้อมูลกับผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ ประชุมกลุ่ม</p> <p>4) รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล</p> <p>1) สมาชิกแต่ละคนนำเสนอข้อมูล แลกเปลี่ยนข้อมูล ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล</p> <p>วางแผนการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม มอบหมายงานให้กับสมาชิกกลุ่ม</p>	
กลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ	<p>1) มอบหมายสมาชิกกลุ่มว่า ข้อมูลส่วนที่ต้องการจะหาได้จากใคร ที่ไหน อย่างไร โดยใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ ประชุมกลุ่ม</p> <p>2) ตรวจสอบข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล โดยใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ ประชุมกลุ่ม</p>	
ปฏิบัติการที่ 3: วิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาชุมชน ประเด็นการพัฒนา และศักยภาพชุมชน	<p>1) ประชุมทีมงานเพื่อนำเสนอสถานการณ์ปัญหาของชุมชน ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล พร้อมทั้งข้อเสนอผลลัพธ์ที่ต้องการได้จากการแก้ปัญหา</p>	<p>1) สถานการณ์ปัญหาของชุมชน</p> <p>2) ศักยภาพทุนทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแก้ปัญหาของชุมชน</p>

ตารางที่ 18 การปฏิบัติการและผลประสบการณ์การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการ	ผลลัพธ์จากการถอดประสบการณ์
<p>1) สถานการณ์ปัญหาของชุมชน</p> <p>2) ศักยภาพทุนทางสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาของชุมชน</p> <p>3) แนวทางการจัดการในการแก้ปัญหา/ทางทางออกของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ</p> <p>4) ผลลัพธ์ที่อยากได้จากการแก้ปัญหา เวทีนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการเรียนรู้</p> <p>1) ผู้แทนแต่ละกลุ่มน้ำเสนอผลการสั่งเคราะห์ข้อมูล</p> <p>2) ผู้นำชุมชน กลุ่มแกนนำ เครือข่ายแกนนำและคนในชุมชนให้ข้อคิดเห็น และหาข้อสรุปแนวทางการจัดการกับปัญหา และทางทางออกอย่างมีประสิทธิภาพตามผลลัพธ์ที่อยากได้</p>	<p>2) มอบหมายประจำเดือนในการสั่งเคราะห์ข้อมูล 4 ชุดหลัก</p>	<p>3) แนวทางการจัดการในการแก้ปัญหา/ทางทางออกของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ</p> <p>4) ผลลัพธ์ที่อยากได้จากการแก้ปัญหา</p> <p>1) เชิญผู้นำชุมชน กลุ่มแกนนำ เครือข่ายแกนนำและคนในชุมชนเข้าร่วมประชุม</p> <p>2) ผู้แทนกลุ่มน้ำเสนอผลการสั่งเคราะห์ข้อมูล</p> <p>3) ผู้นำชุมชน กลุ่มแกนนำ เครือข่ายแกนนำและคนในชุมชนเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น และหาข้อสรุปแนวทางการจัดการใน การแก้ปัญหาและทางทางออก อย่างมีประสิทธิภาพตามผลลัพธ์ ที่อยากได้</p>

ตารางที่ 18 การปฏิบัติการและผลดีประสบการณ์การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการ	ผลลัพธ์จากการถอดประสบการณ์
ปฏิบัติการที่ 4: วางแผนการศึกษาและถอดบทเรียนชุมชน 1) สรุปประเด็นสำคัญที่ต้องการพัฒนา พร้อมทั้งวางแผนแผนการเรียนรู้ชุมชน 2) นำเสนอแผนการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ชุมชน	1) ทีมงานร่วมประชุมวางแผนการทำงานแต่ละชุมชน 2) แต่ละชุมชนจัดทำตารางผังกำกับกิจกรรมในการดำเนินงานศึกษาและถอดบทเรียนชุมชน 3) แต่ละชุมชนนำเสนอแผนปฏิบัติการ	1) ผังกำกับกิจกรรมในการดำเนินงานศึกษาและถอดบทเรียนชุมชนแต่ละชุมชน

2.3 การพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

1) กระบวนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลก

กระบวนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่างาม อำเภอวัดโบสถ์ มีกระบวนการจัดการความรู้ที่มีกระบวนการจัดการความรู้ของนักวิชาการด้านการจัดการความรู้ 2 กลุ่ม ประกอบด้วย Probst, Raub และ Romhardt (2002) และ Heisig (2001) ดังนี้

(1) การกำหนดความรู้ (Knowledge Identification) โดยการประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของชุมชนและหาวิธีการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นโดยการใช้ความรู้

(2) การจัดหาความรู้ (Knowledge Acquisition) โดยการใช้กิจกรรมการแลกเปลี่ยนความรู้จากทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การฝึกอบรมศึกษาดูงานชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) เป็นต้น

(3) การพัฒนาต่อยอดความรู้ใหม่ (Knowledge Development) โดยการนำความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนมาคัดเลือกเพื่อแยกชุดความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับชุมชนตำบลท่างามอย่างมา แล้วนำชุดความรู้เหล่านี้ มาพัฒนาต่อยอดเป็นความรู้ใหม่บนฐานของบริบทและทุนต่างๆ ของชุมชนท่างามต่อไป

(4) การถ่ายโอนความรู้ (Knowledge Transfer) โดยการถ่ายโอนชุดความรู้ที่พัฒนาขึ้นมาให้ในกระบวนการผลิตสินค้าการเกษตรของชุมชนเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของลูกค้าในตลาดปัจจุบัน หรือ อาจเรียกว่า การแปลงชุดความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้ เช่น การนำความรู้เกี่ยวกับการทำนาข้าวปลอดสารพิษ การปลูกพืชปลอดสารพิษไปทดลองใช้ในแปลงสาธิตเพื่อการผลิตข้าวปลอดสารพิษ พืชผักปลอดสารพิษ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของตลาดซึ่งต้องการบริโภคข้าวและพืชผักปลอดสารพิษ (Green Products) ในปัจจุบันและเป็นการนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนั้นยังมีการถ่ายโอนชุดความรู้เหล่านี้ไปยังชุมชนและหน่วยงานอื่นในเครือข่ายอีกด้วย

(5) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storing) โดยการนำชุดความรู้ที่ผ่านการแปลงไปสู่การปฏิบัติและบันทึกผลการทดลองใช้ความรู้นั้นในเชิงทักษะและประสบการณ์ต่างๆ มาจัดเก็บเป็นชุดความรู้เพื่อการใช้ในกระบวนการผลิตสินค้าการเกษตรของชุมชนต่อไป

(6) การนำความรู้มาใช้ (Knowledge Utilization) โดยการนำชุดความรู้ที่จัดเก็บไว้มาใช้ในกระบวนการผลิตสินค้าการเกษตรของชุมชน

กระบวนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิราม มีกระบวนการสอดคล้องกับกระบวนการจัดการความรู้ของนักวิชาการด้านการจัดการความรู้ 2 กลุ่ม ประกอบด้วย Tannembaum และ Alliger (2000) และ P.N. Rastogi (2000) ดังนี้

(1) การกำหนดความรู้ (Knowledge Identification) โดยการประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของชุมชนที่ต้องการและหาวิธีการแก้ไขโดยการใช้ความรู้

(2) การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) โดยเน้นการแลกเปลี่ยนความรู้จากภายนอกชุมชนผ่านกิจกรรมการฝึกอบรม การฝึกปฏิบัติ การศึกษาดูงาน เป็นหลักมากกว่าการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในชุมชน

(3) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Accessibility) โดยการสร้างระบบในการเข้าถึงความรู้ที่ชุมชนได้รับจากการแลกเปลี่ยนความรู้จากทั่วไปในและภายนอกชุมชนโดยการจัดบันทึกในรูปเอกสารที่สามารถค้นหาความรู้ที่ต้องการ โดยเฉพาะกลุ่มคอมทรัพย์ชุมชนตำบลหนองแymbะจะมีการจัดตั้งห้องเรียนคอมทรัพย์สินของประชาชนในชุมชน

(4) การซึมซับความรู้ (Knowledge Assimilation) โดยการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติจากชุดความรู้ที่ต้องการเพื่อนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ เช่น กิจกรรมการผลิต กิจกรรมการบริหารจัดการกองทุน เป็นต้น

(5) การประยุกต์ใช้ความรู้ (Knowledge Application) โดยการนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติมาประยุกต์ใช้ในการจัดการและการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ของชุมชน

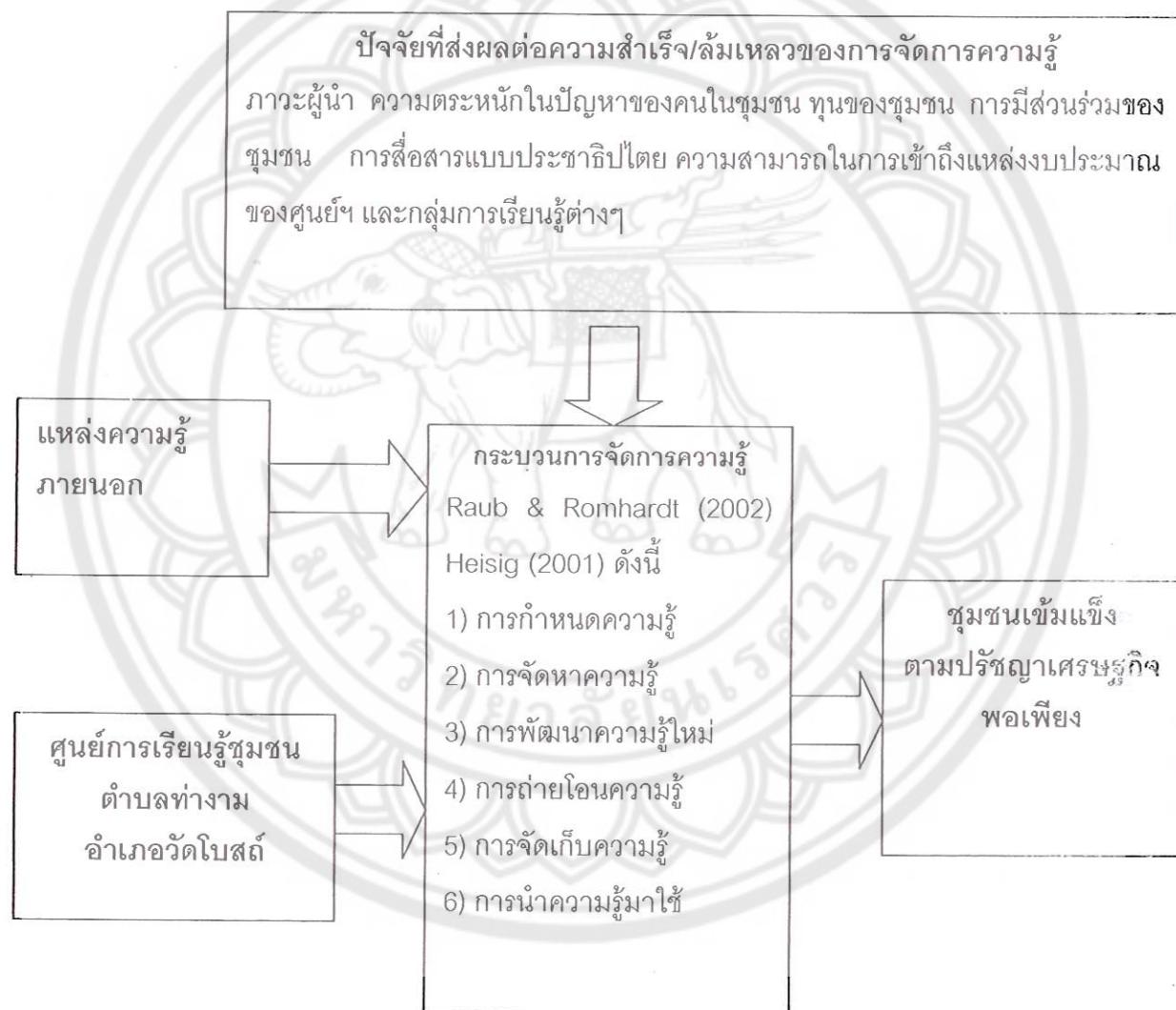
ในด้านของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ/ล้มเหลวของการจัดการความรู้ของทั้งสองชุมชน พ布ว่า มีปัจจัยที่คล้ายคลึงกัน ประกอบด้วย ภาวะผู้นำ ความตระหนักรู้ในปัญหาของคนในชุมชน ทุนของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน การสื่อสารแบบประชาธิปไตย ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งงบประมาณของศูนย์ฯ และกลุ่มการเรียนรู้ต่างๆ

กิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ในกระบวนการจัดการความรู้ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นกิจกรรมที่เกิดจากการริเริ่ม การประสานงาน และการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้ง 2 แห่ง จึงอาจกล่าวได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้ง 2 แห่งเป็นฐานในการเรียนรู้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง

2) ตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลก

(1) ตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model)

เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าม่วง อำเภอวัดโบสถ์ มีดังนี้

แผนภาพที่ 4 ตัวแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลท่าม่วง อำเภอวัดโบสถ์

(2) ตัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model)

เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิราม มีดังนี้

แผนภาพที่ 5 ตัวแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตาม
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน
ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแวง อำเภอพรหมพิราม

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลก สรุปได้ว่า กระบวนการการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ อำเภอวัดโบสถ์ มีกระบวนการที่สอดคล้องกับกระบวนการจัดการความรู้ของ Probst, Raub และ Romhardt (2002) และ Heisig (2001) คือ การกำหนดความรู้ การจัดหาความรู้ การพัฒนาต่อยอดความรู้ใหม่ การถ่ายโอนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้มาใช้

ส่วนกระบวนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ดำเนินการของแมม อำเภอพรหมพิราม สอดคล้องกับกระบวนการจัดการความรู้ของ Tannenbaum และ Alliger (2000) และ P.N. Rastogi (2000) ดังนี้ การกำหนดความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การเข้าถึงความรู้ การซึ่งชักความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ กระบวนการจัดการความรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่งสามารถนำมาพัฒนาเป็นตัวแบบการจัดการความรู้ดังแผนภาพที่ 4 และแผนภาพที่ 5 โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน คือ ผู้นำศูนย์การเรียนรู้ การตระหนักในปัญหาของชุมชนของคนในชุมชน ทุนของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสื่อสารที่เป็นประชาธิปไตย ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งงบประมาณภายนอก

นอกจากนั้นกระบวนการจัดการความรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่งมีความแตกต่าง กันอย่างชัดเจนในขั้นตอนการพัฒนาต่อยอดความรู้ใหม่โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ อำเภอวัดโบสถ์มีการนำความรู้จากภายนอกมาพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ของชุมชนและนำความรู้นั้นไปพัฒนากิจกรรมการผลิตสินค้าชุมชนที่กำลังดำเนินการที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดมากขึ้น จึงเกิดความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มการเรียนรู้ต่างๆ ที่อยู่ภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่งนี้

ส่วนศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพระมหาพิราม ไม่มีขั้นตอนการพัฒนาต่อ ยอดองค์ความรู้ใหม่จึงเป็นเพียงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในและภายนอกชุมชนเท่านั้น จากนั้นจึงนำความรู้เหล่านั้น มาใช้ในกิจกรรมการผลิตสินค้าของชุมชนซึ่งเป็นการรับความรู้มาแล้ว นำไปใช้โดยไม่มีการปรับประยุกต์ ต่อยอดความรู้จากภายนอกมาใช้บนพื้นฐานของบริบทของ ชุมชนเอง จึงเป็นกระบวนการจัดการความรู้ที่อาศัยความรู้จากภายนอกมากกว่าความรู้ภายใน ท้องถิ่น จึงไม่เกิดนวัตกรรมการผลิต และไม่สามารถผลิตสินค้าออกสู่ตลาดได้ เพราะสินค้าชุมชน ที่ผลิตได้ไม่มีศักยภาพในการแข่งขันในตลาดปัจจุบัน จึงเป็นได้เพียงแค่สินค้าเพื่อการบริโภคที่ลด รายจ่ายครัวเรือนในชุมชนเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ตัวแบบการจัดการความรู้ในการจัดการความรู้ขั้นทั้งสองศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนยังมีความคล้ายคลึงกันในส่วนของเป้าหมายในการจัดการความรู้ แนวคิดในการพัฒนา เศรษฐกิจของชุมชน แหล่งความรู้จากภัยในและภายนอกชุมชน ฐานของทรัพยากรต่างๆ ในชุมชน และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกระบวนการจัดการความรู้ เนื่องจากศูนย์ การเรียนรู้ทั้งสองศูนย์นี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ใกล้เคียงกัน มีบริบททางด้านภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์ ลักษณะ ภัณฑ์รวมที่ใกล้เดียวกัน แต่มีความแตกต่างกันเฉพาะในส่วนของการจัดการความรู้ดังที่ กล่าวมาข้างต้นเท่านั้น

2. อภิปรายผล

จากการศึกษาการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจ พولีย์โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่าจาม อำเภอวัด โบสถ์ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อำเภอพระมหาพิรามพบว่า ทั้งสองศูนย์การเรียนรู้มี การนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้เป็นกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งทางเศรษฐกิจตาม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีความตระหนักว่าความรู้เป็นทรัพยากรการผลิตที่สำคัญในโลกยุค ปัจจุบันในด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการจัดการความรู้เพื่อสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน คือ ผู้นำ การ ตระหนักในปัญหาของชุมชนของคนในชุมชน ทุนของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การ สื่อสารที่เป็นประชาธิบัติ ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งงบประมาณภายนอก ซึ่งทุกปัจจัยเป็น ตัวแปรที่ส่งผลต่อความความสำเร็จของกระบวนการจัดการความรู้ในชุมชนทั้งสิ้น แต่ผู้นำเป็น ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มากที่สุด ดังนั้นกระบวนการที่ควรจะพัฒนาควบคู่ไปกับกระบวนการจัดการความรู้ ก็คือ กระบวนการพัฒนาผู้นำในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปแบบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

การศึกษาดูงาน การใช้กิจกรรมค่ายต่างๆ ในกลุ่มการเรียนรู้ต่างๆ ของชุมชน เช่น กลุ่มเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม กลุ่มเรียนรู้เยาวชน กลุ่มผู้อาชญาในชุมชน เป็นต้น เพื่อพัฒนาให้ทุกคนทุกกลุ่มในชุมชนมีภาวะผู้นำและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริง

การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานจะเกิดขึ้นและดำเนินอยู่ได้อย่างยั่งยืนอยู่กับฐานทรัพยากรและทุนต่างๆ เช่น ความตระหนักในปัญหาของคนในชุมชน ความรู้และภูมิปัญญา ความเชื่อ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศของชุมชน และการมีส่วนรวมของชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยภายในเป็นสำคัญ อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยภายในเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสองศูนย์ที่พบว่า หากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้ผู้นำที่เชื่อมั่นในการนำความรู้มาใช้ในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ และนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการสร้างความรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ สามารถในกลุ่มมีความตระหนักในความรู้และเชื่อมั่นในการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานของความรู้ เช่นเดียวกับผู้นำชุมชนนั้น ก็จะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้และเป็นชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน สดุดคล่องกับงานวิจัยของศูภศิษฐ์ หลักองและคณะ (2543) ที่ศึกษาเรื่อง การเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของ อบต. หนองปลาสระบ้าย อำเภอ บ้านโย่ จังหวัดลำพูน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนร่วมกับ อบต. และเพื่อพัฒนาแนวทางหรือกลไกที่เหมาะสมในการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนเริ่มสร้างประสิทธิภาพ การบริหารงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของ อบต. หนองปลาสระบ้ายงานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) แล้วพบว่า 1) การสร้างโอกาสให้ชุมชนและ อบต. ได้มีส่วนร่วมกันในการศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน การวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ ตำบล และในการศึกษาเรียนรู้เพื่อการพัฒนาต่างๆ ด้วยอาศัยเทคโนโลยีและกระบวนการกรุ่น 2) จากการที่ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ และเข้ามาส่วนร่วมในการทำงานกับ อบต. ดังกล่าว สามารถส่งเสริมให้ประสิทธิภาพการบริหารงานของ อบต. ดีขึ้นได้จริงโดยเป็นการช่วยให้ อบต. มีแผนพัฒนาตำบล ประจำปี 2543 ที่ชัดเจนขึ้นและครอบคลุมปัญหาความต้องการของชุมชนในทุกด้าน 3) จากการดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ตามโครงการวิจัยนี้ มีแนวโน้มที่สามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

งานวิจัยของจำงาน จันทร์จอม (2544) เรื่อง รูปแบบการแก้ปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางที่ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนซึ่งผลการวิจัยพบว่า ชุมชนเห็นความจำเป็นที่จะต้องสรุปกระบวนการทำงานรูปแบบของการประกอบอาชีพการรวมกลุ่ม การทำกิจกรรมกลุ่มอาชีพ เช่น แกะสลัก การย้อมผ้า เกษตรอินทรีย์ การเลี้ยงสัตว์เพื่อต่อยอดกับองค์กรภายนอก ซึ่งเวทีเหล่านี้จำเป็นจะต้องทำอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยอีกกลุ่มนหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มของงานวิจัยที่มุ่งใช้การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเกิดขึ้นและดำเนินอยู่ได้อย่างยั่งยืน ขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรและทุนต่างๆ เช่น ความตระหนักในปัญหาของคนในชุมชน ความรู้และภูมิปัญญา ความเชื่อ ภูมิปشهศ ภูมิอาภาคของชุมชน เป็นต้น และการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยภายในเป็นสำคัญ อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยภายในเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการสร้างความรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ สามารถนำไปสู่ความตระหนักในความรู้และเชื่อมั่นในการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานของความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ ซึ่งเป็นชุมชนนั้นก็จะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้และเป็นชุมชนที่เข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ซึ่งปรากฏอยู่ในโครงการวิจัยชุดแรกบันดาลใจคนเล็กๆ สู่ความพอเพียงอันยั่งยืน ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (2552) งานวิจัยเรื่องตุ้มโขม เสียงอุ้: กระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็ง ของเพทพิชาดา บัวเลิง (2552) งานวิจัยเพื่อถอดบทเรียนในการจัดการความรู้ภาคประชาชนสังคม ของศุภวัลลย์ พลายน้อย (2549) งานวิจัยเรื่อง หนึ่นให้มีกิน: การจัดการความรู้แก้ไขความยากจนของชาวราษฎร ใจซื่น (2549)

3. ข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยนี้มีข้อจำกัดบางประการในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากผู้วิจัยเป็นผู้ที่ปฏิบัติราชการเต็มเวลาในภาควิชานิเทศศาสตร์ คณบดีวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งส่งผลให้ในช่วงเปิดภาคการศึกษามีภาระการสอนในมหาวิทยาลัย จึงไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ต่อเนื่องเป็นช่วงระยะเวลานานๆ ได้ จึงต้องใช้เวลาการดำเนินโครงการวิจัยนี้ประมาณ 2 ปี

4. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งต่อไปควรวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในประเทศไทยต่างๆ ดังนี้

- 4.1 การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในมิติอื่นๆ เช่น มิติทางสังคม มิติทางการศึกษา และมิติทางการศึกษา เป็นต้น
- 4.2 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
- 4.3 การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 4.4 การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตสินค้าชุมชน
- 4.5 การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กมล สุดประเสริฐ. (2540). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ อิน พี.

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2540). มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น.

กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.). (2552). เสียงสู่ : กระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชน
เข้มแข็ง. กรุงเทพฯ : กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.).

กาญจนा แก้วเทพและคณะ. (2543). สื่อเพื่อชุมชน : การประเมินผลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ชนิชฐา นันทบุตรและคณะ. (2552). ครอบวิธีการศึกษาและทดสอบที่เรียนปฏิบัติการชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.).

จำรง จันทร์คอม. (2544). รูปแบบการแก้ปัญหาหนึ่งสินของชุมชนบ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ชาตรี เจริญศิริ และคณะ. (2543). การจัดการกองทุนชุมชนในตำบลเมืองจัง กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เฉลา ประเสริฐสังข์. (2542). จิตวิทยาการเรียนการสอน. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏ
รำไพพรรณี.

บดินทร์ วิจารณ์. (2547). การจัดการความรู้สู่ปัญญาปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
เอ็กซ์เพอร์เน็ท.

พันธุ์พิพิญ รามสูตร. (2540). การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาการ
สาขาวณสุขอาชีวมมหาวิทยาลัยมหิดล.

พรพิดา วิเชียรปัญญา. (2547). การจัดการความรู้: พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ :
เอ็กซ์เพอร์เน็ท.

ธีระพงษ์ แก้วหวานช. (2543). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งประชาคม.
พิมพ์ครั้งที่ 4. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.

นิสдарก์ เวชยานนท์. (2541). การประเมินบุคคล. กรุงเทพฯ : กรมสุขภาพจิต.

- นราวรรณ ใจชื่น. (2549). หนึ่งหนึ่งให้มีกิน.. การจัดการความรู้แก้ไขปัญหาความยากจน (เอกสารสรุปบทเรียน 3 ปี ขบวนการสร้างสุขตำบลลงบางสะแก). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.).
- น้ำทิพย์ วิภาวน. (2547). การจัดการความรู้กับคลังความรู้. กรุงเทพมหานคร: เอสอาร์พีวินดิจ แมสโปรดักส์.
- ประชชาติ วัลย์เสถียร (2549). กระบวนการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ของชุมชน. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- ประชชาติ สถาปิตานนท์ สโบรล. (2542). การสื่อสาร: กลไกสำคัญในการก้าวสู่ประชาสัมคม ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วงศี. (2545). การพัฒนามุขย์แนวใหม่เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: หมอดูชาวบ้าน.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (2550). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิชัยพัฒนา.
- วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ. (2553). "กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง: รูปแบบ ปัจจัยและตัวชี้วัด." วารสารรัฐประศาสนศาสตร์. 8(2), 119-158.
- วรรณี ลิมอักษร. (2541). จิตวิทยาการศึกษา. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- วิจารณ์ พานิช. (2547). การจัดการความรู้. กรุงเทพฯ : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.
- วิจารณ์ พานิช. (2547). การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ,
- ศุภศิษฐ์ หลักกองและคณะ. (2543). การเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการส่งเสริมประสิทธิภาพ การบริหารงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขององค์กรบริหารส่วนตำบล หนองปลาสวยงาม อำเภอบ้านโيء จังหวัดลำพูน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมชาย พลศรี. (2550). เครื่องข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ศุภวัลย์ พลายน้อย. (2549). บทเรียนของการทดสอบเรียนในการจัดการความรู้ภาคประชาสัมคม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยนิดล.
- สมชาย นำประเสริฐชัย. (2546). "เทคโนโลยีกับการจัดการความรู้". วารสารไมโครคอมพิวเตอร์, 21(215), 96-111.
- สิลลพิพิธ เชียงทอง อินทิรา วิทยสมบูรณ์. (2552). ปลายทางความรู้: ชุดความรู้สูนย์การเรียนรู้ชุมชนภาคเหนือ. กรุงเทพ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน).
- สุภางค์ จันทวนิช. (2552). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุณีย์ ชีรดากร. (2542). จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- สุภางค์ จันทวนิช. (2547). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2543). การเรียนรู้สู่ครูเมื่ออาชีพ. กรุงเทพมหานคร : ดวงกมล สมัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). ปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2 มีนาคม 2550). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. สืบคันเมื่อ 25 เม.ย. 2554. จาก <http://www.opdc.go.th/webboard.php?cid=1&mode=view&qid=22>
- สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน. (25 สิงหาคม 2553). แนวทางการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน. สืบคันเมื่อ 22 เม.ย. 2554. จาก http://www.chumchon.cdd.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=40:2010-08-25-04-01-48&catid=41:2010-07-12-04-49-59&Itemid=9
- องค์กรบริหารส่วนตำบลท่างาม. (2554). สภาพเศรษฐกิจ. สืบคันเมื่อ 22 เม.ย. 2554. จาก <http://www.thangarm.go.th/system/showdata.asp?TID=524>
- อรสา หน่อปืน. (2546). การสร้างความเข้มแข็งด้านการจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชน เมือง: กรณีศึกษากองทุนหมู่บ้านแม่กี๊ะ หมู่ 8 และกองทุนหมู่บ้านแม่ข้อน หมู่ 4 อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อุดมรุ่ง บุญสนันตพงศ์. (2549). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร . 1,1 (มกราคม-มิถุนายน) , 19-26.

คำภา จันทรากาศ. (2544), กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนากลุ่มคอมทรัพย์ หมู่บ้านป่าสัก ต.เตียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ภาษาอังกฤษ

- Alavi, M. (1997). Knowledge Management and Knowledge Management Systems. [Online]. accessedon September 2 2011 on <http://www.rhsmith.umd.edu/is/malavi/icis-97-KMS/index.htm>.
- Appleton, J. V. 1995. "Analysing Qualitative Interview Data: Addressing Issues of Validity and Reliability". *Journal of Advanced Nursing*. 22,993-997.
- Arthur Anderson& APOC. (1996). "The KM Assessment Tools: External Benchmarking Version", Winter.
- Boyelt , Joseph H. and Boyelt, Jimmie T. (2001). *The Guru Guide to the Knowledge Economy*. John Wiley& Sons.
- Choo, Chun Wei . (1996) "The Knowing Organization: How Organizations Use Information to Construct Meaning, Create Knowledge and Make Decision" *International Journal of Information Management*, 16(5), 23-40.
- Choo, Chun Wei . (2006). *The Knowing Organization: How Organizations Use Information to Construct Meaning, Create knowledge, and Make Decisions*. (2nd. ed.). New York, NY: Oxford University Press.
- Davenport, T.H. and Prusak, L. (1998), *Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Domjan, M., & Purdy, J. E.(1996). "Teaching about Animal Research in Psychology ". *American Psychologist*, 51, 979-980.
- Heisig, Peter. (2001). *Knowledge Management. Best Practices in Europe*. New York: Springer Verlag.

- Holsapple, C.W. and Joshi, K.D. (2004). "A Formal Knowledge Management Ontology: Conduct, Activities, Resources, and Influences". *JOURNAL OF THE AMERICAN SOCIETY FOR INFORMATION SCIENCE AND TECHNOLOGY*. 55(7):593-612.
- Kerlinger, F.N. (1988). *Foundation of Behavioral Research*. United States of America : Houghton Mifflin Company.
- Lahey, L. (2001). *Seven Languages for Transformation: How the Way We Talk Can Change the Way We Work*. San Francisco : Jossey-Bass.
- Laudon, Kenneth C., & Laudon, Jane P. (2002). *Essentials of Management Information Systems: Managing the Digital Firm*. (5th ed). New Jersey: Prentice-Hall.
- Nonaka, I. (1996) . *The knowledge-creating company. How organizations learn*. London: International Thomson Business Press.
- Nonaka, I., and Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge-Creating Company*. New York: Oxford University Press.
- O'Dell & Grayson. (1998). *If Only We Knew What We Know*, New York: The Free Press.
- Probst, G., Raub, S. and Romhardt, K. (2002). *Managing Knowledge: Building Blocks for Success*. Chichester: John Wiley and Sons.
- Rastogi, P. N. (2000). *Knowledge Management and Intellectual Capital - The New Virtuous Reality of Competitiveness, Human Systems Management*.
- Sarvary, M. (1999). "Knowledge Management and Competition in the Consulting Industry". *California Management Review*, 41 (2), 95-107.
- Servaes, Jan, Jacobson, Thomas L. & Shirley A. White .(1996). *Participatory Communication for Social Change*. New Delhi: Sage
- Sveiby KE. (1997). *The New Organisational Wealth - Managing and Measuring Knowledge-Based Assets*. San Francisco: Berrett-Koehler.
- Szulanski, G. (1996) . " Exploring Internal Stickiness: Impediments to the Transfer of Best Practice within the Firm " . *Strategic Management Journal*, 17(Winter Special Issue), 27-43.

- Tannenbaum Scott I., Alliger George M. (2000). Knowledge Management: Clarifying the Key Issues. IHRIM.
- Tufte, Thomas and Mefalopulos, Paolo. (2009). Participatory Communication: A Practice Guide. Washington.D.C.: World Bank.
- Turban, et al. (2004). Information Technology for Management: Transforming Organizations in the Digital Economy. 4th ed. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Van der Spek, R. and Spijkervet A. (1997), "Knowledge Management: Dealing Intelligently with Knowledge", Knowledge Management and its Integrative Elements, eds (Liebowitz, J. & Wilcox, L.). New York: CRC Press.
- Wiig, Karl. (1993). Knowledge Management Foundations: Thinking about Thinking -- How Organizations Create, Represent and Use Knowledge. Schema Press.Wiig, K. M. (1997). "Roles of Knowledge-Based Systems in Support of Knowledge Management". Knowledge Management and its Integrative Elements, eds (Liebowitz, J. & Wilcox, L.). New York: CRC Press.
- Woolfolk Hoy, A. (1998). Complexity and Coherence: An Essay Review of the Handbook of Educational Psychology. Teachers College Record, 100, 437-452.

ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน

(Participatory Action Research - PAR) ประกอบด้วย

1.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

การสัมภาษณ์เชิงลึกนี้เป็นการสัมภาษณ์ในการวิจัยนี้มีหลายระยะ โดยเริ่มต้นจากใน

1) ระยะของการออกแบบการวิจัย (Research Phase) ในขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยใช้แนวคิดในการสัมภาษณ์ ดังนี้

- (1) กระบวนการ PAR มีข้อดีข้อเสียอย่างไร
- (2) ปัญหาอะไรที่อาจจะเกิดขึ้นในกระบวนการ PAR
- (3) หากเกิดปัญหาดังกล่าวขึ้นจะมีวิธีแก้ไขอย่างไร
- (4) กระบวนการ PAR มีข้อดีข้อเสียอย่างไร
- (5) มีข้อเสนอแนะอะไรเพิ่มเติมอีกใหม่ในการนำกระบวนการ PAR เข้ามาใช้ในการทำวิจัยร่วมกันครั้งนี้

หมายเหตุ แนวคิดตามข้างต้นเป็นแนวคิดที่ต้องการคำตอบเท่านั้น แต่ในการปฏิบัติการสัมภาษณ์จริงจะเริ่มต้นด้วยคำถามทักทาย และชวนพูดคุยเรื่องราวต่างๆ เพื่อให้บรรยายภาพผ่อนคลายก่อน แล้วจึงตั้งคำถามในเชิงการสนทนารูปแบบเป็นชุมชนชาติไม่ใช่การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยก็จะสังเกตสีหน้า ท่าทางของผู้ให้สัมภาษณ์ตลอดเวลา

2) ระยะของการทำวิจัย (Research Phase) ในขั้นตอนการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน โดยในแนวคิดในการสัมภาษณ์ตามมิติที่ใช้ชุดชุมชนเข้มแข็ง 4 มิติ 13 ตัวชี้วัด (ดังปรากฏในตารางเสนอผลการวิจัยที่ 13 – ตารางที่ 16) ประกอบด้วย

(1) มิติด้านเศรษฐกิจ	4 ตัวชี้วัด
(2) ด้านสังคมและองค์กรชุมชน	3 ตัวชี้วัด
(3) ด้านวัฒนธรรมและการเรียนรู้	3 ตัวชี้วัด
(4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	3 ตัวชี้วัด

หมายเหตุ แนวคิดตามข้างต้นเป็นแนวคิดที่ต้องการคำตอบเท่านั้น แต่ในการปฏิบัติการสัมภาษณ์จริงจะเริ่มต้นด้วยคำถามทักทาย และชวนพูดคุยเรื่องราวต่างๆ เพื่อให้บรรยาย

การผ่อนคลายก่อน แล้วจึงตั้งคําถามในเชิงการสนทนาแบบเป็นธรรมชาติไม่ใช้การสัมภาษณ์แบบ เป็นทางการ และระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยก็จะสังเกตสีหน้า ท่าทางของผู้ให้สัมภาษณ์ ตลอดเวลา

1.2 แบบสังเกต

แบบสังเกตนี้ใช้ในทุกขั้นตอนของการวิจัย โดยใช้ร่วมกับเครื่องมือในการเก็บรวบรวม ข้อมูลอื่นๆ ทุกประเภท โดยมีหลักการในการสังเกตตามประเภทของอวจันภาษา ดังนี้

- (1) สายตา
- (2) กิริยาท่าทาง
- (3) น้ำเสียง
- (4) ลิ้งของหรือวัตถุ
- (5) เนื้อที่หรือซองว่าง
- (6) กาลเวลา
- (7) การสัมผัส

หมายเหตุ แบบสังเกตเหล่านี้ผู้วิจัยจะใช้การสังเกตแล้วบันทึกภายหลังเสร็จสิ้น กระบวนการสื่อสารกับผู้ให้ข้อมูลแล้ว

1.3 แบบบันทึกการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

แบบบันทึกข้อมูลภาคสนามนี้มีด้วยอย่างตามเอกสารที่แนบ ดังนี้

แบบบันทึกข้อมูลภาคสนามในโครงการวิจัย
เรื่องการใช้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจ
ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

ชื่อ.....
 ตำบล.....
 อำเภอ..... จังหวัด.....

หลักการปฏิบัติงานของนักวิจัยชุมชน

นักวิจัยชุมชน ถือได้ว่าเป็นตัวแทนของโครงการฯ ในการลงพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจชุมชนและพัฒนาชุมชน ดังนี้ จึงต้องปฏิบัติด้วยความรับผิดชอบอย่างสูงใน การเข้าสู่ชุมชน ผู้ปฏิบัติงานควรมีหลักปฏิบัติเพื่อลดอคติ และเปิดใจรับรู้ข้อมูลจาก ชุมชนทุกด้าน และควรปฏิบัติตามข้อแนะนำดังต่อไปนี้

(1) นักวิจัยโครงการฯ ควรปฏิบัติตัวตามหลักความสามารถและความรับผิดชอบ คือจะต้องสามารถทำงานที่ได้อย่างมีคุณภาพและมีความรับผิดชอบที่จะทำงาน ไม่ล้าชัย ในภารหาข้อมูลเฉพาะที่ตนเองด ไม่ทำการปลอมแปลงข้อมูล และควรมีความรู้รอบ ด้านและรู้จริง รวมถึงความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ

(2) นักวิจัยโครงการฯ ควรรักษาข้อมูลที่ยังถืออยู่เป็นความลับของโครงการ

(3) นักวิจัยโครงการฯ ควรหาข้อมูลจากความยินยอมและเต็มใจ ไม่ควรมีการบีบ บังคับข้อมูล หรือบังคับให้เข้าร่วมโครงการ

(4) ในกรณีข้อมูลนั้น นักวิจัยโครงการฯ ต้องไม่ทำให้ผู้ถูกเก็บข้อมูลเกิดความ ไม่สะทzagทางกายหรือเกิดความเครียดทางจิตใจ เพราะนักวิจัยสนใจแต่เพียงข้อมูลที่ ต้องการเท่านั้น

(5) นักวิจัยโครงการฯ ต้องไม่ล่วงละเมิดความเป็นส่วนตัวของผู้ถูกเก็บข้อมูล และต้องปกป้องรักษาความลับอย่างเต็มที่

(6) นักวิจัยโครงการฯ ต้องทำหลักฐานการเงินและเอกสารต่างๆ ให้ถูกต้องตาม ความเป็นจริง

แนวทางในการสัมภาษณ์ พูดคุย หรือเก็บข้อมูลจากชาวบ้าน

1. การทำประวัติชีวิต ควรหาเรื่องราว (Story) จากภูมิปัญญาชีวิตของชาวบ้านมากกว่า ข้อเท็จจริง (Fact)
2. ควรเป็นคำตามปลายเปิดเพื่อถามถึงความคืบลื้อนไป / การเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมากกว่าจะใช้คำตามปลายปิด เช่น ควรถามด้วยคำว่าอย่างไร หากก้าวให้ตอบเพียงว่า ใช่หรือไม่ใช่
3. สงเกตสภาพแวดล้อมและบรรยายกาศการพูดคุยเพื่อประเมินสถานการณ์ และหากประเด็นที่จะเริ่มพูดคุยได้อย่างเหมาะสม
4. มองหาจุดเด่น ความสามารถพิเศษ หรือสิ่งที่เราประทับใจในตัวผู้ให้ข้อมูลก่อน เพื่อเป็นหัวข้อเริ่มการสนทนาก
5. ควรหลีกเลี่ยงคำถามหรือข้อมูลที่จะโยงไปสู่ความขัดแย้งและกระทบกระเทือนความรู้สึกของชาวบ้าน
6. ควรทำความรู้จักบุคคลอื่นๆ ได้แก่ การศึกษาผังเครือญาติ เพื่อรู้จักผู้คนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้ที่เราต้องการศึกษามาก่อน ซึ่งจะช่วยเรื่องการตั้งคำถามและติดตามเรื่องราวชีวิตของเขาได้ดีขึ้น
7. การตั้งคำถามไม่ควรเร่งรัดเอกสารตอบ ควรรอให้ชาวบ้านคิดและค่อยๆ ตอบ
8. ระหว่างฟังเรื่องราวด้วยบันทึกประเด็นต่างๆ ที่สนใจ ก่อน ไม่ควรถามขัดจังหวะระหว่างการเล่า เพื่อที่จะเก็บข้อมูลของตัวเองอย่างเดียวเท่านั้น ให้เก็บรายละเอียดไว้ตามตอนท้าย
9. พึงระวังการใช้เครื่องอัดเสียงในการเก็บข้อมูลในประเด็นที่อ่อนไหว เพราะผู้ให้ข้อมูลอาจจะไม่กล้าให้ข้อมูลได้

ประเด็นในการรวบรวมข้อมูลชุมชน

วันที่สัมภาษณ์ สารวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน เพื่อทำความรู้จักชุมชนของท่านทางกายภาพอย่างละเอียด

ก. ประวัติความเป็นมาของกรุงตีนชุมชน

1.1 ชื่อของชุมชนมีความเป็นมาอย่างไร (เช่น ชุมชนหนองบัว เพราะสมัยก่อนมีบึงบัวอยู่มาก เป็นต้น)

1.2 ประวัติศาสตร์ ทั้งประวัติศาสตร์บอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ และประวัติศาสตร์ที่บันทึก เป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่อย่างไรบ้าง

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อทำความรู้จักจิตใจของคนในสังคมของท่าน

ก. รายนาม “ผู้รู้” หรือ “ประษฐชุมชน” ในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านอาชีพ วิถี พοเพียง หรือศิลปวัฒนธรรม โดยอธิบายประวัติชีวิต ความรู้หรือความเชี่ยวชาญโดยย่อ (โปรดบอกสถานที่อยู่อาศัยและวิธีการติดต่อ)

ข. “บุคคลต้นแบบ” หรือ “กลุ่มคน” ที่มีวิถีพοเพียงของชุมชน อธิบายแนวคิด ความรู้ ประวัติ และบทบาทกิจกรรมสำคัญในชุมชน (โปรดบอกสถานที่อาศัยและวิธีการติดต่อ)

ง. เอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่แตกต่างจากชุมชนอื่น

NOTE : ผู้ให้สัมภาษณ์ (กี่คนก็ได้พร้อมทั้งระบุที่อยู่และเบอร์โทรศัพท์)

ข้อสังเกต อุปสรรคที่พบ และวิธีการแก้ไข

1.4 ประเด็นในการประชุมกลุ่ม

การประชุมกลุ่มย่อย เป็นการประชุมที่ต้องการให้สมาชิกทุกคนมีโอกาสบริการ
หารือหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เพื่อระดมความคิดสำหรับวางแผน การทำงานอย่างโดยย่าง
หนึ่ง ซึ่งการประชุมกลุ่มย่อยจะมีสมาชิกตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป แต่ไม่เกิน 12 คน

การประชุมกลุ่มย่อย มีผู้ร่วมประชุม ดังนี้

1. ประธาน ทำหน้าที่ดำเนินการประชุม และเชิญชวนให้สมาชิกทุกคนแสดงความ
คิดเห็นอย่างทั่วถึงกัน
2. เลขานุการ ทำหน้าที่สรุปความคิดเห็นของที่ประชุม และจดบันทึก รายงาน
การประชุม
3. สมาชิกในกลุ่ม ทำหน้าที่แสดงความคิดเห็นของตัวเอง สนับสนุน หรือคัดค้าน
ความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มคนอื่นๆ

การประชุมกลุ่มย่อย มีวิธีการ ดังนี้

1. กำหนดขอบเขตหรือประเด็นการประชุม
ประธานจะเป็นผู้เปิดการประชุมแล้วแจ้งหัวข้อการประชุมให้ที่ประชุมทราบ ผู้เข้าร่วม
ประชุมจะช่วยกันตั้งประเด็นหรือหัวข้อย่อยเพื่อเป็นขอบเขตของการประชุมครั้งใหม่ บางครั้ง
หน่วยงานที่จัดประชุมอาจกำหนดประเด็นหรือหัวข้อย่อยไว้ให้แล้ว
2. การแสดงความคิดเห็น
เมื่อกำหนดประเด็นการอภิปรายแล้ว ประธานควรจดหัวข้อย่อยหรือประเด็น
ต่างๆ ไว้ แล้วเสนอประเด็นให้ที่ประชุมอภิปรายทีละประเด็น ซึ่งการอภิปรายควร
ดำเนินการ ดังนี้
 - 2.1 ผู้เข้าร่วมประชุมพูดแสดงความคิดเห็นพร้อมเหตุผลที่ละคน
 - 2.2 ผู้เข้าร่วมประชุมที่พูดสนับสนุนความคิดเห็นของผู้อื่น ควรแสดงความ
คิดเห็นและให้เหตุผลประกอบ เช่น "ตามที่คุณดวงพวงกล่าวมานั้น ผมขอสนับสนุน เพราะ
..."
 - 2.3 ผู้เข้าร่วมประชุมที่พูดคัดค้านความคิดเห็นของผู้อื่น ควรแสดงความคิดเห็นและให้
เหตุผลประกอบ เช่น "ตามที่คุณอรรถวิทย์กล่าวมานั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจ แต่ผมคิดว่า ..."

3. รายงานการประชุม

หลังจากการประชุมเสร็จแล้ว จะมีรายงานผลการประชุมกลุ่ม ส่วนมากประธานหรือ
เลขานุการจะเป็นผู้รายงาน ซึ่งควรปฏิบัติ ดังนี้

- 3.1 ผู้รายงานต้องทำความเข้าใจเรื่องที่จะรายงาน
- 3.2 การรายงานควรแยกประเด็นสำคัญเป็นข้อๆ
- 3.3 ผู้รายงานควรพูดให้ชัดเจน มีจังหวะ มีรุคตอน
- 3.4 ผู้รายงานควรใช้น้ำเสียงให้น่าสนใจ และพูดให้เป็นธรรมชาติ
- 3.5 ผู้รายงานควรใช้เวลาในการรายงานไม่นานนักหรือใช้เวลาตามที่มีการกำหนดไว้ หมายเหตุ วิธีการจัดประชุมกลุ่มนี้ใช้ในทุกขั้นตอนที่กำหนดให้ใช้วิธีการนี้ในการ รวมรวมข้อมูลโดยใช้รูปแบบการประชุมดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่เปลี่ยนแปลงประเด็นไปตาม เนื้อหาสาระของการประชุมที่ต้องการ ดังปรากฏในตารางที่ 13-18

2. เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาตัวแบบในการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) จะเป็นเครื่องมือ/กระบวนการ ดังนี้

- 2.1 แบบบันทึกข้อมูลจากการเล่าเรื่อง (Storytelling) ดังนี้

แบบบันทึก... การเล่าเรื่อง

ผู้เล่า	รายละเอียดของเรื่อง	สรุปความรู้ที่ได้

2.2 ประเด็นในการการร่วมกันถ่ายทอดประสบการณ์และถอดบทเรียนของการ พัฒนา ประเด็นนี้จะใช้กิจกรรมต่างๆ ช่วยในการร่วมกันถ่ายทอดประสบการณ์และถอดบทเรียน

ของการพัฒนาดังปรากฏในตารางแสดงผลการวิจัยที่ 18 ดังนี้

กิจกรรม	วิธีการ	ผลลัพธ์จากการทดลอง ประสบการณ์
ปฏิบัติการที่ 1: เรียนรู้ สถานการณ์ของชุมชน		
ปฏิบัติการที่ 2: เรียนรู้ โครงสร้างและศักยภาพของ ชุมชน		
ปฏิบัติการที่ 3: วิเคราะห์และ สังเคราะห์ปัญหาชุมชน ประเด็นการพัฒนา และ ศักยภาพชุมชน		
ปฏิบัติการที่ 4:วางแผน การศึกษาและทดลองบทเรียน ชุมชน		

ภาคผนวก ข บทความที่เผยแพร่

ที่ ศธ 0534.4 / ว.1375

คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ตำบลชุมพู อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง 52100

13 มกราคม 2555

เรื่อง ตอบรับผลงานวิชาการ

เรียน คุณอัจฉรา ศรีพันธ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบยืนยันการเข้าร่วมนำเสนอผลงาน และกำหนดการนำเสนอผลงานทางวิชาการ

ตามที่ ท่านได้ส่งผลงานทางวิชาการ เรื่องการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำเสนอในการประชุมทางวิชาการระดับชาติ “วิทยาการจัดการวิชาการ 2012” ภายใต้แนวคิด 7 วิทยาการก้าวไกล เพื่อวิจัยที่ก้าวหน้า ด้วยวิถีล้านนา และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดย เครือข่ายร่วมมือทางวิชาการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือ ประกอบด้วยองค์กร จำนวน 7 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ในวันที่ 7 – 8 กุมภาพันธ์ 2555 โรงแรมโลตัส ปางสวนแก้ว จังหวัดเชียงใหม่

บัดนี้ การพิจารณาผลงานทางวิชาการได้เสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว จึงไดร่ขอเชิญท่านร่วมนำเสนอผลงานวิชาการแบบบรรยาย ในหัวข้อดังกล่าวในการประชุมทางวิชาการระดับชาติ “วิทยาการจัดการวิชาการ 2012” ตามกำหนดการนำเสนอผลงานวิชาการที่แนบมาพร้อมนี้ โดยผลงานทางวิชาการดังกล่าว จะรวบรวมในรูปเล่ม Proceedings และดำเนินการเผยแพร่ในวันที่ 7 – 8 กุมภาพันธ์ 2555

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ และเข้าร่วมนำเสนอผลงานทางวิชาการ

๙.๗

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญธรรม วิงวอน)

คณบดีคณะวิทยาการจัดการ

เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการคณะวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคเหนือ

ขอขอบคุณรับบันทึกเพื่อแสดงว่า

อาจารย์อัจฉรา ศรีพันธ์

ได้เข้าร่วมเสนอผลงานวิจัย

เรื่อง “การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลก”}

การประชุมวิชาการระดับชาติ “วิทยาการจัดการวิชาการ ๒๐๑๗”

ระหว่างวันที่ ๗-๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว จังหวัดเชียงใหม่

ให้ไว้ ณ วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

๙๙๑

(รองศาสตราจารย์สมเดช มุงเมือง)

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญธรรม วิงวอน)

คณบดีคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

คณบดีคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ประธานเครือข่าย

ประธานกรรมการดำเนินงาน

การประชุมวิชาการระดับชาติ
“วิทยาการจัดการวิชาการ”

2012

คณะวิทยาการจัดการ

เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือ

7 วิทยาการก้าวไกล เพื่องานวิจัยก้าวหน้า
ด้วยวิถีล้านนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

Faculty

วิทยาการจัดการ

Faculty of Management Science

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ “วิทยาการจัดการวิชาการ 2012”

โดยเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือ

วันที่ 7-8 กุมภาพันธ์ 2555 ณ โรงแรมโลตัส ปางสุนเกตว์ จังหวัดเชียงใหม่

**การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลก**

**Knowledge Management for Communities Empowerment Follow Sufficiently Economy Philosophy
by Communities Learning Centers Based Learning in Phitsanulok Province**

อัจฉรา ครีพันธ์^๑

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อที่ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน 2) เพื่อพัฒนาดั้วยการจัดการความรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) แบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) ศึกษาชุมชนเมืองดังนั้น 3) พัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัย 4) ศึกษาระบวนการจัดการความรู้จากชุมชนที่เป็นที่ดึงดูดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ผู้นำชุมชนที่มีหน้าที่รับผิดชอบศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และนักพัฒนาเป็นต้น ที่อยู่ในชุมชนที่ดึงดูดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง 2 ศูนย์การเรียนรู้ที่ดึงดูดในจังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ จำกัด สองแห่ง และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ จำกัด แห่งหนึ่ง สำหรับหัวข้อที่ได้แก่ แผนภูมิที่แสดงถึงความต้องการเรียนรู้ 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) คือ แบบล้มภาษณ์ แบบสังเกต แบบบันทึกการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม และประเด็นในการประเมินกุลลุ่ม (2) การพัฒนาดั้วยการจัดการความรู้ (KMM) ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลจากการดำเนินการ รวมกัน ถ่ายทอดประสบการณ์ของการพัฒนา วิธีการใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การร่วมความสัมพันธ์ระหว่างนักวิชาการกับพัฒนา และผู้นำของกลุ่มที่อยู่ในชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม การวางแผนและบริหารจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม การปฏิบัติการและทดสอบประสิทธิภาพของการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมจากเรื่องเล่าและชุมชนแห่งปฏิบัติ และตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเสา การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์ที่เนื้อหา และนำเสนอเชิงพรรณนาไว้กระตุ้น

ผลการวิจัยพบว่า

- 1) การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นฐานในเบื้องต้น ห้าดพิษณุโลกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ จำกัด สองแห่ง ที่มีกระบวนการจัดการความรู้ คือ การกำหนดความรู้ การจัดหากnowledge การพัฒนาความรู้ใหม่ การถ่ายโอนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้มาใช้ ส่วนกระบวนการจัดการความรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ จำกัด สองแห่ง สำหรับหัวข้อที่ได้แก่ แผนภูมิที่แสดงถึงความต้องการเรียนรู้ 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) คือ แบบล้มภาษณ์ แบบสังเกต แบบบันทึกการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม และประเด็นในการประเมินกุลลุ่ม (2) การพัฒนาดั้วยการจัดการความรู้ (KMM) ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลจากการดำเนินการ รวมกัน ถ่ายทอดประสบการณ์ของการพัฒนา วิธีการใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การร่วมความสัมพันธ์ระหว่างนักวิชาการกับพัฒนา และผู้นำของกลุ่มที่อยู่ในชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม การวางแผนและบริหารจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม การปฏิบัติการและทดสอบประสิทธิภาพของการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมจากเรื่องเล่าและชุมชนแห่งปฏิบัติ และตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเสา การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์ที่เนื้อหา และนำเสนอเชิงพรรณนาไว้กระตุ้น
- 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน คือ ผู้นำ การตรวจสอบให้ปัญหางานชุมชนของคนในชุมชน ทุกแห่งของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสื่อสารที่เป็นประชาชื่นโดย ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งงบประมาณจากภาครัฐ

คำสำคัญ: การจัดการความรู้, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Abstract

This research aims to 1) study knowledge management process for communities empowerment follow Sufficiently Economy Philosophy by communities learning centers based learning in Phitsanulok Province, 2) develop knowledge management model for using two community learning centers as a learning base in Phitsanulok province. This Participatory Action Research (PAR) is divided into four parts; 1) review literature 2) study the community background 3) develop the research conceptual framework 4) study knowledge management and model of the community. To gather data, target groups were purposively selected from local leaders, developers and local administrators of

¹ ทัพพ์พันธ์ สาขารสันเทศเพื่อการสื่อสาร ภาควิชาสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยแม่โจว, โทรศัพท์ 055-962095 ต่อ 2137,
Email: atcharamay@hotmail.com

ดังนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางในการดำเนินอยู่ และปฏิบัติตามในทางที่ควรจะเป็นที่มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิต คั้งเดิมของสังคมไทยผ่านกระบวนการทัศน์การมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทุ่มเทันการรอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ และการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเป็นปรัชญาที่มีคุณลักษณะที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ดังแต่ปัจจุบันเดิมที่สังคม เน้นการปฏิบัติหนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนเฉพาะกาลปริบัติตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน สามารถอิทธิพลได้อย่างมั่นคงท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านเพื่อต่อสู้กับการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัยซึ่งเป็นการพัฒนากระแสหลัก (main stream development) ที่ทรงอิทธิพลในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) ซึ่ง จำเป็นต้องมีพื้นฐาน มาจากการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน และการสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้นจำเป็นต้องสร้างชุมชนให้กลับเป็น “ชุมชนแห่งความรู้” โดยมุ่งที่องค์ความรู้ท้องถิ่น (local knowledge) เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ผ่านวิถีชีวิตและการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัว ชุมชน สังคมมาหลายชั้นอาชุด จึงเป็นความรู้ที่มีชีวิต สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาลักษณะได้อย่างแท้จริง เพราะเป็นความรู้ที่พึงพิจารณาชัด เก要考虑ในกฎหมายของธรรมชาติ เก้าอี้หักดิ่ร์ ความเป็นมนุษย์ และมุ่งแสวงหาความรู้เพื่อการพึงดูแลอย่างยั่งยืน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (community learning center) เป็นนวัตกรรมทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนชุมชน ท้องถิ่นเข้าสู่การเป็นชุมชนแห่งความรู้ (knowledge community) นี้ จำกศูนย์การเรียนรู้ทั้งกล่าวเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ประชาชน ในชุมชนได้เข้ามายังองค์ความรู้ที่มีอยู่ภายในและภายนอกชุมชนในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การสาธารณสุข การเมือง สิ่งแวดล้อมและความมั่นคงของประเทศ ตลอดจนมีบทบาทในการพัฒนาให้ประชาชนมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสมด้วยการพัฒนา ดังนั้นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนในระดับหนึ่ง ในฐานะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ในการสร้างอาชีพของชุมชนท้องถิ่น สร้างการรู้เท่าทันและสามารถต่อสู้ ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน ตลอดจนพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจและวางแผนการเพื่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนศูนย์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลก็จะเป็นผลลัพธ์สำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนเข้มแข็งได้อย่าง เป็นไปตาม หรือจากประชาชนในชุมชนแก่กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม การมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว ไม่ได้เป็นเครื่องขับเคลื่อนกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริง เนื่องจากกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้นจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน เป็นสำคัญ ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นเพียงฐานในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ก่อขึ้นในชุมชนเท่านั้น การสร้างชุมชนเข้มแข็งที่แท้จริงนั้นต้องสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งเดียว “ความรู้” ผ่านกระบวนการการทำงานความรู้ (knowledge process) ที่เหมาะสม เพื่อนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่อไป ซึ่งกระบวนการการทำงานความรู้ที่เหมาะสมก็คือ การจัดการความรู้ นั้นเอง

การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการสร้างพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นด้วยการสร้างชุดความรู้ ของท้องถิ่นที่น่าสนใจ ที่มีชุมชนท้องถิ่นเป็นแหล่งเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้ไปพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเอง ด้วยเหตุนี้ผู้จัด จึงสนใจที่จะให้การจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน โดยเลือกศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนค้าปลีก สำนักงานสัมมนา สถาบันวิจัย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีการนำกระบวนการจัดการความรู้เข้ามาใช้ในด้านการพัฒนาชุมชน โดยทั้งสองชุมชนนี้เป็นกรณีศึกษาที่ดีที่สุดในด้านความสำเร็จและ ความล้มเหลวในการนำกระบวนการจัดการความรู้เข้ามาใช้ในการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกเหนือไปยังส่วนชุมชนที่ก่อร่วมมือกันเป็นชุมชนที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชนโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้และยังคงต้องการการพัฒนาในเรื่องที่อยู่และยังคงต่อไปเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาระบวนการจัดการความรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน
- เพื่อพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าวไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปอย่างทันทีทันใด แต่มันอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงศักยภาพ (Potential) ที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ต่อไปในอนาคต การเปลี่ยนแปลง ศักยภาพนี้อาจແປงอยู่ในด้านผู้เรียนหรืออาจจะไม่ได้แสดงออกมาเป็นเหตุถึงกรรมด้วยทันทีทันใด

4. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในด้านผู้เรียนเน้นจะเป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือศักยภาพอันเนื่องมาจากการพัฒนาในด้านผู้เรียนนี้จะเป็นการเรียนรู้

5. ประสบการณ์หรือการฝึกต้องเป็นการฝึกหรือปฏิบัติที่ได้รับการเสริมแรง (Reinforced Practice) หมายความว่า เพียงแต่ผู้เรียนรู้ได้รับรางวัลหลังจากที่ตอบสนองก็จะให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น

ปัจจัยสำคัญในสภาพการเรียนรู้ประกอบด้วย ด้านผู้เรียนรู้ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นด้านเดียว และการกระทำหรือการตอบสนอง

แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมคือมีความขององค์กรการอนามัยโลกและองค์กรการยูนิเซฟ หมายถึงการที่ประชาชนสามารถแสดงออกถึงความต้องการของตน การจัดอันดับความสำคัญ การเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเน้นการให้อ่านเจ้าตัวถึงใจแก่ประชาชน นอกจากนี้จากการประชุมขององค์กรยูเนสโก ณ กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย ปี ค.ศ.1977 ได้กำหนดสาระสำคัญของแนวความคิดเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ 3 ประการ ดังนี้ (Servaes,et.al, 1996)

1. การเข้าถึงสื่อ (Access) หมายถึง การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการเพื่อชุมชนรวมทั้งประชาชนยุ่งได้รับโอกาสในการเลือกรับรายการหรือมีส่วนร่วมในการเข้าไปจัดทำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่คน

2. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการสื่อสารในทุกระดับ นั่นคือ ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทั้งในกระบวนการ พลิตราษฎร์ การบริหารจัดการ และการวางแผนระบบการสื่อสารต่าง ๆ ในชุมชน

3. การจัดการด้วยตนเอง (Self-Management) หมายถึง กระบวนการตัดสินใจของประชาชนในชุมชนที่มีอำนาจและสิทธิ์ในการตัดสินใจ ดังนี้เริ่มต้น กำหนดนโยบาย การวางแผน การลงทุน การกำหนดและการจัดสรรงบประมาณ เป็นต้น

แนวคิดและทฤษฎีชุมชนยุคใหม่

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับชุมชนที่มีให้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน และเป็นต้นเหตุสำคัญในการพัฒนา แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง อันนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งและสุขภาวะในชุมชนได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงเป็นฐานในการพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชน โดยทั่วไปศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จะประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้ ดังนี้ (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2554) ว.ว. จ. (๑)

1. ✓ ด้วยมีสถานที่ที่สามารถใช้จัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย สะดวกในการมาใช้บริการยืดหยุ่นใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสำคัญ

2. มีคณะกรรมการเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนมีจิตสำนึกรักษาดูแล

3. มีบุคลากรทำหน้าที่จัดกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับชุมชนร่วมกิจกรรมและเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ

4. มีสื่ออุปกรณ์ที่หลากหลายครบถ้วนให้บริการความรู้ได้ในทุกรูปแบบและทันสมัย

5. มีข้อมูลสำหรับการให้บริการเหมาะสมต่าง ๆ อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

6. มีเจ้าภาพสำหรับจัดกิจกรรมให้กิจกรรมเคลื่อนไหวมีชีวิตชีวาน

7. ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาระสัมภาระชาช เช่น ไม้สัก เชื่อมโยงองค์ความรู้ต่าง ๆ อย่างสมดุล

แนวคิดและทฤษฎีชุมชนนี้มีข้อดี

ชุมชนแห่งนี้ หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ รวมตัวกันเป็น "องค์กรชุมชน" โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนเหล่านี้ว่า กลุ่ม ชุมชน หุ้นส่วน บริษัท องค์กรชุมชน เครือข่ายหรืออื่น ๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทร ต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคมด้วย

โดยทั่วไปแล้วชุมชนแห่งนี้จะมีองค์ประกอบดังนี้ คุณที่คณะกรรมการและร่วมกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหา วิกฤตภัยได้คัดสรรกระบวนการนโยบายลังกวนแห่งชาติที่กำหนดไว้ดังนี้

1. บุคลากรหลากหลายที่ร่วมด้วยกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม

2. มีเป้าหมายร่วมกันและมีข้อบังคับที่ด้วยประทีศสาธารณะและของสมาชิก

3. มีจิตสำนึกรักษาดูแลของชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนเหล่านี้ว่า กลุ่ม ชุมชน หุ้นส่วน บริษัท องค์กรชุมชน เครือข่ายหรืออื่น ๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทร ต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคมด้วย

4. มีอิสระในการร่วมกิจกรรม ร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดและร่วมรับผิดชอบ

5. มีกระบวนการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

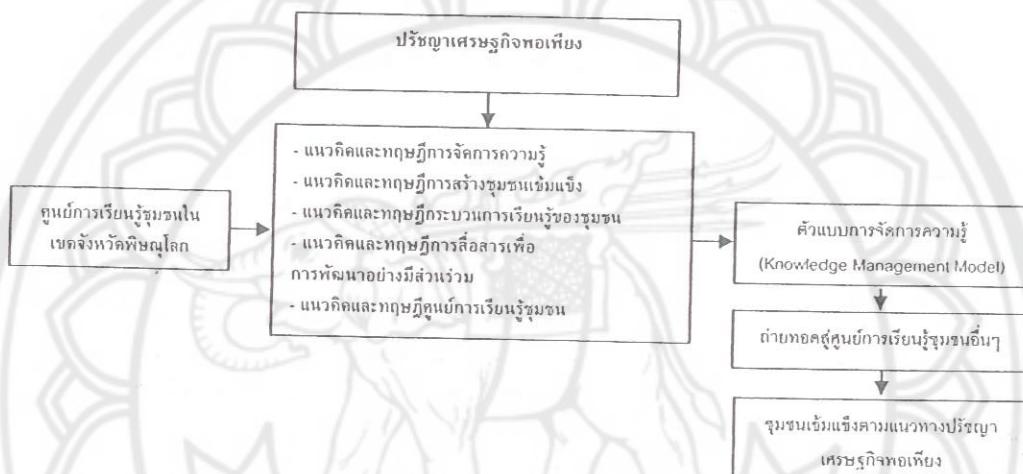
ดำเนินผลแห่งแบบ อ้าวเกอพรมพิริราม จังหวัดพิษณุโลก

ดำเนินผลแห่งแบบ อเดินเป็นเห็นของท้าวนาดาใหญ่ อุบลราชธานีที่ ๖ ดำเนินผลแห่งแบบ และในบริเวณหนองน้ำแม่น มีดันพืชชนิดหนึ่งชื่อว่าตั้งพงษ์ชื่อชื่อบางพากันเป็นป่ากัน บุญที่ผ่านไปต่อมาภารกิจเดิน จึงเรียกว่าหนองแบบ และเมื่อมีการตั้งบ้านเรือนขึ้นบริเวณนี้จึงเรียกว่าบ้านหนองแบบ และก็ได้นำชื่อที่นี่ไปตั้งเป็นชื่อตำบล พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่รกร้าง (ท้าวกันเดิง) หมายเหตุการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ดำเนินผลแห่งแบบ มีจำนวนประชากรในเขต อบต. 5,781 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,534 หลังคาเรือน อาชีพหลัก ก้าวนาอาชีพเสริม เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

โครงการวิจัยนี้มีกรอบแนวคิดในการวิจัย คือ การศึกษาระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) ของชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปัจจัยเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้คุณย์การเรียนรู้ของชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความรู้และนำผลที่ศึกษาจากแต่ละชุมชนมาไว้เครื่องสำอางและสร้างเป็นคัวแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับคุณย์การเรียนรู้ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีการดำเนินงานวิจัย

4.1 ขอบเขตของโครงการวิจัย

โครงการวิจัยนี้จะวิจัยกระบวนการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปัจจัยเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้คุณย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกในสองชุมชนที่เป็นที่ตั้งของคุณย์การเรียนรู้ชุมชนแห่งสองคุณย์ โดยการเลือกแบบเจาะจง ดังนี้ (ผลิตพิพิธ เชียงทอง และอินโนกร้า วิทยาสมบูรณ์, 2552)

1) คุณย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินผลดำเนินงาน อ้าวเกอวัดโนลสต์

2) คุณย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินผลแห่งแบบ อ้าวเกอพรมพิริราม

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้มีการใช้เครื่องมือในการวิจัยหลัก 2 รูปแบบ ดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Participatory Action Research) ประกอบด้วย

(1) แบบสัมภาษณ์ (2) แบบสังเกต (3) แบบบันทึกการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (4) ประเด็นในการประชุมกลุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาแบบในกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) จะเป็นเครื่องมือ/กระบวนการ ดังนี้ (1) แบบบันทึกข้อมูลจากการเล่าเรื่อง (Storytelling) (2) ประเด็นในการการร่วมกันถ่ายทอดประสบการณ์ของการพัฒนา

4.3 ขั้นตอนการดำเนินการ

1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) ศึกษาชุมชนโดยการลงพื้นที่สำรวจชุมชนเบื้องต้น

3) การดำเนินการกลุ่มเรียนรู้ภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ อำเภอวัดโบสถ์ เป็นกลุ่มการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นกิจกรรมการเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งทางด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นหลัก โดยพิจารณาจากอาชีพหลักของคนในชุมชนที่เป็นใหญ่ของชุมชน ทั้งในเด่นอยู่ในภาคใต้ ภูมิปัญญา พืชพันธุ์ที่นิยมปลูก ที่เฉพาะถูกความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนเป็นอันดับแรก เพื่อนำทุนค่าว่าง ๆ เหล่านั้น ของชุมชนไปเป็นฐานในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจต่อไป โดยกิจกรรมการเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชน เน้นแข็งทางด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชนยังคงเป็นตัวชี้วัด การก่อตั้งโรงสีและนาคาก้าวชุมชน การปลูกข้าว และพืชผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงไก่ชน การฝึกอบรมเรื่องปรับชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีสมาชิกทั้งหมดของกลุ่ม 100 คน และมีการเสนอโครงการต่อหน่วยงานอุทยานแห่งชาติเพื่อขอการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานของกลุ่ม ตลอดจนการหาตลาดให้แก่กลุ่มดำเนินการ ให้ได้รับเงินรายได้เพิ่มขึ้นตามลำดับ ผู้นำกลุ่มการเรียนรู้ได้รับรางวัลต่าง ๆ ทางด้านการพัฒนาด้วยการเรียนรู้และร่วมกับเกษตรกรชาวบ้านปรับชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงมากน้อย และได้รับเลือกเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านแบบ

การดำเนินการกลุ่มเรียนรู้ภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ อำเภอพวนพิริยา แบ่งกลุ่มการเรียนรู้เป็น 2 ประเภท คือ (1) กลุ่มการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นทั้งกิจกรรมการเรียนรู้ และดำเนินการเพื่อการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง ที่สามารถพึงพอใจในด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย โรงเรียนแก้ไขที่มีกิจกรรมการผลิตและแปรรูป น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า ปูเสื่อวัวแพะ เพื่อผลิตค่าใช้จ่ายในการซื้อติดเท้าเหล่านี้ และ (2) กลุ่มการเรียนรู้และดำเนินการด้านแหล่งการเงินชุมชน ประกอบด้วย การดำเนินการด้านแหล่งการเงินชุมชนจะดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปของการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนและร้านค้าชุมชน

ผลการดำเนินการของห้องกลุ่มการเรียนรู้นี้ พบว่า กลุ่มการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นทั้งกิจกรรมการเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาด้วยการเป็นชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึงพอใจพัฒนาด้วยการผลิตและแปรรูปใหม่ของสู่ตลาด การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมการผลิตเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชนทำให้ขาดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องเนื่อง ตลอดจนบังไม่สามารถพัฒนาการผลิตลิน้ำด่าง ๆ ให้เป็นลินค้าหัตกรรมที่สามารถนำไปออกจำหน่ายในห้องคลาดได้จึงเป็นเพียงกิจกรรมการผลิตเพื่อผลิตค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเท่านั้น ในส่วนของผลการดำเนินงานในรูปของกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนและร้านค้าชุมชน พบว่า ผลการดำเนินงานประสบความสำเร็จเมื่อจากมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องของบ้านเรือนเป็นจำนวนมาก มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น มียอดเงินสะสมของกลุ่มเพิ่มมากขึ้น ทุกปี มีความสามารถในการห่วงดูหมั่นน้ำหน้าและวางแผนการออมเงินไว้สำหรับเด็กและเยาวชน 7 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราที่สูงกว่าสถาบันการเงินธนาคาร

4) ด้านการความลับพันธ์ของกลุ่มการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่ง พบว่า สมาชิกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ อำเภอวัดโบสถ์ มีการจัดการประชุมอย่างสม่ำเสมอทุกเดือน นอกจากนั้น ยังมีกิจกรรมการพบปะกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกันอย่างต่อเนื่องตลอดมา ในส่วนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ ห้องแขวน อ้ำเงือพวนพิริยา พบว่า สมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นทั้งกิจกรรมการเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึงพอใจพัฒนาด้วยการผลิตและแปรรูป น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า ปูเสื่อวัวแพะ เพื่อผลิตค่าใช้จ่ายในการซื้อติดเท้าเหล่านี้ และ (2) กลุ่มการเรียนรู้และดำเนินการด้านแหล่งการเงินชุมชนในรูปของกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนและร้านค้าชุมชน มีการจัดการประชุมอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนั้นยังมีการประเมินเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการอย่างสม่ำเสมอโดยการเวียนเข้ามาพูดคุยกันในร้านค้าชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนอีกด้วย

5) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ อำเภอวัดโบสถ์ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ อำเภอพวนพิริยา มีการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ทั้งสองแห่ง โดยกระบวนการจัดการความรู้ของศูนย์การเรียนรู้นั้นสองแห่งนี้มีทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ดังนี้

ลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ประกอบด้วยรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปัญหาที่มีจุดเริ่มต้นของกระบวนการจัดการความรู้เป็นปัญหาที่มารจากภาระที่ของชุมชน กล่าวคือ เป็นปัญหาที่ออกมารากภัยในชุมชนแห่งนี้

2. ปัญหาที่เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการจัดการความรู้เป็นปัญหาที่มารจากภาระที่ของชุมชน กล่าวคือ เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขในกระบวนการจัดการความรู้ที่มีการจัดการความรู้ทั้งสองแห่ง โดยกระบวนการจัดการความรู้ของศูนย์การเรียนรู้ทั้งสองแห่งนี้มีทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ดังนี้

3. กลไกที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความรู้ที่สำคัญของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งสองแห่ง คือ กระบวนการที่มีความเข้มแข็งในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนทางด้านเศรษฐกิจความรู้ที่สำคัญของศูนย์การเรียนรู้ทั้งสองแห่งคือ ผู้นำกลุ่มการเรียนรู้ที่รับผิดชอบศูนย์การเรียนรู้

4. กลุ่มการเรียนรู้ภายในศูนย์การเรียนรู้ทั้งสองแห่งใช้กิจกรรมการถ่ายโอนความรู้ (Knowledge Transfer) ทั้งจากแหล่งความรู้ภายนอกชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน เช่น ความรู้ในเรื่อง

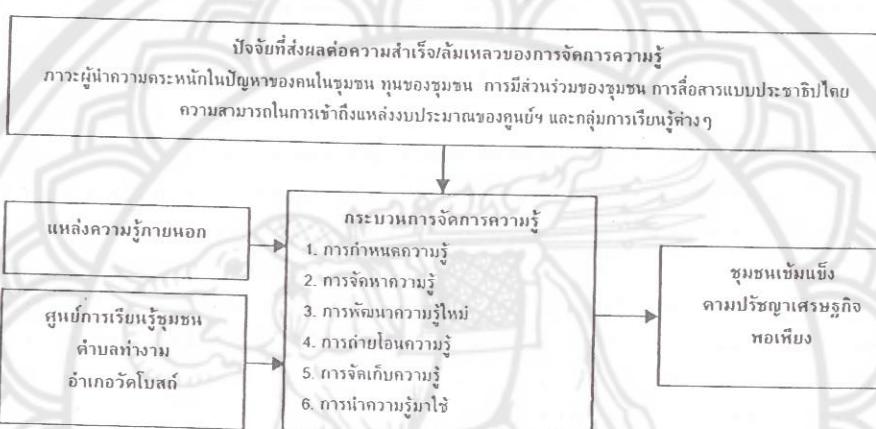
3. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Accessibility) โดยการสร้างระบบในการเข้าถึงความรู้ที่ชุมชนได้รับจากการแลกเปลี่ยน ความรู้จากกั้งภายในและภายนอกชุมชนโดยการจดบันทึกในรูปเอกสารที่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ต้องการ โดยเฉพาะกิจกรรมของชุมชนที่ดำเนินการแลกเปลี่ยนและมีการจัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ อย่างเป็นระบบเพื่อเก็บไว้ซึ่งกันทัพย์สินของประชาชนในชุมชน

4. การเชื่อมั่นความรู้ (Knowledge Assurance) โดยการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติจากศักดิ์ความรู้ที่ต้องการเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนา กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการผลิต กิจกรรมการบริหารจัดการกองทุน เป็นต้น

5. การประยุกต์ใช้ความรู้ (Knowledge Application) โดยการนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติมาประยุกต์ใช้ในการจัดการ และการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ของชุมชน

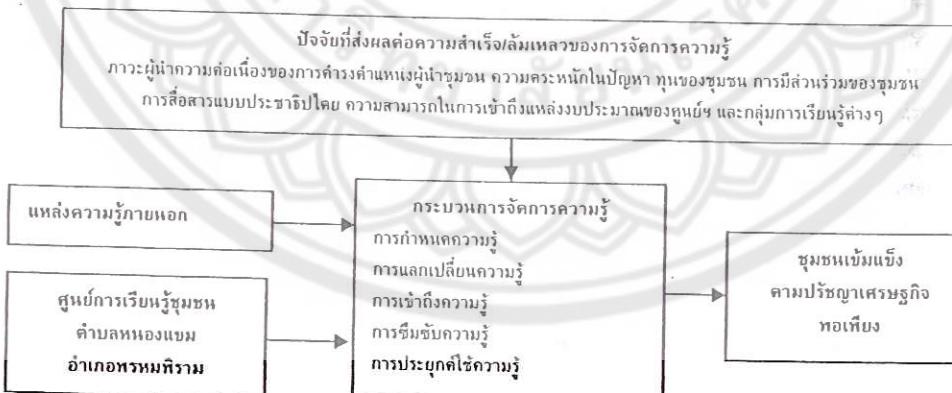
อย่างไรก็ตาม กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ในกระบวนการจัดการความรู้ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นกิจกรรมที่เกิดจากการริเริ่ม การประสานงาน และการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่ง 2 แห่ง จึงอาจกล่าวได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่ง 2 แห่งเป็นฐาน ในการเรียนรู้เพื่อสร้างชุมชนเป็นเครือข่ายของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง

5.1.2 ด้วยแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ สำหรับภาคโนเบล มีดังนี้

ภาพที่ 2 ด้วยแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ สำหรับภาคโนเบล

ด้วยแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ สำหรับภาคโนเบล มีดังนี้

ภาพที่ 3 ด้วยแบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการ สำหรับภาคโนเบล

ลั่นค้างของชุมชนซึ่งเป็นการรับความรู้มาแล้วห้าไม่ใช่โดยไม่มีการปรับปรุงบุกเบิก ต้องอาศัยความรู้จากภายนอกมาใช้บันทึกฐานข้อมูลทางของชุมชนเอง จึงเป็นกระบวนการจัดการความรู้ที่อาศัยความรู้จากภายนอกมากกว่าความรู้ภายในให้ต้องถูกนิ่ง จึงไม่เกิดนวัตกรรมการผลิต และไม่สามารถผลิตสินค้าออกสู่ตลาดได้ เพราะลั่นค้างชุมชนที่ผลิตได้มีศักยภาพในการแข่งขันในตลาดปัจจุบัน จึงเป็นได้เพียงแค่ลั่นค้างเพื่อการบริโภคที่ล็อกรายจ่ายครัวเรือนในชุมชนเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ด้วยแนวการจัดการความรู้ในการจัดการความรู้ของทั้งสองคุณย์การเรียนรู้ชุมชนยังมีความคล้ายคลึงกัน ในส่วนของเป้าหมายในการจัดการความรู้ แนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน แหล่งความรู้จากภายนอกและภายนอกชุมชน ฐานของหัวพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชนและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกระบวนการจัดการความรู้ เนื่องจากคุณย์การเรียนรู้ กับสองคุณย์นี้ถูกนำไปใช้ในพื้นที่ที่ใกล้เคียงกัน มีรากเหง้าทางค้าขายในประเทศไทย ลักษณะทางการค้าและภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน แต่มีความแตกต่าง กันเฉพาะในส่วนของกระบวนการจัดการความรู้ดังที่กล่าวมาข้างต้นเท่านั้น

6.2 ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งต่อไปควรวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ไปประเด็นๆ ดังนี้

6.2.1 การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในมิถุนายน ฯ เช่น มิติทางสังคม มิติทางการศึกษาและ มิติทางการศึกษา เป็นต้น

6.2.2 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

6.2.3 การสืบทอดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

6.2.4 การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิตสินค้าชุมชน

6.2.5 การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแผนพัฒนาชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

7. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณคุณพุฒิพิริยะ พิมพ์ วิภาดา คุณย์การเรียนรู้ชุมชน สำนักงานเขตฯ วัฒนาสุข คุณย์การเรียนรู้ชุมชน ดำเนินผลแห่งแรก อําเภอพาราณพิริยะ กองบินเรืองราษฎร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเรืองราษฎร์ และคณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเรืองราษฎร์

8. เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2554). ประกาศฐานคุณย์การเรียนรู้ชุมชน. (Online) Available:

http://www.thailocaladmin.go.th/work/e_book/eb1/stan17/17.htm. ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2554.

ชันบพิร วนิชฤทธิ์. (2550). การจัดการความรู้ในชุมชน: กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน มีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นรภารต ใจจัน. (2549). หนึ่งที่ให้มีกัน: การจัดการความรู้แก่ความยากจน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ.

มูลนิธิชัยพัฒนา. (2554). เศรษฐกิจพอเพียง. (Online) Available:

<http://www.chaijal.or.th/chaijal/content/poerpeing/poerpeing.html>. ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2554.

ศุภวัลย์ พลายน้อย. (2549). บทเรียนเบื้องต้นของการสอนบทเรียนในการจัดการความรู้ภาคประชาสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

ศิลปินพิพิธ เขียงทอง อินทิรา วิทยสมบูรณ์. (2552). ปลายทางความรู้: ชุดความรู้คุณย์การเรียนรู้ชุมชนภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: สถาบันแพฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).

Davenport, T. H. , & Prusak, L. (1998). Working Knowledge. Boston : Harvard Business School Press.

Heisig, P. , Mertins, K. , & Vorbeck, J. (2001). Knowledge Management Concepts and Best Practices in Europe. (2nd ed.). New York : Springer-Verlag.

Holsapple, C. W. , & Joshi, K. D. (2002). The evolution of knowledge management frameworks. In S.

Barnes (Ed.), Knowledge management systems: Theory and practice. (1): 222–242.

Kandel, E. R. , Schwartz, J. H. , & Jessell, T. M. (2000). Principles of Neural Science. New York: McGraw-Hill.

Kimble, G. A. (1961). Hilgard and Marquis' Conditioning and Learning (2nd ed.). New York : Appleton-Century-Crofts.

Probst, G. (2002). Managing Knowledge, Building Blocks for Success. England: Wiley West.

งานวิจัยดีเด่น... ด้านนิติศาสตร์

การประชุมวิชาการระดับชาติ “วิทยาการจัดการ 2012”

อัจฉรา ศรีพันธ์

จากการประชุมวิชาการระดับชาติของเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคเหนือ ประจำปี 2555 ในชื่อ “วิทยาการจัดการ 2012” 7 วิทยาการก้าวไกล เพื่องานวิจัยก้าวหน้า ด้วยวิถีล้านนา และภูมิปัญญาท้องถิ่น ระหว่างวันที่ 7-8 ก.พ. ที่ผ่านมา หนึ่งในผลงานวิจัยที่ได้รับการนำเสนอให้เป็นผลงานวิจัยดีเด่นด้านนิติศาสตร์ ประจำปีนี้ได้แก่งานวิจัย เรื่อง “การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในจังหวัดพิษณุโลก Knowledge Management for Communities Empowerment Follow Sufficiently Economy Philosophy by Communities Learning Centers Based Learning in Phitsanulok Province” โดย อาจารย์อัจฉรา ศรีพันธ์ อาจารย์ประจำสาขาวิชารสนเทศเพื่อการสื่อสาร ภาควิชานิติศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ซึ่งเป็นงานวิจัยที่นำกระบวนการจัดการความรู้เข้าไปใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อการสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยสรุปสาระสำคัญของผลงานวิจัยโดยสรุปดังนี้

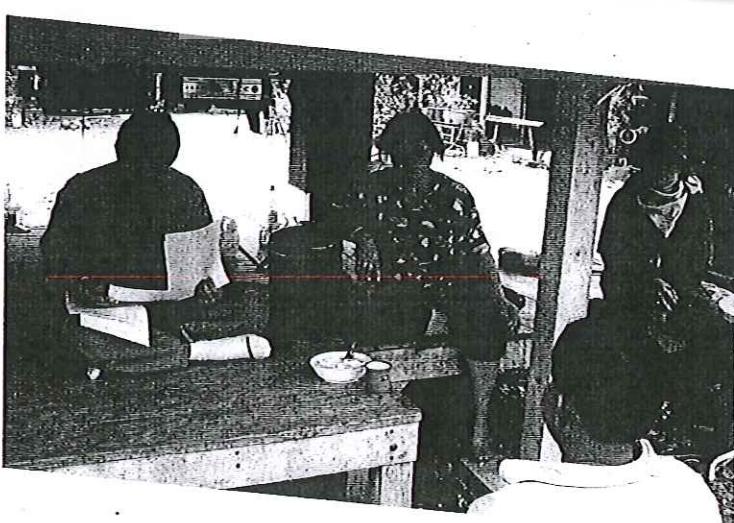
การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์

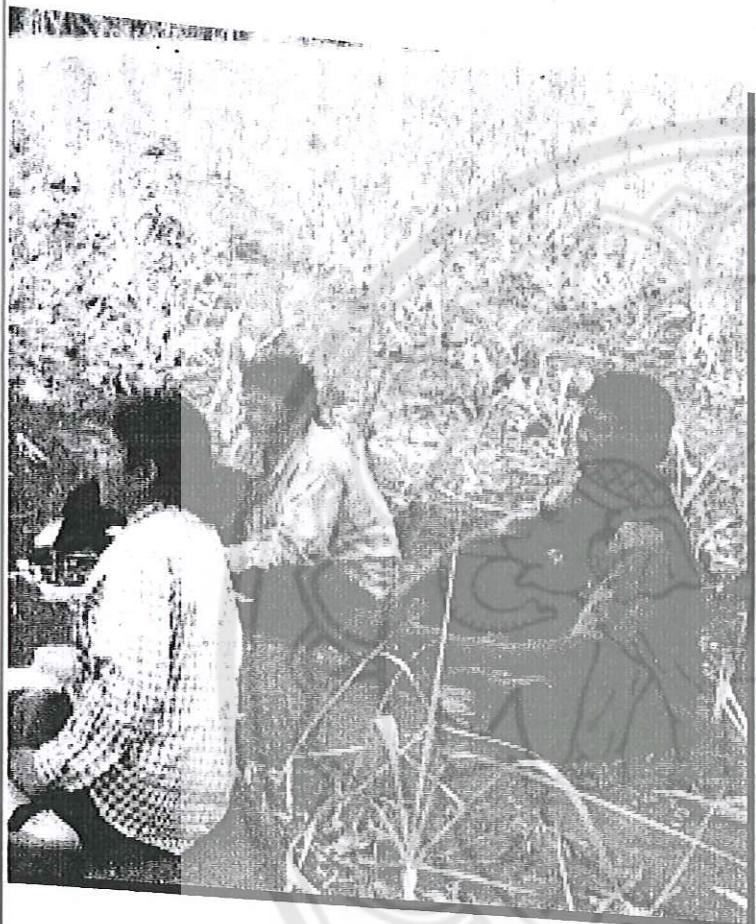
1) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

2) เพื่อพัฒนาตัวแบบการจัดการความรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

แบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ชั้นตอน ดังนี้

- 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) ศึกษาชุมชนเบื้องต้น
- 3) พัฒนารอบแนวคิดในการวิจัย
- 4) ศึกษาระบวนการจัดการความรู้จากชุมชนที่เป็นที่ดังศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

หัวหน้าสาขาวิชาสารสนเทศเพื่อการสื่อสาร ภาควิชานิเทศศาสตร์
คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่มีหน้าที่รับผิดชอบศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และนักพัฒนา เป็นต้น ที่อยู่ในชุมชนที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง 2 ศูนย์การเรียนรู้ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่ากำ อำเภอวัดโบสถ์ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อ่าเภอพรหมพิริยา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเครื่องมือตามการวิจัยหลัก 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) คือ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบบันทึกการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม และประเด็นในการประชุมกลุ่ม 2) การพัฒนาตัวแบบในการจัดการความรู้ (KMM) ได้แก่ เวทีตาม-ตอน การเล่าเรื่อง การนำเสนอ ชุมชนนักปฏิบัติ (CoP) วิธีการใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักวิชาการ/นักพัฒนาและผู้นำของกลุ่มที่อยู่ในชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม การวางแผนปฏิบัติการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมจากการปฎิบัติ การและทดสอบการณ์การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมจากเรื่องเล่าและ ชุมชนนักปฏิบัติ และตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเลี้ยว การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

1) การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐานในเขตจังหวัดพิษณุโลกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลท่ากำ อ่าเภอวัดโบสถ์มีกระบวนการจัดการความรู้ตามตัวแบบของ Probst, Raub และ Romhardt (2002) และ Heisig (2001) คือ การกำหนดความรู้ การจัดทำความรู้ การพัฒนาความรู้ใหม่ การถ่ายโอนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้มาใช้ ส่วนกระบวนการจัดการความรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองแขม อ่าเภอพรหมพิริยา มีกระบวนการจัดการความรู้ตามตัวแบบของ Tannenbaum และ Alliger (2000) และ P.N. Rastogi (2000) ดังนี้ การกำหนดความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การเข้าถึงความรู้ การซึมซับความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้

2) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน คือ ผู้นำ การตระหนักในปัญหาของชุมชนของคนในชุมชน ทุนของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสื่อสารที่เป็นประชาธิปไตย ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งงบประมาณภายนอก

ข้อเสนอแนะครั้งต่อไป

จะเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 1) การจัดการความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในมิติอื่นๆ เช่น มิติทางสังคม มิติทางการศึกษาและมิติทางการศึกษา เป็นต้น
- 2) การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
- 3) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน